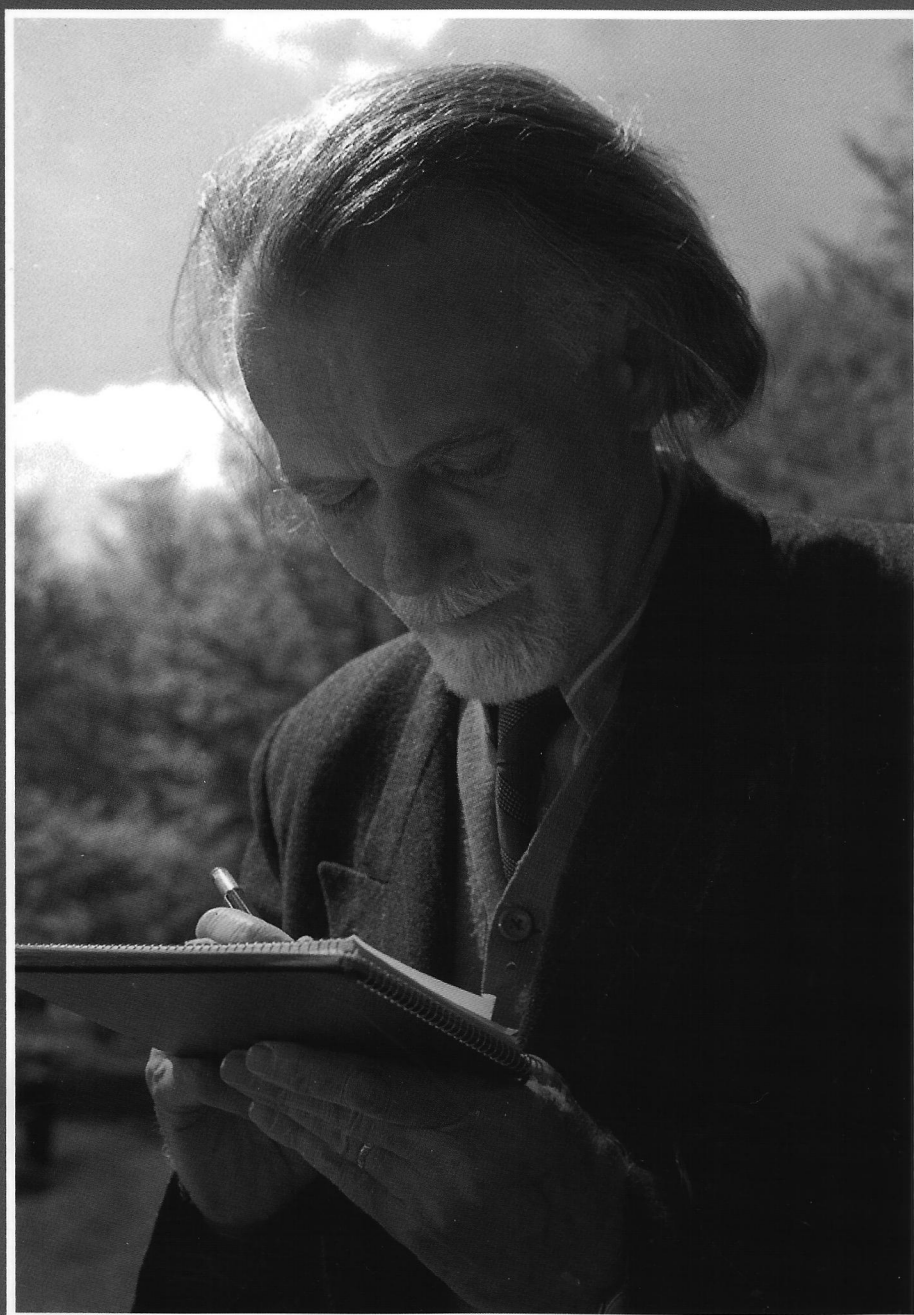

MAGYAR NAPLÓ

Szokolay Sándor
A KULTÚRATEREMTŐ KODÁLYRÓL

A MAGYAR ÍRÓSZÖVETSÉG LAPJA

Kodály Zoltánra
emlékezünk

Ittzés Mihály
Móser Zoltán
esszéi

Interjú Andor Évával,
Komlóssy Erzsébettel
és Melis Györggyel

Mezey Katalin
Tornai József
Zsille Gábor
versei

Burány Nándor
Horváth (EÖ) Tamás
Sigmund István
prózái

1968 magyar irodalmi
élete egy szovjet
diplomata szemével
Babus Antal-Seres Attila
dokumentumközlése

Somogyi Győző

A NAGY TÉRKÉP

A Kárpát-medence madártávlatból (térképalbum)

30 oldal műnyomó papíron, A/2-es, kézi félbőrötésben

ára: 29990 Ft

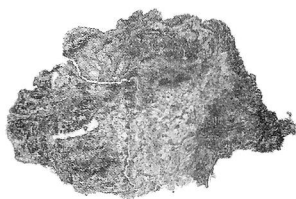
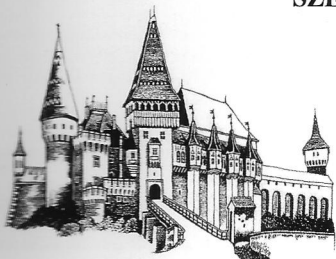
**FIGYELMÉBE AJÁNLJUK SOMOGYI GYŐZŐ
KÜLÖNLEGES ALKOTÁSÁT, MELY AZ ÍROTT SZÓ
ALAPÍTVÁNY TÁMOGATÁSÁVAL JELENT MEG!**

A neves képzőművész közel tízéves (1978-1985) munkájának gyümölcse ez a reprezentatív album. Somogyi Győző a 70-es években bejárta szinte az egész Kárpát-medencét, útjai során készítette vázlatait a fontosabb épületekről, várakról, templomokról. Így állt össze a nagy mű, amelyen a magyar kultúra és történelem nevezetes színterei láthatók a Drávától Moldva csángók lakta vidékéig.

A könyvészetileg is magas szintű (kézzel kötött) kiadvány nemcsak grafikai különlegesség és történelmi, művelődéstörténeti segédeszköz, hanem a régi térképészeti technikák és hagyományok művészi megelevenítése is.

**AZ ALBUM 24.990 Ft-OS KEDVEZMÉNYES ÁRON MEGVÁSÁROLHATÓ AZ ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY
SZÉKHELYÉN (1092 Bp., Ferenc krt. 14. Tel.: 413-66-72).**

Kedves Olvasónk!

Arra kérjük, hogy adójának

1%-át

az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY javára ajánlja fel!

*Az ÍROTT SZÓ ALAPÍTVÁNY a nemzeti kultúra megőrzését és megújítását szolgáló irodalmi műhelyeket támogatja.
Kiemelt figyelmet fordít a határon túli folyóiratokra és a Magyar Napló Európai figyelő című rovatára.*

Amennyiben felajánlásával hozzájárul az Alapítvány munkájához, kérjük, az APEH adóbevallási csomagban található rendelkező nyilatkozatot a következőképpen töltsse ki:

Rendelkező nyilatkozat: a befizetett adó egy százalékáról

A kedvezményezett adószáma: 18090264-1-42

A kedvezményezett neve: Írott Szó Alapítvány

A lezárt borítékot a 2006. évről szóló személyi jövedelemadó bevallásával együtt, azzal egy borítékban küldje meg az adóhivatalnak. A borítékban a saját nevét, lakcímét és az adóazonosító jelét pontosan tüntesse fel, hogy rendelkezése teljesíthető legyen.

Köszönjük!

Szerkesztőbizottság: Jókai Anna (elnök),
Báger Gusztáv, Csontos János, Fehér Béla,
Horváth Antal, Kalász Márton, Kő Pál,
Salamon Konrád, Szakály Sándor

Főszerkesztő: Oláh János
E-mail: foszerkeszto@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7035

Olvasószerkesztő, tanulmány: Rosonczy Ildikó
E-mail: tanulmany@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7033

Vers, könyvkiadás: Szentmártoni János
E-mail: vers@magyarnaplo.hu
konyvkiadas@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7032

Próza: Bíró Gergely
E-mail: proza@magyarnaplo.hu
hirdetes@magyarnaplo.hu
Mobil: (70) 388-7031

Nyitott Műhely: Ekler Andrea
E-mail: nyitottmuhely@magyarnaplo.hu

Európai Figyelő: Jávorszky Béla
E-mail: europaifigyelo@magyarnaplo.hu

Könyvszemle: Erős Kinga
E-mail: kritika@magyarnaplo.hu

Tördelőszerkesztő: Molnár Csenge-Hajna

Borító: Zách Eszter

Ügyintézők: Cseh Vilmosné, Nagyné Paládi Judit

Terjesztés: Zsiga Kristóf
E-mail: elofizetes@magyarnaplo.hu
A szerkesztőség címe: 1062 Bp., Bajza u. 18.
Levelezési cím: 1450 Budapest, Pf. 77.
Telefon/fax: 413-6672; 413-6673; 342-8768
Szerkesztőségi mobil: (70) 388-7034
E-mail: info@magyarnaplo.hu
Elérhetőségünk a világhálón:

www.magyarnaplo.hu

Szerkesztőségi fogadóóra: minden szerdán
16⁰⁰–17⁰⁰ között a Magyar Írószövetség székhá-
zában, a Magyar Napló szerkesztőségében
(Budapest, VI. 1062 Bajza u. 18. II. emelet).

Kiadja a Magyar Napló Kiadó Kft. (1062 Bp.,
Bajza utca 18.) Terjeszti a Nemzeti Hírlap-
kereskedelmi Rt. és a regionális részvénytársasá-
gok. Előfizetésben terjeszti a Magyar Posta
Rt. Hírlap Üzletága (1080 Bp., Orczy tér 1.) Elő-
fizethető valamennyi postán, kézbesítőknél,
emailen (hirlapelofizetes@posta.hu), faxon
(303-3440) 1 évre 7392 Ft, fél évre 3864 Ft. To-
vábbi információ: 06-80-444-444 Külföldi előfi-
zetés: a szerkesztőség címén. Az előfizetési díj 1
évre postaköltséggel együtt 60 USD vagy 50
EURO, mely átutalható a HVB-Bank Hungary
Rt. (1065 Bp., Nagymező utca 44.) 10918001-
00000421-10290001 számú számlára, vagy
bankcsekkben elküldhető a szerkesztőség címére.
Nyomda: Mackensen Kft. 1139 Bp., Frangepán
utca 12–14. Ügyvezető igazgató: Cseh Tibor

*Meg nem rendelt kéziratot nem őrzünk meg és
nem küldünk vissza. Minden felbélyegzett, vá-
laszborítékkal ellátott levélre válaszolunk. Muta-
tópéldány kérhető, megrendelés leadható a szer-
kesztőségben.*

*A címlapon Kodály Zoltán
(Gink Károly – MTI Fotó)
és Szokolay Sándor (Tóth Éva felvétele)*

Tisztelt Olvasónk! Kedves Barátunk!

A Magyar Napló az elmúlt tizennégy évben mindig arra törekedett, hogy a magyar szó erejében bízó írástudók párbeszédének szabad fóruma lehessen, a magyar irodalom folytonosságtudatát megőrző, a nemzeti létkérdések iránt nyitott szellemi műhelyé értékes művek megjelentetésével válják. A lap anyagi gondjaival sohasem akartuk terhelni olvasóinkat. Most rákényszerültünk.

A Nemzeti Kulturális Alap minden indoklás nélkül – miközben saját bevétele emelkedett – támogatásunkat huszonöt százalékkal csökkentette. Ez a méltatlan és igazságtalan döntés válsághelyzetbe sodorta lapunkat, az Írószövetség irodalmi műhelyét.

A pillanat szülte indulatok múltán hamar rájöttünk, jobb is, hogy így történt, hogy e felemás döntés feltette a lét és nemlét kérdését olvasóinknak és nekünk. Talán időben tudatosult bennünk, és tudatosulhat mindnyájunkban, a Nemzeti Kulturális Alap ítéletét olvasóink is orvosolhatják.

Előfizetőink biztos támogatására eddig is számíthattunk. Rendszeres olvasóinkat arra kérjük, fizessék elő a lapot. Negyedévenként mindössze 1932 forintra van szó. Ez az összeg nem egy üzleti tranzakció csupán, nem egy bevásárló központban megtett könnyelmű mozdulat ára, hanem a Magyar Írószövetség lapja mellett leadott szavazat.

A megszorítások mindannyiunkat érintenek. Jövőnket befolyásolják a humánkultúra műhelyeinek bezáratásával. S azzal is, hogy azokat érintik igazán érzékenyen, akik a gyermekeket nevelik a betű szeretetére. Anyagi helyzetük miatt sokan közülük lemondani kényszerülnek színház-, koncertlátogatásokról, könyvvásárlásról, folyóirat-előfizetésről. Őket arra kérjük, ha törekvéseink rokonszenvesek számukra, keressék a Magyar Naplót a könyvtárakban, néha-néha az újságárusnál, a könyvesboltban. Mindazokat, akik jelentkeznek ingyenes körlevelezésünk címlistájára (info@magyarnaplo.hu), rendszeresen tájékoztatjuk a Magyar Napló irodalmi híreiről. Kérjük, barátaink, ismerőseik figyelmét is hívják fel erre a lehetőségre!

Olvasóink talán megértik, hogy közös ügyről, a népi irodalom hagyományainak, Illyés Gyula, Németh László, Várkonyi Nándor, Veres Péter örökségének továbbviteléről, a lap körül csoportosult fiatal tehetségek jövőjéről van szó.

Míndez talán megér egy előfizetést, vagy ha azt nem, legalább néha egy-egy lapvásárlást, érdeklődést a könyvtárban, jelentkezést ingyenes elektronikus körlevél-hálózatunk címlistájára.

Bízunk benne, hogy együtt, olvasóink és szerzőink összefogásával megmenthetjük a lapot. Mert ilyenkor, tavasz elején már-már kötelező bizakodnunk. Március hazánkban ugyanis több mint másfélszáz éve a remény hónapja. Az az esős szerdai nap viszonyítási pontja lett modernkori történelmünknek. És olyan, erőt sugárzó ünnepünk, amelyet sem erőszakkal, sem elhallgatással, sem jelentőségének megkérdőjelezésével nem lehetett kiiktatni az egymást követő nemzedékek tudatából.

Tisztelettel köszönti minden olvasóját

A Magyar Napló szerkesztősége

Tisztelt Olvasónk!	1
--------------------------	---

LÁTHATÁR

Szokolay Sándor: <i>Kodály, a kultúrateremtő</i>	3
Ittés Mihály: <i>Múlt, jelen, jövő Kodály Zoltán hármás életművében</i>	8
Móser Zoltán: <i>A kevés szeretetről és a hagyományt őrző öregekről</i>	12
Máry Szabó Eszter: „A zene azé, aki megműveli” (Beszélgetés Andor Évával, Komlóssy Erzsébettel és Melis Györggyel)	16
Mezey Katalin: <i>Október hazalátogat</i>	19
Zsille Gábor: <i>Két vers a hazáról; Hirtelen semmi</i>	20
Horváth (EÖ) Tamás: „Vizek felett, népek felett...”	21
Iancu Laura: <i>Ősz; menny(ország); iroda(lom)</i>	24
Burány Nándor: <i>Kegyelem</i>	25
Tornai József: <i>De hát hogy is mehetnék ilyen szívvel Krétára?</i>	29
Györffy Ákos: <i>A völgy emlékei</i>	30
Sigmond István: <i>Én vagyok, madame</i>	31
Ijjas Tamás: <i>Aranyhal</i>	37
Sirokai Mátyás: <i>Névszedő</i>	38
Both Balázs: <i>Szeretothon, 2000; Faludy Recsken; A szökés</i>	39

KÖNYVSZEMLE

Zsille Gábor: „Maradék életünk” (Kalász Márton: <i>Kezdő haláltánc</i>)	40
Pécsi Györgyi: „Meghalunk, és kiderül az igazság” (Szávai Géza: <i>Aletta bárkája</i>)	42
Ködöböcz Gábor: <i>A versekbe menekített város oltalmazó poézise</i> (Barabás Zoltán: <i>Kútbanézők</i>)	44
Bíró Gergely: <i>Regénybeli hétköznapjaim</i> (Zalka Csenge Virág: <i>Útban az ég felé</i>)	46
Rosonczy Ildikó: „Az én nevem óramutató” (Hermann Róbert szerk.: <i>Kossuth Lajos, a „magyarok Mózese”</i>)	47
Somogyi Győző: <i>Közhuszárból tábornok</i> (Hermann Róbert: <i>Gáspár András honvédtábornok</i>)	49
Vesztróczy Zsolt: <i>Az író Széchenyi</i> (Gergely András: <i>Széchenyi István</i>)	50

FIGYELŐ

Babus Antal – Seres Attila: <i>1968 magyar irodalmi élete egy szovjet diplomata szemével</i>	52
Valentyij Kiporenkónak, a budapesti szovjet nagykövetség harmadtitkárának jelentése	55

Felhívjuk Szerzőink és Olvasóink figyelmét új levelezési címünkre:

Magyar Napló, 1450 Budapest, Pf. 77.

Számunkat az ARTE Galéria és Aukciós Iroda
27. grafikai árverésének kollekcijában szerepelő alkotásokkal illusztráltuk.
Az árverés időpontja 2007. március 9. 17 óra.
További információ: Marsó Diana (20) 477-4228

SZOKOLAY SÁNDOR

Kodály, a kultúrateremtő

Ifjabb generációhoz tartozó kollégáim mondogatták rólam jó adag malíciával: Szokolay magyarkodik meg folyton kodálykodik. Megátalkodott vénember lennék, vagy csak az alkalom kényszerít, de újra kodálykodni fogok. Félrerakva a tréfát megvallhatjuk, a kultúrateremtő Kodály Zoltán lebírta a megállíthatatlan időt, amely minden nappal értékesebbé teszi életművét! Nem cifrázom, mert közismert a drága tanár úr szűkszavúsága. *Két* szó csak olyan kivételes esetben hagyta el száját, ha *egy* nem volt elég mondandója közlésére. Ilyen „kivételes alkalom” volt, amikor azt mondta: „zene nélkül nincs teljes ember”.

A buzgó muzsikus utódok, köztük magam is közhellyé koptattuk a gondolatot. Jelszavunk volt az elmúlt évtizedekben, amikor egyre inkább szembesülnünk kellett azzal a riasztó jelenséggel, hogy az oktatáspolitikai csaknem zene nélkül képzelel el az ifjúság nevelését. A *teljes emberré nevelés* koncepciójáról meg már szó sem esett. A XXI. század hajnalán pedig bekövetkezett a gyalázat: Kodály neve nem szerepelt a nemzeti alaptanterv zenei neveléséről szóló fejezetében. Megkockáztatom a kijelentést, nevével nem csak a zenei nevelést kellett volna fémjelezni.

Kodály pedagógiája, élete, személyes példája olyan *szegletkő*, amelyre generációk általános nevelését, oktatását, képzését építhetnénk. Feltételes módon, sajnos. Zeneszerzői életműve világszerte diadalútját járja, de pedagógiai, ember- és nemzetnevelő életművét a XX. században felejtettük. Pedig jelenünkben a kiművelt emberfő, a teljes életet élő ember egyre égetőbben hiányzik. Nem csak hazánkban, hanem civilizáció-szerte. Hogy korszerű is legyenek: globális betegségről van szó.

Nem lehet elmélekedésem feladata a jelenség alapos elemzése, az okok és okozatok összefüggéseinek taglálása. Mégis nehéz megállnom, hogy ne kárhoztassam néhány keresetlen szóval a modern kor egyik vívmányát, „a kételkedés és tagadás szellemét”, ami vitathatatlanul fontos, szükséges, de ne legyen egyedüli, domináns. Tagadni, nemet mondani az óvodás is tud. Fakultáció, specializálódás... Apró és még apróbb mikrorészletekben tökéletesítjük magunkat. Nem is baj ez, ha közben még látjuk a fától az erdőt. Aki csak egy vékony

szeletet vizsgál a teremtett világból, bizonyára sok érdekeset tapasztal, de legalább annyit el is mulaszt. Mi tagadás, a szakbarbárság, szakmai „együgyűség”, egyoldalú szemlélődés tőlem sem idegen. Mégis gyengémel együtt állandóan jelen van bennem az igény a fejlődésre, a megújulásra, a tisztulásra. Az az érzésem, hogy ez csak részben velünk született adottság. Ezt az igényt mi Kodálytól tanultuk. Tarhosi éveimtől a mester haláláig két csodálatos évtized adatott, hogy követőjévé váljak és az is maradjak.

Mi, a Kodály-tanítványok életfogytiglan tanulásra ítéltünk! Nehéz manapság érzékelteni, mit jelentett az ötvenes évek elején a Zeneakadémiára kerülő fiatalnak az, hogy ott nem csak zenére tanították. Kodály vallotta, hirdette, hogy test, szellem és lélek egymástól elválaszthatatlan, együtt alkotják az embert, egyiket sem hanyagolhatjuk el a másik rovására. Ő maga rendszeresen úszott, sétált a hegyekben. Nagy kitüntetés volt, ha valaki sétájára elkísérhette. Ott aztán a kemény sziklamászás mellett szó esett olyan dolgokról is, amelyenkről a főiskolán nem, mivel ott a falnak is füle volt. Az iskolákba a színvonalas, élményt adó énekórákon kívül tornatermet és uszodát is álmodott. A magas színvonalú, elsősorban humán irányultságú oktatást alapkövetelménynek tartotta. A latin, sőt az ógörög nyelv tanulmányozását sem sorolta a luxus kategóriájába. A modern idegen nyelvek ismeretében nem ismert tréfát. Csak az maradhatott meg a közelében, aki megfelelt a hihetetlenül magasra állított mércének, és hajlandó volt kapott tántumaival a legjobban gazdálkodni. Szigorú szeretete elvárások, követelések, bírálatok halmazának látszhat egy mai liberális szellemű iskolában. Saját évtizedes pedagógiai tevékenységem távlatából visszatekintve nem kétséges, hogy amit tett, jól tette. Tőle tanulhatunk a legtöbbet.

A kodályi életmód, oktatás, nevelés, – enyhén szólva – nem harmonizált a kor kultúrpolitikájával. „Pártunk és kormányunk” érezte nemtetszését, de mesterünket ez sem akadályozhatta abban, hogy szellemi és testi fejlődésünk alakítása mellett lelkünket is megérintse. A hajdani bencés diákról mindenki tudta, hogy gyakorló katolikus. Szakrális művei az életmű legfényesebb ékkövei. Nádasai Alfonz nemcsak azért kereste fel rendszeresen, hogy görög és latin szövegeket tanulmányozva a klasszika filológia területén kalandozzanak. Alfonz atya éveken át gyóntatója, hitbéli vezetője volt Kodálynak. Ez a tüneményes bencés szerzetes, közkeletűbb nevén Fonzi bácsi e találkozásokat naplójában örökítette meg, amely nem sokkal halála előtt *Mire emlékezett Kodály* címmel könyv formájában is megjelent. Különös örömet, kicsit lelki elégté-

A KÓTA által rendezett VI. Magyar Nemzetközi Konferencia–Kodály Hét nyitóelőadásaként elhangzott 2007. március 2-án a Magyar Kultúra Alapítvány Színházában Budapesten.

telt jelentett nekem e könyv olvasása. Kodály lelkének legbelső titkairól még Emma asszonnyal sem beszélt. Természetesen sejtettem, hogy sziklaszilárd erkölcsének, kifogástalan etikájának alapja a Könyvek Könyve. A szakrális művek sem azért születtek, mert a komponista irodalmilag értékesnek, dramaturgiailag alkalmasnak talált bizonyos bibliai vagy egyéb szövegeket. Saját lelki épülését, előadóinak és hallgatóinak spirituális tanítását szolgálták ezek a zenék. Lapozzuk csak végig például a *Jézus és a kufárok*at, bizony hittanóra (is) az a javából, némi zeneelmélettel vegyítve, remekművé ötvözve. S ezen is túllépett azzal, hogy a „templomtisztítás” szimbolikus imperatívusszá vált. Ezt Arany János-i kifejezéssel, (hogy „gondolta a fene”) senki sem „érthette félre”.

Bevallom, ez az a pont, ahol először igyekeztem zeneszerzőként a mester nyomába merészkedni...Életem egyik legnagyobb ajándékának tekintem, hogy már a hatvanas években szakrális művek képezték munkásságom legmarkánsabb vonulatát. Talán megbocsátják nekem az égiek, ha ezek a darabok azonkívül, hogy mélyseges belső meggyőződésből fakadtak, ürügynóták lettek, és illegális hittanórák célját is szolgálták. A kórusokban éneklő ifjak–vének lelkülete fogékony volt az efféle üzenetre. Boldogító tapasztalatot jelentett, hogy a közönségé is. Még operaszínpadot is templommá próbáltam olykor varázsolni. Nem sorolom, terjesztettem a „mételtyt”, ahol tehettem, ahogy az Írás mondja „alkalmas és alkalmatlan időben”.

Ideje szót ejteni a művészet tisztaságáról. Szerénytelenül Dantéra szoktam hivatkozni, aki a pokol mélyseges bugyraiba pakolta ellenségeit. Kodály sem tudott ellenállni a kísértésnek. *Zrínyi szózatában*, az ötvenes évek elején így üzent: „Ne bánts a magyart!” Értő fülekre talált. A bemutató közönsége olyan vastapsban részesítette a szerzőt és az előadókat, amilyent azóta keveset hallottam. Mivel azonban, mint említettem, a Zeneakadémián a falnak is füle volt, a „fehér házban” is vették az üzenetet. A mű indexre került, évtizedekig nem volt szabad előadni. A művész, kivált a magamfajta, aki nem szívesen lakik elefántcsont toronyban, nem tudja kivonni magát a kor és a környezet hatása alól. Ha az alkotás értékes, maradandó, a hátsó gondolat bocsánatos bűn, ha pedig nem, hát Istenem, a süllyesztőbe sok minden belefér.

Manapság már legendaként emlegetjük, hogy mi inspirálta Kodály felbecsülhetetlen értékű népzene gyűjtő tudományos munkáját. Kiránduló diáklányok énekeltek egy idétlen slágerért. A mester úgy érezte, az ifjúság nem mérgezhető zenei selejttel. A huszadik század szenzációs tudományos akciója vette ekkor

kezdetét. A fél ország megmozdult, tudósok, diákok vidéki tanítók tudták magukénak az ügyet. A „közlők”, az egyszerű falusi emberek, a *nép* érezte magát megszólítva, kitüntetve. (Akadémista koromban még nekem is jutott Észak-Magyarországon egy kis gyűjteni való. Felejthetetlen volt.) A Tudományos Akadémián a Népzenei Csoport még ma is dolgozik az irdatlan anyag rendszerezésén. Ennél nagyszerűbb, tisztább tudományos tevékenységet elképzelni sem tudok. És hogyan, hogyan sem: ez is Kodály nevéhez fűződik. Az abszurd meg az, hogy az egészet a *Schneider Fánin*ak köszönhetjük. Ha Kodálynak mai diákokat kellene néhány percig hallgatnia akár zenében, akár prózában, azt valószínűleg nem élné túl. De képtelenséget beszéllek: Kodály halhatatlan, a XXI. század zenéje s hajmeresztő köznyelve sem árthat neki.

Ideidéztem szellemét. S miért tettem? Mert meggyőződésem, hogy tanítása, intelmei az új évezred számára is érvényesek. Pedagógiája, életfilozófiája aktuális, korszerű, előrevivő! Maradandó *értéket* hagyott ránk. Jól felfogott *érdekün*k, hogy veszni ne hagyjuk. Ha esetleg valaki jobbat, okosabbat tud, majd akkor társaloghatalunk. Addig azonban *őrizzük, óvjuk, amink van*, ami már réges-rég a miénk. *Az ilyen örökség kötelez, talentum, amivel majd el kell számolnunk.*

A test, szellem és lélek karbantartása evidencia. Mégis egyre több a kóla-csipsz-tv-függő, túlsúlyos gyerek, a fitnessz és a diszkó között ingázó fiatal, a rizikófaktor-halmozó felnőtt, a depressziós nyugdíjas, a drog, az alkohol, a szex-biznisz „jóvoltából” a társadalom perifériájára került nyomorult. Az emberiség örök törvénykönyve és etikai kódexe – hála a két kőtablának – évezredek óta rendelkezésünkre áll. A mammon-hitűek azonban inkább a BTK és a PTK paragrafusait és szankcióit tanulmányozzák, hogy tevékenységük törvénytörő legyen, a kőtabláról felénk sugárzó morál, etika nem sokat zavarja őket.

Lehet-e tiszta a művészet? *Lehet bizony!* Nézzék csak meg, mit tett Szabó Dénes karnagy, énektanár egy nyíregyházi iskolában. Világraszóló kórus-kultúrát teremtett a semmiből, illetve dehogy a semmiből, a saját tehetségéből, munkájából egy sereg remek kölyökkel. Éves költségvetésük kisebb, mint egy „médiaszár” havi bevétele.

Kodály legszebb álmait váltotta valóra, ugyanúgy, mint ifj. Sapszon Ferenc Magyar Kórus Iskolája. Élnek is, amiben hisznek! Nemcsak sejtik, értik-érik is, hogy miről énekelnek! Áru lett a tudomány, fizesse meg, akinek szüksége van rá. Ám a Bartók, Kodály és munkatársaik által összegyűjtött, rendszerezett kincsesbánya mindenkinek ingyen, bérmentve rendelkezésére áll. Él-

nek is vele a táncházak. Sebestyén Márta meg sem állt a Carnegie Hallig, és mit tesz Isten meg a tehetség, a világot nem csak érdekli, de gyönyörködteti, megbabonázza a magyar népzene. Pesszimizmusra hajló barátaim, látták-e Tímár Sándor és Böske „csillagszemű” gyerekeit dalolni-táncolni? Megfigyelésre ajánlom nemcsak virtuóz lábukat, hanem ragyogó tiszta arcukat is. Csillagszemükből süt a boldogság.

Nem kerülhetem meg a kérdést, mit tegyünk? Vagy legyenek konzekvens, és kérdezzem úgy, mit tanácsolna Kodály? Azt elsősorban, hogy figyeljünk az okosabbra, vállaljuk, becsüljük példaképeinket. Nincsenek kevesen. Értékeljük és engedjük dolgozni a tehetségeket. Sokan vannak, szerencsénkre. Igazi értékeinkre kíváncsi a világ.

Rengeteg az értékes portéka, ne a cselédlépcsőn csempésszük Európába, vigyük büszkén a főbejáraton át, és ne legyünk túlságosan meglepve, ha megköszönik. Hogy nincs még itt a Kánaán, sok a baj, rengeteg a tennivaló? Hogyne volna! „Szabad sírni a Kárpátok alatt?” Szabad hát, de nem érdemes. A tennivaló ránk vár. Segíts magadon, az Isten is megsegít. Jó, ha együtt vagyunk, és megbeszéljük közös dolgaikat, a cél közös. A magányos harcos nem lehet sikeres. Különbözőek vagyunk. Nincs és ne is legyen köztünk teljes nézetazonosság. Végezze mindenki a feladatát kodályos maximalizmussal. Valami ilyesmit üzen a tanár úr az évezred hajnalán, öregen is hálás tanítványa által. Pál apostol szerint summázva: „...de te maradj meg azokban, amiket tanultál és amik reád bízattak, tudván, kitől tanultad, hogy tökéletes legyen az Isten embere, minden jó cselekedetre felkészített.”

Napjainkban kivételes zenei géniuszok jubileumai sorjáznak a kalendáriumban. Szép kötelesség az emlékezés. Mozart 250. születésnapja, Schumann halálának 150. évfordulója a kettős Bartók-jubileum nyomában, és most kezdődik kettős Kodály-ünnepünk!

Mozart születésnapjának hetében Bécsben, a Koncerthausban hallgathattam muzsikáját. A hely szelleme és a közreműködő művészek, (köztük zongorista fiam) rendkívüli élményt jelentettek. Könnyű volt hangolódni. Ausztriában szinte minden Mozarról szólt. Óriásplakátok százai, kirakatok, pompás rendezvények. Szinte túlzás, gondoltam, hogy a savanyú szőlő ne rontsa a szép ünnepet. Néhány héttel később, farsang végén, az éjszakában Salzburgon átutazva különös társaság vont a magára az álmos utasok figyelmét. Egy tucat illuminált maskara, parókásan Mozartnak öltözve és maszkírozva „szórakozott” – mint magyar kortársaik a vesztéses futballmeccs után. Elborzadtam. Ez is a jubileum hordaléka: üzlet és cirkusz. Annak idején, a Bartók-cen-

tenárium évében nálunk is nagy volt az igyekezet. Még a legújabb bankjegyre is a zeneszerző portréja került. Nyáron Bartók jegyében tartották a Kecskeméti Népzenei Találkozót. Magam is vendége voltam a rendezvénynek ifj. Bartók Bélával együtt. Egy tv-stáb javaslatára elvegyültünk a sokadalomban, ők pedig várták, hogy felismerjenek bennünket... Nem ismertek fel. A riporter provokáló kérdésére az egyik atyafi megszólalt: az a soványabbik nagyon hasonlít az ezerforintosra... Íme, egy hazai jubileum hordaléka. Nem sorolom, csak felvillantottam a példákat.

Kinek van szüksége a jubileumokra, az ünneplőnek, vagy az ünnepeltnek? Nyilván nekünk, az *utódoknak*. A géniuszok életműve kész! A Teremtő és az Alkotó kincseket hagyományoz az utókorra. Mi pedig megpróbáljuk hálánkat évfordulókra időzíteni. Kiábrándító törekvés. Az átlagember – aki valószínű, egyetlen Mozart-, Kodály-, Bartók- vagy Schumann-művet sem ismer, még hírből sem –, legfeljebb azt jegyzi meg, hogy mennyit áldoz az ünnepre a költségvetés az ő adóforintjaiból. Meg esetleg azt, hogy a várható profit mekkora lesz, és kinek a zsebébe kerül.

A teremtő Isten egyeseket talentummal áld – vagy ver? – meg, alkotásra készletti kiválasztottait. A géniuszok életműve *kincs, ami felbecsülhetetlen értékű!*

Az utókor feladata, hogy sáfárkodjék vele, méghozzá méltó módon, mert az örökséggel illik, sőt kötelező elszámolni...legalábbis a kultúraltabb országokban. Több sejtetéssel nem illene élnem, ugye? Mert mi végre is kaptuk a művészetet? Hogy szerves része legyen életünknek, hogy ellensúlyozza a mindennapit, a gyakorlatban hasznosíthatót, az elhasználható! Hogy mágikus erejével, varázslatával *emberré* tegye az embert. Merek banális lenni, igenis, hogy *boldogítson!*

Bartók és Kodály művészetét sohasem tudtam elválasztani egymástól. Két egymás mellett élő *óriásként* éltek meg a magyarság közös sorsát, de mindketten a saját talentumuk legegységibb útján! Két zsenit sem összekalapálni, sem szétválasztani nem szükséges! Sosem kíváncsiskodtam öncélúan, hogy most egy *bartókos Kodály-művet* vagy egy *kodályos Bartók-művet* hallgathatok, tán akad *bartókos Bartók-mű* is és *kodályos Kodály-mű* is éppen elég!

Bartók és Kodály, mióta ismerem zenéjüket, sohasem halványultak bennem. Hatásukra kezdtem foglalkozni Liszt zenéjének mélyebb megismerésével is. Sőt, ezáltal tárgult zenetörténeti érdeklődésem is. Egyre többször éreztem belső hálát a történelem nagyjai iránt, zenémben is „adóztam” Poulenc, Bach, Haydn, Kodály, Couperin emlékének.

Jelenünkről jobb nem beszélnem, mert nagyjainkat lassan nem érdemeljük meg. Németh László, akit korunk egyik legnagyobb jellemeként tisztellek, feltette azt a kérdést, mi lesz, ha ide hiába jönnek nagyjaink? Válasza az volt, majd elveszi őket tőlünk az emberiség! Nehogy így járjunk! Korunk vezetői magatartása egyre jobban fél a tudósoktól, a művészekről s a szellem nagy gondolkodóitól. A *klasszikusok* örök időkre *veszélyesek* lesznek?

A két géniusz a pentatóniában vélte megtalálni a nemzeti hangsort. A népdalgyűjtés legértékesebb kincse az ősi magyar népdaltípus. Ennek jellegzetes hangneme, a pentatónia nem valami őshazai idillt kínál, hanem a hangok közt feszülő belső építészeti rendet. A zene, amit Bartók és Kodály ebben a rendszerben alkotott, mély gyökerű, a magyar lélek nyelvén, sőt azon túlmutatva szól. Tiszta erővel árad, mint a fenyvesek ózon levegője. Olyan kikristályosodottan tud magyar maradni, hogy mégis mindig európai s egyetemes ötvözetű. Az aranymetszésről, (amely különben éppen a pentatónia hangköz-arányait is képviseli) Einstein kimondta: „Oly arány, mely a Rossz létrejöttét megnehezíti, a Jóét pedig megkönnyíti.” Nekünk tehát *ősi hangsorunk* olyan kincset adott, amelyben a *természet-titkai* is rejtve vannak, s az arányok nem csupán az úgynevezett *modern zene* konstrukcióit képviselik. Lám, nem véletlen a két géniusz többször hangoztatott vallomása: „Mi a Természet törvényei nyomán alkotunk.” Összecseng Bartók és Kodály élete, s nem méltó hozzánk, ha két zsenit „so-kallunk” egy évszázadban.

A művészi oktatás katasztrófális helyzetéről nem szólnom vétkes hallgatás lenne. Évtizedek óta nehéz szívügyem ez a téma. *Nagyjaink műve még nem kész, a nemzet szellemében kell elkészülnie* című oldalas vezércikknyi írással pereltem már a hatvanas években. Fiatal hittel és hevülettel ágáltam...és reménykedtem. Az 1978-ban megalakult Magyar Kodály Társaságban is kötelességemnek éreztem a küzdést, ahol már többen összefogtunk. 1985-ben baljós előjeleket tapasztaltunk, ekkor született meg a Társaság nyílt levele. Ennek első mondatát idézem (az Élet és Irodalomból): „A Kodály szellemi hagyatékán örködő Magyar Kodály Társaság mélyszégyen aggodalommal látja, hogy komoly veszély fenyegeti a művészi muzsikát.” Az akkori állapot mai távlatból nézve idillinek látszik. Napjainkra húsz esztendő előtti, csüggedést nem ismerő küzdelmeink ellenére kultúrkatasztrófa körvonalai vetítődnek elénk. Mesterünknek igaza volt, amikor azt mondta, „a magyar zene újjáépítői csak fél kézzel dolgozhattak. Fél kezükkel állandó védekező harcot kellett viselniök.”

Nehéz lenne eldönteni, hol hibáztunk, melyik „fél kezünk” volt gyenge, pedig elszántságban nem volt hiány. Ami engem illet, igyekeztem mindent megtenni, szóban, írásban, magamra hozva a szakma megbélyegzését, miszerint Szokolay nyugtalanságot és elégedetlenséget szít!

Veszély fenyegeti az iskolákban a *heti egy énekórát*. A túlterhelt diákokon szeretnének könnyíteni, meg egyébként is, a gyerekek unják a komoly és a népzene. Isten őrizzen bármire is kényszeríteni őket, amihez nincs kedvük. De hová fog ez vezetni? Elnézést az abszurd kitérőért. A keserűség hangja szól belőlem.

Mert elkeserít nagyon, hogy az iskolán kívüli művészeti nevelésnek sem jár kímélet. Meg azon keveseknek sem, akik ilyen intézményben szeretnének szellemi többletbe jutni. A támogatás csökkentése miatt veszélybe kerültek a zeneiskolák. Hogyan kaphatja meg jogos szellemi jussát az a tehetséges gyerek, akinek szülei nem tudják megfizetni a magánórát? Úgy hírlik, hogy az illetékesek a könnyű műfajra vonatkozóan viszont nem ilyen szűkkeblűek. Pedig a szórakoztató műfaj fennállása óta arról híres, hogy fenntartja önmagát, nem is akárhogy. Mi lehet ennek a magyarázata? Nincs itt valami baj az esélyegyenlőséggel? A jelenlegi helyzet rémálomnak is rossz. Be kell látnom, az elmúlt évtizedek során szélmalom harcot vívtunk, szavunkat pusztába kiáltottuk. Ennek ellenére most sem tehetek mást.

A piactudomány diktatúrája csak azt tekinti értéknek, *ami pénzért eladható*. A mi portékánk, meggyőződésünk, *aranyat ér*, de eladni nem lehet, csak átadni. Korunk kalmár szelleme ezért nem tud vele mit kezdeni. Kodály zseniális műve jut újra eszembe, a *Jézus és a kufárok*. Örökérvényű mondandója különös áthallással bír manapság. Feladatunk van, *a templomot meg kell tisztítani!* Dúdolom a remekművet és már nem is vagyok olyan reményvesztett: „...és kötélből ostort fonván kihajtá őket a templomból...” Én megöregedtem: másoknak kell e harcot tovább vinni! Én már csak magamban énekelem a fúga-témát: „...és kötélből ostort fonván!”... próbáljátok újra! Minél többen!

A magyar költészet és zene nagy közös műfaját Kodály kórusművészete teremtette meg, szinte a semmiből. Petőfi, Vörösmarty, Berzsenyi, Ady zenésítései hirdették és felerősítették a nemzeti költészetet, élesztették a nemzeti érzést. Kodály vokális alkotásában ötvöződött a hit és a hazaszeretet, történelmi szorultságunk, nemzeti küzdelmeink szüntelenül edző eredményeként. A *Psalmus Hungaricus* a magyar zenének egyszeri, sűrített pillanata. Kodály egész kórusművészete ezt a hatalmas tornyot körülvevő várerődítmény. A pályája csúcán lévő mester biztos kéz-

zel választotta ki és emelte maga mellé a tizenéves költőt, Weöres Sándort. Az *Öregek* című vers megzenésítése két művészet és két generáció összekarolása. Csillagóra a javából.

A művek belső rendje, építkezése, statikája magánügy. Az alkotó technikája, mives kezemunkája, az alkotás gyötrelme és gyönyörűsége műhelytitok. Cél a látható vagy hangzó csoda létrejötte, a gondolat, a bizonyíthatatlan valóság érzékeltetése. A bizonyítás a tudomány privilégiuma. A művészet érintéssel, elmélyítéssel átlényegítéssel hat, és Plutarchos szerint az ethoszt, az erkölcsi megerősödést szolgálja. Az sem baj, ha közérthetően. Kodályt idézem: „Egyszerűség, világosság még nem zárja ki a mélységet”. Sőt a legmélyebb művek sokszor a legvilágosabbak. A magyar ízlés mindig a lényegre keresi, s mindig idegenkedni fog olyan művektől, amelyek a belső ürességet bonyolult külsőségekkel takarják. A magyar nem szereti a ceremóniát, de megadja a formáját, módját mindennek. A gordiuszi csomót inkább szereti kettévágni, mint kibogozni.

Sokszor felteszem a kérdést magamnak: Mi is a magyar művészetünkben? A változó nagyvilággal mindenáron lépést tartanunk nem érdemes, mert sem nyelvünk, sem zenénk, sem magyar módon való gondolkodásunk nem hasonlítható más népekéhez. A kultúra más nemzeteknél is évszázadok alatt *érlelte* nemessé eredményeit, a közös gyökerek által. Nekünk semmi okunk sincs abba a tévedésbe esnünk, hogy Bartók és Kodály minden nemzeti sajátosságunkat ki-

aknázott volna. Németh László elveti a seszínű internacionalimus követését. Bartók és Kodály tette hazánkat zenei nagyhatalommá. Az általuk kijelölt utat a magunk módján kellene tovább járnunk. Kodály Zoltán jelentősége megnőtt! Valóban kultúrateremtő volt! A kultúrateremtés nem a „külön utat” keresi, hanem az „összeforrasztást”, a részgazságokkal szemben az ötvözés adja a kultúra megtartó erejét! Kodály olyan nagy összefoglaló alkotóművész volt, akinek élete palestrinai és bachi utakat járt végig... A saját stílusát a régiek értelmében vett „teljesség-igényével érlelte!” Műveinek avatott értői kompozícióit mélyebben megközelítve, „új értékre” letek (olyanra, ami a műben addig is „benne volt!”). Meggyőző pl. Kocsis Zoltán arról, hogy Kodály mindennek a végére járt. Nem nagyolt el semmit. Kidolgozottsága mérhetetlen gazdagságot tárt fel. Azt, aki nem figyel jobbra-balra, csak járja folyamatosan a maga útját, a felületes szemlélők nem tudják eléggé követni... Nekem Kodályban ez a legnagyobb örömöm: hogy nem magyarázta saját magát, hanem „írta!” Igazi alkotó, igazi poéta doctus volt! Zeneszerzői munkamódszerét csak a legnagyobbakéhoz tudom hasonlítani. „Perfekt zeneszerző” a javából. A többi erénye is „ettől” hiteles számomra! Nem figyelek az őt ért fanyalgásra, mert bizonyosságommá vált, hogy *műveiben* rejlik emberi nagyságának titka is! Azt ajánlom magamnak és másoknak is (ha nem késő!), kezdjenek el „*kodályibb életet*” élni! *Érdemes!*

Virágok vetélkedése (Móser Zoltán felvétele)

ITTZÉS MIHÁLY

Múlt, jelen, jövő Kodály Zoltán hármás életművében

... az erő,
az a gyökérmélyű erő,
az a múlt táplálta erő, mely érted
száll harcra jövő:
örökös élet.

Illyés Gyula: *Bevezetés egy Kodály-hangversenyhez*

Azt hiszem, Illyés ódája, mellyel a nyolcvanéves zeneszerzőt a szülővárosában, Kecskeméten tartott díszhangversenyen köszöntötte, a lényegét ragadta meg a fent idézett sorokban Kodály Zoltán életművének. Lényegét indíttatásában, létrejöttében és céljaiban. Költői összegzését adta mindannak, amiről már Kodály életművének, elsősorban zeneműveinek kortárs értői-elemzői, mindenekelőtt Szabolcsi Bence, oly hangsúlyosan vélekedtek. A műveket faggatva, azok zenei anyagának eredetét, vokális művek esetében szövegválasztását, írásainak, beszédeinek gondolatmentét követve magunk is felfigyelhetünk arra, hogy Kodály életművében az időnek s az egyes idősíkok hordozta elemeknek és „feladatköröknek” milyen fontos szerep jutott. Kodály Zoltán hármás – alkotói, tudományos és pedagógiai – életművében a múlthoz való egészséges viszonyulás, annak példáin okulva a jelenben a jövőért dolgozó s perelő személyiség áll előttünk.

Hogyan is indult ez a páratlanul gazdag termésű életpálya? Kodály a saját indulása biztonságát és gazdagságát a boldog gyermekkorban, az akkor szerzett tartalmas élményekben látta. Meghatározónak tartotta zenei szempontból, hogy kettős tradícióban nőtt fel. Egyik oldalon a zenekedvelő szülők házi muzsikálása állt, mely elsősorban a bécsi klasszikus zenét közvetítette a gyermekhez, a másik oldalon meg a cselédlányok és a galántai pajtások éneke, játéka. A továbbélt műzenei nyelv csiszoltsága s mellette a még élő népzenei hagyomány ösztönössége. A kettő között pedig a kor népies zenéje, a népies műdal magyar köznyelve állt. Ez a levegőben volt, s névnapokon akár a családi háznál is hallhatott efféle muzsikát a felfogadott cigánybandától. Mégis az első kettő volt az erősebb hatással rá – ezek váltak életműve iránymutatójává. Ott és akkor békésen megfértek egymás mellett, míg – ahogy később felismerte – a magyar társadalmat zenei igényeiben, ízlésében erősen megosztotta e háromféle zene. A századfordulón volt egy zeneileg művelt vékony réteg, amely szinte kizárólagosan a nyugat-európai, elsősorban német zenével és zenében élt. A másik,

jóval népesebb réteg, a XIX. századi népies zenét tekintve az egyedül érvényes nemzeti kifejezőmódnak, hallani sem akart a magasabb művészi igényű zenéről, mint idegenről. Végül a többnyire még hagyományos életformában élő parasztság, jobbára távol a civilizációs fejlődés fő vonalaitól, őrizte még – többé-kevésbé a mindennapi használatban is – a régi hagyományt. Mindez azonban nemcsak tárgyilagosan megállapítható tényeket jelentett az ifjú Kodály Zoltán számára, hanem a feladatok felismeréséhez vezette. Mégpedig igen korán.

Újfalussy Józsefnek köszönhetjük, hogy Kodály hátrahagyott jegyzetei közül napvilágra került a zeneakadémiai és egyetemi tanulmányait egyszerre kezdő, éppen csak a fővárosba került ifjú életprogramnak beillő kis dolgozata. Az 1900-as esztendő utolsó hónapjaiban papírra vetett eszme-futtatással mintha csak az új századot köszöntené, felismerve az előző évszázad magyar zenéjének hiányosságait, nemzeti törekvéseinek felemás voltát és befejezetlenségét.

„A magyar zene megteremtésére olyan ember kell, aki megáldva erős zenei tehetséggel, alkotó erővel, korai gyermekségében és ifjúságában minden idegen hatástól ment legyen, de a nemzetinek a lehető legintenzívebben ki legyen téve. Akkor aztán, mint gyermekifjú, tele nemzeti hangulatokkal, ismerje meg a nagy idegen remekműveket, tanuljon meg rajtuk mindent, amit lehet, ismerjen meg mennél többet belőlük: mert most már nem kell félni, hogy az idegen példa lebirja a benne lévő eredetiséget, ha kezdetben általános emberi ösztön szerint utánozza is őket.” Már ekkor hozzátette: „a rokon keleti elemek beolvasztása szintén hasznos lesz.”

1905-ben megkezdve a rendszeres népdalgyűjtést a hazai népzene java termésében, majd később, a népzenei összehasonlító munka során, a rokon népek gyűjteményekből megismert dallamaiban nemcsak a még élő hagyományt fedezte fel, hanem a régmúlt emlékeit is. Megismerve a nevezetes *Fölszállott a páva* népdal melódiájának cseremis/mari változatát – megállapíthatta, hogy egyes dalok igencsak hasonlóan szólnak a Volga nagy kanyarja vidékén és a Duna–Tiszatájon: három-ezer kilométeren és másfélezer éven átívelő ősi zenei örökséget őrzött meg a néphagyomány. A másik fontos, nemcsak zenei, hanem tágabban kulturális és társadalmi felismerése volt, hogy a falun felfedezett gazdag zenei világ nem a parasztság önmagába zárt hagyománya, hanem az egész nemzet kincse. Úgy vélte, s joggal, hogy néhány századdal korábban még ugyanaz a dal zengett a főúri kastélyokban, mint a parasztkunyhókban. A kultúravesztés ellen épp elég erős és jó ez a parasztság által megőrzött hagyomány, ha – más szinten és más formában – újra közkinccsé tesszük. A kor,

a civilizációs fejlődés nem kedvez a kultúra hagyományos életformáinak. Egy okkal több tehát, hogy a műzenébe átmentsük, tovább éltsük a népdalt. Így adva vissza az egész nemzetnek – újra tanítva arra, amit elfelejtett; megtanítva arra, amit a társadalom egy része, más gyökerekkel rendelkezve, soha nem is ismert.

Éppen a jó ideje közismertnek mondható Páva-dallam alkalmas példa arra, hogy mit lehet (lehetett) kezdeni egy ilyen ősi, mindössze az ötfokúságot, a pentatóniát használó népdallal. Hogyan tágíthatta ki a zeneszerző a népdal hatókörét azáltal, hogy különböző méretekben és formákban feldolgozta, s ezzel a múltból a jelenbe emelte. A déldunántúli Surdon 1935-ben fonográfangerre felvett népdal emblemikus példány nemcsak a régi, hanem egyáltalán a magyar népdalkincsnek. Azzá tették Kodály művei, s nem kevésbé az 1960-as évek végén a népzenei mozgalmat megújító televíziós vetélkedő.

A dal maga is két korszak emlékéét őrzi. A minden bizonnyal népvándorlás kori dallamhoz – legalább részben – újabb keletű szöveg társul: a XVIII–XIX. századi hatalmi rendszerre utal a börtönnek is helyet adó vármegyeháza említése. Rabének-szöveg, tán a betyárvilág korából. A tűz-szimbólum és szabadságmadar, a páva, azonban régebbi költői kép. Többféle dallam hordozza e szöveget vagy változatait, amint a dallam is nagyon különböző szövegeket röptet, maga is – alkalmazkodva a szöveg ritmikái, karakterbeli követelményeihez – számos eltérő jellegű változatban öltve testet.

Ady népköltészeti keretbe foglalt verse, a *Fölszállott a páva* 1907 márciusában jelent meg a Budapesti Naplóban (majd a *Vér és arany* kötetben), s 1937-ben kapott zenei köntöst Kodály műhelyében. Alkalmi darabnak is nevezhetnénk, hiszen a munkáskórusok szövetségének harmincadik évfordulójára készült, egyben Ady születésének hatvanadik évfordulóját is köszöntötte. Mivel munkáskórusoknak íródott, talán meglepő is, hogy a zeneszerző – két versszak felcserélése mellett – azzal for-

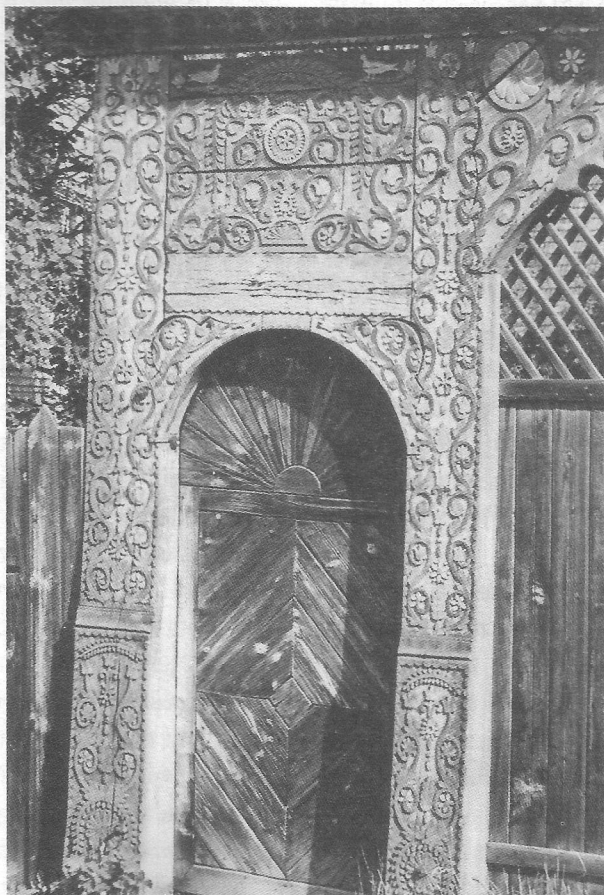
málta a karmű szövegévé Ady költeményét, hogy éppen azt a szakaszt hagyta ki a megzenésítésből, amely „új kohókat” emleget. (Kodály joggal tartotta úgy, hogy a német gyökerű, Liedertafel-stíluson nevelkedett munkásdalosokat is a népdalokkal, a népzeneben gyökerező művekkel lehet magyar szellemiséghez szoktatni.)

1937 őszén kettős bemutatója volt Kodály Ady-kórusának. Előbb a népi írók Magyar Múza hangversenyén (november 13.) hangzott el, majd a munkásdalos szövetség jubileumi ünnepségén mintegy ötszáz fős egyesített kórus énekelte (december 12.). A forradalmas Ady-versben múlt–jelen–jövő hármasságát, mélypontjait és csúcspontjait, érzelmi-gondolati hullámverését Kodály zenéje csak fokozza. Jelen idejű igazságát pedig mi sem jelezte jobban, mint az, hogy a következő években több ízben leparancsolták a műsorokról. Nem volt időszerű ez az önmarcangoló igazmondás, buzdítás és kétségkedés...

Nemrégiben egy Kodály kóruslemezről szóló írásában magukról a művekről

szólva olyasmit írt a kritikus: a XXI. század eleji fiatalabb nemzedék némiképp túlzásnak véli, hogy Kodály – Ady és Petőfi meg mások verseit megzenésítve (s persze a maga szavaival is) – oly sokat korholta nemzetét. Talán másképp is lehetett volna tettekre sarkallni. Egy, a művészeti optimizmus kérdéséről szóló nyilatkozatában, 1948-ban a riporter Adyra vonatkozó kérdésére válaszolta a zeneszerző: „*Ady hatása már korai, sok tekintetben valóban pesszimista, a vér és arany világát hirdető verseiben is szinte izomfeszítő, munkára ösztökélő volt. Ady úgy kárhoztatta a magyarságot, hogy a helyesen reagáló olvasó nem mondhatott mást, mint azt: »még lehet ebből az országból valamit csinálni!«.* Éppen ez az elkeseredettség mutatott rá, hogy van itt még erő tartalék.”

Kodály *Bartók emlékezete* című előadásában (1950) így kapcsolódott az előbb idézett gondolatokhoz: „*Eleinte csak az elveszett régi dallamokat kerestük. De lát-*

Székely kapu (Móser Zoltán felvétele)

va a falu népét, az ott kallódó sok tehetséget és friss életerőt, feltetszett előttünk egy a népből újjászületett, művelt Magyarország képe. Ennek megvalósítására rászántuk életünket.”

De térjünk vissza a Páva-dallamhoz – egy kis kerülőttal. A húszas évek közepén ismerte fel Kodály a zenei köznevelés (közönségnevelés) évszázados múltban gyökerező jelenkori problémáit. Előbb gyermekkari műveivel, majd 1937-től, a *Bicinia Hungarica I.* füzetének megjelenésétől közvetlenebbül pedagógiai célú kis kompozícióival kezdte kiépíteni az ifjúság útját a zenei műveltség felé. 1939-es nagy tanulmányában, a *Magyarság a zenében* címűben záró gondolatként írta, Ady „komp-ország” metaforáját továbbgondolva, térben és időben összefogva kétféle zene-kulturális örökséget, egyúttal kijelölve a jelen és a jövő feladatait: „Egyik kezünket még a nogáj-tatár, a votják, cseremisiz fogja, másikat Bach és Palestrina. Össze tudjuk-e fogni e távoli világokat? Tudunk-e Európa és Ázsia kultúrája közt nem ide-oda hányódó komp lenni, hanem híd, s talán mindkettővel összefüggő szárazföld? Feladatnak elég volna újabb ezer évre.”

Kicsiben, az alsó fokú zenei gyakorlat szintjén, éppen a *Bicinia Hugarica*, a magyar kétszólamú énekek gyűjteménye valósította meg a kétféle kultúra összekapcsolását. Példa rá – sok más társával együtt – a Páva-dal (ott Röpülj páva kezdetű) feldolgozása is a II. füzetben: a vénséges-szépséges magyar dallam a nagy európai polifóniák imitációs technikájával vált kétszólamúvá, összefogva a távoli zenei világokat. Hogy miért nem kora zenéjéből veszi a követendő példákat, arra talán Kodály értékelvűsége a magyarázat. Bizonyára tudta, mi a valódi érték saját kortársai művészetében, de azt még alakuló folyamatnak érezhette. Helyette – mind a népzeneben, mind az európai műzenében – inkább a századok csiszolta, illetve századok igazolta értékeket tartotta vitathatatlan, minőségi mércének.

A kis kétszólamú feldolgozással és a súlyosabb kórusművel azonban még nem merültek ki a zeneszerző számára e népdal zenei-költői lehetőségei. Elrugaszkodva a szöveges énekes műfajoktól, 1938–39-ben – az amszterdami Concertgebouw zenekara ötvenéves jubileumára – megírta a nagy zenekari változat-sorozatot, szimfonikus műveinek csúcspontos alkotását. Hogyan adhatott a kis négysoros népdal elég „muníciót” egy félórás, Beethoven és Brahms variációinak példáját követő alkotáshoz? A zeneszerző hangverseny-bevezető gondolatai, 1950-ből, azt sugallják, hogy a hajdani ifjú művészi életprogramja a megvalósulás felé tartott.

„A magyar műzenei törekvések hosszú sora sikertelen volt, mert nem a népzeneben gyökerezett, hanem különfé-

le idegen formák utánzásával próbálkozott, mint annak idején az irodalomban a németes, franciás, latinus iskola.

A magyaros iskolát eleinte lenézték, míg végre Petőfivel, Arannyal győzedelmeskedve, olyan utat mutatott, melyről azóta sem tért le igaz magyar író.

De nemcsak az irodalomnak, minden más művészetnek is ők mutatták meg a helyes utat. Ezt az utat járjuk a zenében évtizedek óta...”

Az elvi-esztétikai okfejtésen túl a népzene kutatásban szerzett tapasztalatokra építő zeneszerzői szempontokra is kitért: „A változat a népzene legtermészetesebb továbbfejlődése, hiszen maga a népzene sem egyéb, mint egymásból fejlődő, egymásba észrevétlen átmenő dallamok végtelen sorozata.”

Kibújt a pedagógus is Kodályból, amikor a zenehallgatás mikéntjére mutatott rá. A megértéshez nem magyarázat kell, hanem a dallam biztos tudása: „Ha azután magunkban hangtalanul énekeljük a dallamot, míg a zene szól, kihalljuk a legtarkább változatok közül is...”

Hogy mit is kell kihallani a sokszínű változatsorból, azt a partitúra élére írott három versszakkal mégiscsak megvilágította a zeneszerző, megjelölve a három nagy egységbe rendeződő formát, a mű dramaturgiáját. Az első strófa útra küldi a csoda-madarat: „Röpülj páva, röpülj...”; a második kesereg, hogy „Hej, de nem a rabok szabadulására” röppent fel; végül a harmadik örvendezhet: mégiscsak elhozta a szabadulást a páva. Az egész mű végkicsengése mintha József Attila soraira rimelne gondolatilag, a maga zenei módján:

„Adj emberséget az embernek,
Adj magyarságot a magyarnak,
hogy mi ne legyünk német gyarmat.”

Persze nemcsak ilyen korhoz kötöttséget kell kihallanunk a *Felszállott a páva* zenekari változatokból. Arany és Petőfi hangulataival rokon lírai tájképeinek, játékos karaktereinek, Kölcseyt, Vörösmartyt eszünkbe juttató tragikus gyászindulójának, a Liszt győzelmes és himnikus zenéinek örökébe lépő felemelkedésének minden időre szólóan megvan, megmarad az érvényessége.

Persze a múlt költői nemcsak ilyen áttételesen jutottak szóhoz Kodály zeneköltészetében. Ő is vallotta, hogy nemcsak saját fájdalmát s örömét kell eldalolnia, mint tette az „én-dalok” és a kamarazeneművek időszakában, pályája első évtizedeiben. Igaz akkor is veretes régi szövegeket hívott sokszor segítségül, mint a *Megkéssett melódiák* kötet hét dalában, Berzsenyi, Kölcsey, Csokonai költeményeivel. Árulkodó a cikluscím, és akár egész zeneszerzői feladatvállalásának summájaként érthetjük, hisz számos olyan műve van, amelyről bizton állítható, megszületésük indítéka a magyar zene történelmi körülmények okozta hiányainak pótlása. Ez

a szándék azonban nemcsak az intimebb műfajokban érvényesült, hanem a közösségibbekben is. Azt mondhatjuk, hogy az 1919 utáni méltánytalan meghurcolás személyes indíttatásán messze túllépve, a *Psalmus Hungaricus* (1923) lett Kodály első igazán közösségi alkotása, a kor hazai problémáinak s persze általános emberi bajoknak is megrendítő kiéneklése, a Gondviselésbe vetett bizalomban való feloldása. Nemcsak a nagyobb előadó-apparátus – tenor szólista, énekkar, zenekar – miatt érezhetjük ezt a kantátát ilyen súlyosnak, hanem kifejezésének kivételes intenzitása miatt is. Szabolcsi Bence írja a *Magyar Zsoltárról*: „Mint a XVI. század magyar verse, ez a zsoltár is telve van az üldözött költő keserű önvallomásával... Nem véletlen, hogy ez a zaklatott életű század annyira mélyre hatolt a magyar élet, a magyar sors valóságának, és nem véletlen, hogy Kodály épp ebben a korban találta meg legnagyobb alkotásának szövegét.”

Éppen ezek: a magyar élet, a magyar sors kérdései voltak Kodály Zoltán életművének és személyes gondolkodásának is központi kérdései. Kérdések, melyeknek kifejezésére keresni kellett a megfelelő módot, és keresni kellett a választ, a megoldást, ahhoz pedig a példát, útmutatást a múltban: népdalban (*Székely keserűs*), biblia történetben (*Jézus és a kufárok*), protestáns korálban (*Semmit ne bánkódjál*), katolikus latin szertartás-szövegben (*Budavári Te Deum*), költői szóban (Balassitól Zrínyin át Petőfiig, Adyig).

Az 1940-es években Balassi és a verselése mintáját követő Gazdag Erzsébet mellett, sőt előtt Petőfi-ben találta meg szószólóját Kodály. A XVI. századi poétával sóhajt fel a *Szép könyörgésben* (1943):

„Nincs már hová lennöm,
Kégyelmes Istenem!
Mert körülvett engem
szörnyű veszedelém.
Segédem légy mellettem,
Né hagyj megszegyenednem.”

Döbbenetes, ahogy a *Balassi Bálint elfelejtett énekében* (1942) a maga és sokak keserűségét Gazdag Erzsébet szavaival zenébe foglalja „a menni kellene, de népem hazám földje nem enged” gondolatát, érzését.

Nem kevésbé volt időszerű, ahogy nagyszabású férfikari művében Petőfi versével a múltat – a tatárdúlást, Mohácsot – idézte, énekelte a refrén korál-akkordjaival az 1944-ben nagyon is érvényes mondatot:

„Isten csodája, hogy még áll hazánk”.

Petőfi azért nemcsak a keserűség, a reményvesztettség kifejezéséhez kínált szavakat. Ott zeng az utolsó sorokban, a kórusműben megismételve, a jövő-építésre szólító mondat:

„Né csak Istenben bizzunk, mint bizánk,
Embérségünkben álljon fönn hazánk!”

1951-ben a békéről szólva megjegyzést fűzött e sorokhoz: „Ennek az emberségnek, amit Petőfi kortársaiban kevesellt és ébresztgetett, múltunk számtalan fényes példáját őrizi. Számomra nem kétséges, hogy ez az emberség ma is él, és mennél több magyart sikerül kiemelniünk a nyomorból és tudatlanságból, annál jobban gyarapodik.”

S még folytatta néhány mondattal, utalva *A magyarokhoz* című nagy Berzsenyi-kánonra. „Igen sokan sohasem leszünk. De ne feledjük, ha szabad nekem is idéznem ezt a már-már közhellyé koptatott, de örökérvényű igét:

„Nem sokaság, hanem, lélek,
s szabad nép tesz csuda dolgokat.”

Nem telt bele öt év, s éppen ez történt, ha rövid időre is: a szabad nép csuda dolgokat tett...

A forradalom és szabadságharc leverése után Révai József egy pártgyűlésen ki is jelentette, hogy – bár progresszív művészete okán Kodály megérdemli az elismerést, támogatást – elítélendő, hogy két művével az „ellenforradalom” szellemi előkészítéséhez járult hozzá. E két mű pedig megint csak a múlt idézésével a márnak szóló, s a jövőért tettekre hívó alkotás: a *Zrínyi szózata* (1954–55) baritonszólóra, vegyeskarra, és a *Nemzeti dal* (1955–56) férfikarra. Ezek is veszélyesnek ítéltettek, mint annak idején az Ady-kórus az ellenkező előjelű hatalom által, és leparancsolták őket a kórusok műsoráról... Az akkori hatalom és a megszállók szempontjából érthetően, hisz nem kevesebbet mondott velük a zeneszerző, mint azt, hogy „Ne bánts a magyart!” – és, hogy „Rabok tovább nem leszünk!”

1965-ben bemutatott karművében, a *Mohácsban* mintegy összefoglalta Kodály Zoltán – Kisfaludy Károly intő szavait sajátjaként használva – múlt, jelen, jövő összefüggéseire vonatkozó gondolatait:

„...a múlt csak példa legyen most,
S ége honért bizton nézzén előre szemünk.”

Ehhez már csak írásainak gyűjteménye, a *Visszatekinés* elé írottakból idézzük a nyolcvanasztendős mester vallomását, összegzésül: „Mi lehetett a hajtóerő, amely minden akadály ellenére máig egyenes úton hol röpítette, hol vonszolta ennek az életnek a szekerét? Egy reménytelen és viszonzhatatlan szerelem. A néphez, melynek ezeréves látható története, és talán még jobban nyelvében, dalában élő több ezer éves láthatatlan élete ellenállhatatlanul vonz magához, vérségi kötelék nélkül is.

Igen sokrétű érzés ez: egyrészt gyermeki, nagy ősök példáján lelkesedő, másrészt anyai, féltő, óvó, nevelő...

Mindig táplált a remény, hogy itt valaha szebb élet lesz, sőt szebb, mint volt.

Rajtunk áll.”

MÓSER ZOLTÁN

A kevés szeretetről és a hagyományt őrző öregekről

Kodály Zoltán halálának 40. évfordulója kapcsán a népdalokról és volt énekeseiről szólok: azokról az öregekről, akik megtartották, fenn tartották (megmentették?) a régi népdalokat. Azokról, akik a múlt század elején énekeltek a népdalgyűjtő Kodálynak, s akik közül többel az 1970–80-as években én még beszélhettem. Életük nehéz volt: a tőlük gyűjtött énekek (most már biztosan tudjuk) azonban igazgyöngyök. Természetesen közülük már sokan a temetőben pihennek. Ott is kerestem őket: a sírokon lévő kereszten néha megtaláltam egy-egy ismerős nevet, de legtöbbször csak annyit tudtam kibetűzni: „Béke poraira”.

Kodály nyomát keresve álltunk meg a zoborvidéki Kolonban, pontosabban a temetőben, mert egy népdal szövege oda vezetett bennünket. Az 1906-ban gyűjtött népdal két strófája:

*Meghalok, meghalok; / Még beteg sem vagyok,
Kolonyi temetőn / Nyugodni akarok.
Érted vagyok; érted, / Érted ilyen beteg.
Teérted lél ruzsám, / Mindennapi hideg.*

Vargyas Lajos írja egyik tanulmányában, hogy Kodály, aki 1905-től – a népdalok megismerésétől, az első gyűjtéstől – számítja zeneszerzői pályáját, az első tizenhét év alatt mindössze egyetlen népdalfeldolgozásnak nevezhető művet írt, a *Két zoborvidéki népdal* című kórusművet.

Ezt a morva eredetűnek tartott, nem ötfokú népdalt valamiért nagyon kellett szeretnie Kodálynak, mert az ötfokú dalok mellett egyedül ezt dolgozta fel több ízben is: először kórusnak, másodsor a *Magyar népzene*-ben énekhangra és zongorára. De van egy harmadik feldolgozása is! Amikor első felesége, Emma asszony halálán volt, ott a betegágyánál kezdte több szólamú női karra át dolgozni. Ez volt Kodály halotti búcsúztatója hitveséhez. Valamikor a temetés után lett volna a bemutatója, de elmaradt, a főpróba után nem engedélyezték a bemutatást. Egy nagyhatalmú politikus ugyanis úgy vélte, hogy a darab 1956 gyászáról szól.

*

Gímesen azért kerestük Reczika Teri nénit, mert tudtuk, hogy énekelt Kodálynak. Rosszkor érkeztünk.

–Tudják, nem jól számították ki! – mondta. Nem csak azért nem, mert erősen fáj a gyomra, hanem azért sem, mert elszámolt már az életével, többet nem akart dalolni. – Le van írva vagy száz ének, de hol a nóta...?!

Hellyel kínált azért, s mikor Kodályról kérdeztük, lassan megoldódott a nyelve:

– Jártak már itt a tévétől is, és akkor azt kérdezték tőlem, hogy hogyan vittem én Lédecre azt a tölcéséres magnetofont? Mert én vittem a hátamon, lepedőben. Gyenge jányka voltam, a kannákat is alig tudtam elvinni, de akkor már szolgáltam. Szegények voltunk, és bizony kellett akkor nekem szolgálni. Hát én akkor olyan tizennégy éves voltam. És mentünk Lédec felé, és ott, ahol valamikor téglagyár volt, de már nincsen, eltűnt má' az is, má' felszántották a helyit, ott azt mondja nekem Kodály Zoltán: Na, Terike, má' van szeretője? Ugyan, mondom, ne beszéljen, hallja, tanár úr, hát minek volna ilyen lánykának, tizennégy évesnek szeretője?! Így beszélgettünk az úton. Na, aztán elballagtunk. Amikor elvittem ezt a fonográfot, adott két forintot. Sok pénz volt az. Azon vettem egy szoknyát. Hát! Megfizetett azért!

– Miért magára esett a választás, hogy vigye azt a gépet, a fonográfot?

– Azért, mert a legtöbbet én énekeltem az iskolában, ahová jártunk hozzá énekelni. Ott az út mellett, ahol bejövünk, ami ma óvoda. Ott, abban az iskolában lakott Kodály Bereczky tanító úrnál. És onnan járt át Lédecre, Zsérére, Kolonba. Akkor lehetett olyan huszonhat éves a Kodály úr. Legény volt még akkor. Én meg olyan tizennégy éves lányka. De legtöbbet én énekeltem. Igaz, jó hangom volt, de már elvész a hang, hát..., ugyi. Már nyolcvan év! Sok idő!

*

„Nálunk még háromszáz éve ugyanaz a dal zenghetett várban és kunyhóban. Azóta a vár romba dőlt; ha áll, lakója idegen, vagy hűtlen lett a magyar dalhoz. Megőrizte a régi kincseket, díszruhákat, fegyvereket. A dalt abbahagyta. A kunyhó hű maradt, megőrizte a régi kincs értékesebb felét: a lélek ősi bútorzatát. Az egész magyarságét: magáét is, azt is, amit fölülről kapott. Amit háromszáz éve az Esterházy-palotákban daloltak, azt ott ma már nem tudják. De tud még belőle Szalai Zuza, kis töpörödött öregasszony, Kolon nevű kis zoboralji faluban” – Kodály *A magyar népzene* (1925) című tanulmányában írta le ezeket a sorokat. De máshol is szól erről a kis töpörödött öregasszonyról, akinek a sírját mi már hiába kerestük a koloni temetőben. A centenáriumi Kodály-kiállításon az egyik tárlóban, fedőlapján V. H. betűkkel, volt egy kis füzet, amelynek később hasonló kiadását kézbe vehettük. A két betű a *Voyage en Hongarie* (Magyarországi utazás) című rövidítése, s a füzet Kodály palócföldi és zoborvidéki feljegyzéseit tartalmazza. Itt idézi fel azt, amit Szalai Zuzáról megtudott: „Kolon. Szalai Zuza élete története. 20 éves korában hozzákényszerítik az özvegy sógorához, anyja a vagyonfosztással ijeszti, a pap 5–6-szori

kapacitálás után azzal fenyegeti, hogy kikötteti a templom előtt az agacsfára (akácfára – M. Z.). »Kijártuk a püspöknél az atyafiságot – 40 frtba került – (hogy ti. elvehesse a sógora), te az én papiságomat akarod kisebbiteni?« 48 évig élt vele. 1 fia lett. Annál lakik. A menyé. 13 éve, hogy a birtokot átadta. Miért? A fia mindig azt mondta, hogy a 2 mostohafiához húz, azoknak ad, ő nem hisz addig, amíg... Meglett. Bent Nyitrán csak hallgatta az öreg, amint a fia diktálja az írást, hogy »megvette anyjától a birt. 450 frton«. De nem szólt. Hanem aztán fogyott a becsület. Néhány éve kivették a főzést a kezéből. Azontúl az öregek rendes élete a sorsa, akik mindenkinek útjába állnak. Elrakták előle a kenyeret. Megkérdi egyszer a fiát – kedves volt neki, mert egyetlen volt –, »kinek az akarattyábul van«. A fia behoz egy egész kenyeret, hozzávágja: »a nehétség húzza össze ké belit, egyik hát«. A kenyér legurult a földre. Másodszor is hozzávágta. Ekkor már panaszra ment a főbíróhoz. Jánost beidéztek. Attól fogva egy ideig jobb sorsa volt. De aztán megint még rosszabb. A menyé lázítja föl a fiát. Járt a jegyzőnél, hogy különítsék el, adassanak neki kenyérre valót, sóra meg rántani valóra kitermeli magának (hetvenen felül volt már). A jegyző megmondta, hogy meglesz, és a fiának vagy száz k-jába kerül. Hogy akkor inkább ne csináljanak semmit. »No, a teremtésit magának néne, ha sajnálja a fiát, akkor bolond, ha egy harapást ad kendnek enni!« Nem hajtanak rá, nem törődnek vele, ha kérdi, hova megy a szekér, »mi köze kendnek!« Így él. Szép, szimpatikus, csendes, öreges kellemetlenség nélkül való. És mindamellét egy rossz szót a menyéről nem mondott. (...) Amint beszélt, nyomtatni lehetett volna. A legtökéletesebb magyar próza. Amit az írók is csak annyira közelítettek meg, mint Arany János a népdalhangot. Kevés a szeretet a földön."

Szalai Zuzsa emlékezete őrizte meg azt a XVI. századi verset és dallamot, amelyet Kodály zongorakísérettel

ellátva a *Magyar népzene* sorozat egyik darabjaként hagyott ránk:

Magos kősziklának ódalábó nyilik

A szerelem orvosság.

Aki a szerelmet soha nem próbálta,

Csak álomnak állítja.

Oh gyönyörűsüges, mindenekné legszebb

Nyílhatatlan rúzsaszál,

Kinek árnyékábó, gyenge hajlékábó

Én szerelmem tipeg vár.

*

Barslédécen, amikor Magyar Miska bácsi udvarára beléptünk, kisütött a nap. Miska bácsi, aki a hátsó udvaron fát vágott, jöttünkre és kérdésünkre katonásan mondja:

– Igen, kérem, én vagyok. Születtem Fazekas Mihály. (Mert Magyar Miska csak a ragadványneve volt.)

Az udvaron ültünk le beszélgetni.

– Emlékszik arra, amikor Kodály itt járt?

– Igen, emlékszem rá. Nagyon jól emlékszem. Énekeltem is neki akkor. Ő Gimesről jött át. Akkor, 1906-ban, én olyan tizenöt-tizenhat éves suhanc lehettem. Ő az iskolába jött, ott daloltunk. Tudom, amikor először itt járt, akkor – szabad megmondanom? –

olyan szegényesen nézett ki. Igazán. Megtörtént vele, hogy kapott pénzt a postán, s a postamester asszony nem akarta neki kiadni, míg nem igazolta magát. Szegényes volt: zsávolycabát volt rajta. Mintha most is látnám. Nem nézett nagy úrnak, na. Volt egy hátizsákja, és olyan kis cincogó valami volt a zsákjában.

– Fonográf.

– Igen, olyasféle volt.

– Maga miket dalolt a fonográfba?

– Én azt daloltam neki bele, hogy *Lánnyok ülnek a toronyba fehér koszorúba...*

– Ezt maga dalolta?

– Igen. Meg olyan lakodalmos énekeket énekeltem:

Reczika Teréz

Fazekas (Magyar) Mihály

*Ezt az erdőt, ezt a mezőt,
Valami mozgatja, valami mozgatja,
Talán bizony Péter Pista
A lovát itatja, a lovát itatja.*

*

Szegénynek látta a népdalokat gyűjtő Kodályt Nagyszalontán Havran János is: „Ugyancsak messze állt az idős kortól, de szakállat viselt. Ekkor inas voltam apám mellett, s egyszer, amint kilépek a kapun, látom, hogy jön a tenkei úton. Malaclopó köpeny volt rajta, és a hóna alatt fonográfot cipelt. A Csere felé igyekezett. Ott laktak az igazi szalontaiak, a szegényebbjé.” Dánielisz Endre, aki ezeket az emlékező sorokat idézi Szendrei Zsigmondról írott tanulmányában, közli Csatári Józsefnek (sz. 1904), Kodály egyetlen élő nagyszalontai „nótafájának” a visszaemlékezését is: „Kodály ittjártakor osztálytársaim és a nagyobb diákok összegyűltek a református iskolában. (Vagy a református templom orgona melletti karzatán, hogy jobb legyen az akusztika? Nem emlékszem pontosan.) Velük tartottam. A professzor úr sorra daloltatta őket. Ahogy ott álltam közöttük, csak úgy magamnak jegyeztem meg:

– No, ilyet én is tudok.

– Akkor halljuk! – fordult hozzám barátságosan. Kétszer zengtem el neki: *Egy üveg alma, két üveg alma...*, a kisgyerekek hintázóját; harmadjára fonográfba.”

Kodály *Nagyszalontai gyűjtése* két éneket közöl, amelyeket a tizenkét éves Csatári Józseftől jegyzett le 1917. január 1-jén.

Egy üveg alma, két üveg alma...stb.

Tíz üveg alma,

tíz, tiszta víz,

olyan mint a folyóvíz,

Ángyomasszony kislánya

belehalt a Dunába.

Szedjük össze csinteket, csontokat,

avval harangozzunk.

Szállj, le pajtás, a hintáról,

nem a te pénzed ára, hanem az én pénzem ára.

Száz forint az ára.

Nyúl, nyúl, kopasz nyúl,

kopaszodjon meg, aki hozzá nyúl.

*

Tekenőbe tiszta víz.

– *Minek az a tiszta víz?*

– *Kis kertet locsolni.*

– *Minek az a kiskert?*

– *Tököt belé vetni.*

– *Minek az a tök?*

– *Disznót meghízlatni.*

– *Minek az a disznó?*

– *A háját megvenni.*

– *Minek az a háj?*

– *Szekeret megkenni.*

– *Minek az a szekér?*

– *Lányokat, bábokat, rajta hurcolgatni.*

*

1922-ben a Pest megyei Tökön is járt Kodály. Mikor, milyen alkalommal, erről kérdeztem a hetvennégy éves Nagy Lászlót, akit húsz-huszonöt évvel ezelőtt kerestem fel a Fejér megyei Csabdin, ahol akkor kilencvenéves, nyugdíjas lelkész édesapjával élt.

– Arra emlékszem ennyi év után is, hisz pontosan hatvan évvel ezelőtt volt, ahogy apámat is, engem is nagyon bántott az, hogy rosszkor jött Kodály. Tudniillik képviselőválasztás lévén, az egész község és az egész környék – a biai járás – annak hangulatában volt.

– Vasárnap volt, ugye, a választás?

– Vasárnap volt, és Kodály nálunk ebédelt akkor, arra emlékszem. De keveset beszélt: nagyon hallgatag ember volt. Úgy kellett belőle kipréselni a szót. Az apám olyan polihisztor típusú ember lévén elmondta neki, hogy ő még nótákat is csinál! Kodály meghallgatta, és azt mondta, hogy érdemes leírni. És le is írta. De sajnos, a képviselőválasztási hangulattal szemben nem tudta felvenni a versenyt.

– Valamiben tudott neki segíteni?

– Apám mondott neki egypár helyet, de hát nem lehetett abban a felbolydulásban sokat segíteni, mert az emberek használhatatlanok voltak! A képviseléválasztás ingyen ivással járt. Ingyen szivarozhatsz és cigarettázhatsz! Hogy Kodály ilyen körülmények között gyűjtson, lehetetlennek tűnt.

– De mégis elment és gyűjtött néhány helyen. Igen. Jó disznó nótákat. De hogy kitől és hogyan, azt pontosan nem tudom, mert sajnós, nem mehettem vele.¹

– Miért ment Tökre Kodály?

– Apám is megkérdezte tőle, hogy miért gyűjtött Tökre? Mondta, hogy a Felvidéken – meg is mondta, hogy melyik községben – azt mondták neki, hogy Tökre menjen el, mert ott vannak aztán jó nóták!

*

Ez a község valószínűleg a Garam menti Nagypesztek volt. Legalábbis Kodály egyik jegyzete és visszaemlékezése alapján erre gyanakodhatunk. *A magyar népzene* című munkájában az egyik példa előtt a következőt olvashatjuk: „Az alábbi töredékről énekese, Király Vince János, 80 éves nagypeszteki, hont vármegyei gazda, csak annyit tudott, hogy nagyanyja Pest megyei, tóki születésű, az ottani molnártól hallotta. Sejtelve sem volt róla, hogy ez Szentmártoni Bodó János 1636-ban megjelent művének (*Az tékozló fiúnak históriája. Ad notam: Oh te keresztény ember serkeny fel álmodból*) egy versszaka:

*Soha Isten házára csak egy pínzt sem adtam,
Ha ja koldus tőlem kért, hanyatt taszítottam.
Lantost, dobost, trombitást meggazdagítottam,
Egy hitvány csalfa csókért száz aranyat adtam.*

A dallam nem áll elszigetelten a népdalkincsben – fűzi hozzá Kodály, és – többek mellett – Kászonyjakabfalváról hoz rokon példát. Nagypesztekre – s Bars és Hont megye több falujába – Kászomból ment a népzene gyűjtő.

*

A Kászoni-medence öt faluja (Kászonyújfalú, -altíz, -feltíz, -impér, -jakabfalva) bőséges népdalkinccsel megáldott vidék volt. 1912 tavaszán járt itt a gyűjtő. Meglepően sok keservest, panaszos éneket gyűjtött, de lejegyzései azt tanúsítják, hogy valaha itt balladáink legszebbjei is virultak. Ezek egyikéről, egy harminchat versszakos *Kelemen Kőmiesről*, amelyet Kászonyjakabfalván énekelt neki László Antalné, külön tanulmányt írt 1926-ban. De idézhetjük a balladaszerű, régi énekek közül a *Virágok vetelkedését* is, amelyet szintén ezen az útván, Kászonyújfaluban gyűjtött Kodály. Az ének búzamezejében háromféle virág „vetekedik vala”: a szép búzavirág, a szőlővirág és a szekfűvirág. Talán bizony így vetekedett Kodály emlékei között három vidék, három kedves gyűjtőterület: a Zoborvidék, a Kászoni-medence és az 1914-ben bejárt Bukovina.

Ezek a vidékek mindig az ismerős, az ott gyűjtött énekeket idézték fel Kodályban, aki az ének mellett bizonyosan megőrizte a nehéz sorsú énekesek arcát is lelkében: az együtt töltött órákat, napokat – a gyalogosan bejárt utak emlékét.

¹ Szalay Olga kimutatása szerint 1922-ben Tökön huszonegy népdalt gyűjtött Kodály Zoltán. In: *Kodály, a népzene kutató és tudományos műhelye*. Budapest, 2004. 415.

Kászoni falu (Móser Zoltán felvétele)

„A zene azé, aki megműveli”

Beszélgetés Andor Évával, Komlóssy Erzsébettel és Melis Györggyel

„Régóta egyebet sem teszek, mint alapköveket rakok le szellemi téren. Ezekkel úgy érzem magam, mint a régi latin mondás tartja, hogy fákat ültet a földműves, melyeknek gyümölcsét ő maga soha nem fogja élvezni.

A zene múlhatatlan része az emberi műveltségnek. Akiben ez nincs, annak a műveltsége tökéletlen. Zene nélkül nincsen teljes ember. Kiderült, hogy azokban az iskolákban, ahol a zene is kötelező, mindennapos tárgy, minden egyéb tantárgyat könnyebben és jobban tanulnak a gyerekek. Ez nem valami titokzatos varázs, hanem egyszerűen ez a mindennapos kis zenével foglalkozás annyira fölélénkíti az elmét, hogy fogékonyabb lesz minden mással szemben is” – írta Kodály Zoltán. Születésének 125., halálának 40. évfordulója alkalmából is időszerű újragondolni Kodály Zoltán tanítását. Nem koptak meg, mégis próbálják fölszedni és félretenni a rég lerakott alapköveket. Hogyan leszünk így „zenében művelt ország”? Erről is beszélgettem Andor Éva Liszt-díjas, Erdemes Művész operaénekesnővel, a Zeneakadémia tanárával.

– A zenében művelt ország megteremtésének alapvető eszköze az iskola, amely a görög nevelés eszményét követve, abban a zenének megfelelő helyet biztosítva, megteremti test és lélek harmóniáját. Az általános, mindenkire kiterjedő zenei oktatás nem csupán egy művészeti ág pozíciójának erősítése, hanem hozzájárulás egy jobb, műveltebb, szélesebb látókörű, tehát boldogabb nép létrejöttéhez. A zene csak annak számít luxuscikknek, aki pusztán alkalmanként, „programként” él vele. Aki napi kapcsolatban áll a muzsikával, tudja, hogy felbecsülhetetlen ajándék, energiaforrás, varázseszköz az emberiség kezében. Kodály egész életében erre hívta fel figyelmünket, szerinte „A zene az élet szépségét, s ami benne érték, azt mind meghatványozza.” A spirituális gazdagság egyik feltétele a kifinomult lélek. Ehhez nélkülözhetetlen eszköz a zene. Nem a csúcsteljesítmények, hanem a kezdetek és elindulások voltak a legfontosabbak számára. Követőinek, a mai zenepedagógusoknak is ezt kellene szem előtt tartaniuk. Kodály úgy vélte, már az anyaméhben el kell kezdeni a zenei oktatás előkészítését. Ha a várandós kismama naponta éne-

kel magzatának, már tett valamit gyermeke zenei nevelésének érdekében.

– *Kodály maximalizmusa, ön- és népnevelése sok zenésznek és pedagógusnak adott útmutatást. „Legyen a zene mindenkié!” – hangzott híres mondata. Ma már nemcsak módszertanát igyekeznek kivonni a tananyagból, hanem magát a zenét is.*

– A gyakorlati zenei tennivalók Kodályt mint pedagógust új oldaláról világítják meg. Talán a legszigorúbb nevelő volt, a legigényesebb s a leghitelesebb. Irtózott az elvont szellemi tornától, a „papírostól”, az íróasztalok légkörétől. Művészete, pedagógiai, tudományos munkássága is élő, állandóan új hajtást hozó borkorra hasonlított. Minden ága-boga közkincs volt. Ma csupán annyi lenne a dolgunk, hogy ápoljuk és szaporítsuk. Az összes műve és tette egyetlen célt szolgált: a magas színvonalú, általános magyar zenekultúra megteremtését.

Ő az, akit az óvodás gyermekek énekétől az elemi és középiskolai ének-tanításon keresztül a nagy ifjúsági énekes megmozdulásokig, az amatőr kórusoktól és zenekaroktól kezdve a legmagasabb zenei intézményekig a zene-

pedagógia összes kérdései behatóan foglalkoztattak. Kodály Zoltán a pedagógus ebben már kultúrpolitikussá emelkedett. Az életműve megismertetésén munkálkodó mozgalom az egész világra kiterjed. Egyre több helyen alakulnak Kodály Társaságok, Intézetek, és eszméi követésében éppen a legnagyobb, a leggazdagabb országok járnak élen: az Egyesült Államok és Japán. Eközben saját hazájában, mintha már túl akarnánk jutni rajta – anélkül, hogy valójában eljutottunk volna hozzá.

– „*A zene azé, aki megműveli. Lassan nem lesz, aki megművelje, mivel a zenetanárok képzését is korlátozzák?*”

– Nagyon sok múlik a pedagógusokon. Fejleszteni három dolgot érdemes: az értelmet, a türelmet és a közlő erőt. A tehetséget nem lehet, az vagy van vagy nincs. Megfelelő vezetés nélkül csak vadhajítások burjánzása tapasztalható. Kodály szellemi ereje hatalmas tőketartalék, de minden hiába, ha könyvtárakban porosodnak remek tantervei, örökérvényű módszerei, és nem használják minden korosztálynak egyaránt jól alkalmazható zenei gyakorlatait. A világszerte híres Kodály-módszer nem merev, szigorú elvekből, hanem jól bevált és az egyénhez igazítható gyakorlatokból, zenei útmutatásokból áll. Kodály gyakorlatai megkönnyítik a zenetanulást. A szolmizálás begyakorlásával egy olyan készségre teszünk szert, amivel úgy olvassuk a kottát, mint a könyvet. De ezek a tanítások nem csupán a zenéhez kapcsolódnak. Kodály megkövetelte énekeseitől a tiszta és tagolt beszédet. Mert a tiszta beszéd az ember megkülönböztetője, nevelője és nemesi oklevele. Eszménye az emberi hang, a vox humana, s rajta keresztül az emberi méltóság, a klasszikus méltóság volt. És mert hitt benne, hogy a zene az egész világról el tud mondani valamit, ami más művészetek előtt zárva marad: azt az egyetlen és leg-

főbb mondanivalót keltette életre és szólaltatta meg egész életművében.

– *Kodály a magyarság és a világtudás egységét vallotta. „Kultúrát nem lehet örökölni... Kultúra annyi, mint tanulás: megszerezni, színvonalon tartani nehéz, elvesz-*

Andor Éva

ni könnyű. Kodály a szellem erejében, hatalmában hitt, vagy abban reménykedett, amiben mi is bízunk manapság, hogy eljön egyszer az „így nem lehet tovább” hangulat?

– Kodály tanításában az erkölcsi és esztétikai értékek egyet jelentettek. Ady Endrével egy időben döbbsent rá, hogy Magyarország a félemberek, a tehetséges műkedvelők, a derékba tört ígéreték hazája, és akkor megfogadta, hogy az ő műve azért is teljes lesz, és a népet, az országot is meg kell majd változtatnia maga körül, a teljes emberek országává. Kodály ebben is jó példát mutat, hiszen az önévelés terén elért eredményeit is tanítani lehetne. A Mester több annál, mint ami szakmai jellemzéssel elmondható róla: nemcsak művész, hanem a kultúra harcosa is egy személyben. Tudós, pedagógus, író. Az egyik legnagyobb európai humanista. És nemcsak gondolkodó, hanem cselekvő, sőt megszállottan dolgozó ember volt. Írásban is sokat lehetett tanulni tőle. Ő maga Pázmánytól, Mikestől és

Aranytól tanulta a tollforgatást, de jól ismerte a német, az olasz, a francia és az angol kultúrát is. Lángoszlop volt, akit követni kell ebben a sötét korban.

– *A népdalok időtlen és mégis időthordozó kincseink. Mekkora hangsúlyt kapnak a mai zeneoktatásban?*

– Minden nemzetnek a saját népzenejéből kell kiindulnia. Zenei anyanyelvünket – amit Kodály és Bartók fedezett fel – nem szabadna elhanyagolni. És főként nem kellene hagyni, hogy a populárisabb zenék kiszorítsák a tantervből. Még nem vették ki teljesen a népzene az oktatásból, de ha így haladunk tovább, pár év múlva már csak emlék lesz. Tóth Aladár szerint Kodály egy egész világot látott meg a népdalban. Minden nagy műfajt kipróbált rajta, vele, benne és körülötte: az apró idillt, a mulató-nótát, a szatírát, a virágéneket, a románcot, a játékdalt, a balladát, a kantátát, s végül magát a drámát is, előbb csak a népszínművet (*Háry János*), utána magát az életképből kibontakozó igazi drámát a *Székelyfönóban*.

– *Milyen személyes emlék fűzi önt Kodály Zoltánhoz?*

– Életem egyik legcsodálatosabb, ha talán éppen nem a legnagyobb ajándékának tekintem, hogy a tanár úr műveivel még egészen kicsi gyerekként megismerkedtem, majd nem sokkal

később vele magával is személyes, sőt atyai-gyermeki kapcsolatba kerülhettem. Megérintett Kodály puritán nagysága, fenséges egyszerűsége s a belső nyugalom, a teljes kiegyensúlyozottság, mely belőle kisugárzott. Köztudomású, hogy csak annak adott autogramot, aki az elégett énekelnivalót első látásra leolvasta. Hálás vagyok, amiért ilyen szigorú volt. S hogy milyen szükség van pályámon a lapról olvasás készségére, azt naponta tapasztalom. Főiskolás koromtól egészen közeli emberi kapcsolatba kerülhettem vele, s ezt második feleségének, Sáríknak köszönhettem, akivel korábban évfolyamtársak voltunk a Zeneakadémián. A gyerekkori és kórusbeli élményeim kívül felejthetetlen marad számomra az a néhány alkalom, amikor Bartók op. 15-ös dalainak rádiófelvételére előkészített, ahogy rávilágított egy-egy összefüggésre és annak zenei és technikai megoldására. Milyen könnyűvé váltak e dalok intonációs buktatói az általa javasolt gyakorlási mód révén. Mindig arra törekedett, hogy mindenkiben megtalálja a jót. Ezt számtalan megnyilvánulásából megfigyelhettem. Igényessége ma is példát ad számomra. A legszebb dedikációt, amely útravaló egész pályámra, egy fénykép alá kaptam tőle: egy zeneakadémiai koncertbeugrás után, az utolsó *Te Deum*-előadáson, amelyen jelen volt. Egy háromvonalas „C”-t rajzolt, s mellírta: Excelsior (legalább). Azóta is mindig ez jut az eszembe, ez ad ösztönzést az alázatos munkára. Soha nem lehetünk elégedettek azzal, amit elértünk. Arra törekszem, hogy az emberségnek és a művészetnek háromvonalas „C”-jét alsó határnak tekintsem.

A továbbiakban Komlóssy Erzsébet Kossuth-díjas operaénekesnő és Melis György Kossuth-díjas operaénekes vall Kodály-élményéről.

– *A legendás páros „Háziasszonyának” életében milyen szerepet játszott Kodály Zoltán?*

– Még mielőtt Kodályt ismertem volna, már egész kicsi gyermekkorom óta énekeltem népdalokat. A *Szegény vagyok, szegénynek születtem* című népdallal kezdődött pályám. 1955-ben Szegeden énekeltem először a Háziasszony szerepét a *Székellyfonóban*. Legendás *Székellyfonó* előadásokkal kezdődött a pályám. A *Te túl rózsám, te túl* kezdetű dalt nekem írta a Mester, utólag beillesztve a már teljesen elkészült műbe. Megrendítő pillanatokat éltünk át e dal éneklése közben. Nemcsak a közönség, de valamennyi szereplő szemébe könny szökött.

– *Nagyobb izgalommal lépett a színpadra, amikor Kodály Zoltán is a nézőtérben ült?*

– Kodály majdnem minden előadásra eljött. Ösztönzőleg hatott rám jelenléte. Életem egyik legnagyobb dicsérete volt, amikor Kodály azt mondta, hogy pontosan ilyennek képzelte a Háziasszonyt. Ez a kijelentés felért egy Kossuth-díjjal.

– *Melis Györggyel csodálatos párost alkottak mindkét Kodály daljátékban.*

– Nagy élmény volt vele énekelni. Belőle is olyan természetesség áradt, amit nem lehet tanítani.

– *Ugyanez Önről is elmondható. A természetesség valóban nem tanítható, de mi az, ami átadható?*

– Nagyon fontos a jó technika, a biztos zenei fölkészültség, de a lényeg valóban átadhatatlan. A tanításban és az éneklésben is nagyon fontos a morál, a szakmai alázat és a mindenre kiterjedő maximalizmus. Kodály ebben is komoly példakép volt. Az ő idejében a Magyar Állami Operaház a zene temploma volt. A művészek olyan áhítattal énekeltek, mintha imádkoznának. A hitnek ereje, a kimondott szónak súlya és fogatja volt. Katartikus produkciók születtek. Amikor Kodály-

dalt énekeltem, akkor mindig a természetes előadásmódra törekedtem. Ma ez nehezebben megy a fiataloknak, akik már igencsak elszakadtak a népzene-től – a gyökerektől. Kodály is azt tanította, hogy a legegyszerűbben kell énekelni műveit. Az egyszerűséget a technikával kell összekapcsolni.

Komlóssy Erzsébet és Melis György

– *Milyen változás fedezhető fel Kodály műveinek mai előadásaiban?*

– A mai előadásokban nem érzem a mélységet. Hiányzik a belső egyszerűséggel elmélyült dalolás. Erre születni kell, de Kodály szerint a legtöbb zenei érzék fejleszthető. Talán az egyszerűség, természetesség készsége is. Sajnos ritkán tűzik műsorra Kodály két daljátékát, pedig a mai közönségnek is szüksége lenne egy kis „vérfrissítésre”. A derűt, bölcsességet és tiszta humánus hordozó művek ugyanúgy megállják helyüket a Magyar Állami Operaház színpadán, mint a többi opera.

– *Melis György pályájának is jelentős mérföldköve volt a Kodály Zoltánnal való találkozás...*

– Életem egyik legnagyobb élménye volt, amikor az egész országot bejártuk a *Háry Jánossal* és a *Székellyfonóval*. Külföldön is nagy sikert aratunk, mert különleges zene volt ez az olasz, francia, német operákhoz szokott közönség számára. Amikor 1949-ben lezárultak a határok, egyedül Kodályt engedték külföldre. Mindig csodálkoztak azon, hogy visszatért. A zeneszerző úgy érezte, hogy ha elhagyná hazáját, megtagadná életművét. Ebben is példaképem volt a Mester. Bár szigorú, maximalista pedagógus hírében állt, mégis azt hangoztatta, hogy nincs botfülű ember, ugyanis a zenei hallás fejleszthető.

Páratlan gazdagság Bartók és Kodály népzenei gyűjteménye. Hazai és külföldi szakemberek Kodályt és Bartókot tartják magyar zeneszerzőnek. Szerintük például Erkel nyugati, főúri tánczenét írt. Az ősi magyar dallamok Kodály és Bartók zenéjében fedezhetők fel.

– *Milyen instrukciókat adott Kodály Zoltán a próbák során?*

– Nem szólt bele a produkcióba, mindent egyik kedvenc karmesterére, Ferencsik Jánosra bízott. Magunktól is tudtuk, hogy éneken és játékon is az egyszerűségre kell törekedni. Ez annyira sikerült, hogy Gábor Miklós szerint nem lehetett észrevenni, hogy énekelek. Komoly szakmai sikert jelentett nekem hazánk egyik legnagyobb színészének a dicsérete.

Minden további szerepemben igyekeztem megőrizni ezt a nemes egyszerűséget. Kodály hatása egész pályámon érezhető. Nem tanítok, de ha fiatal kollégák tanácsot kérnek tőlem, szívesen segítek nekik, természetesen Kodály szellemében.

Máry Szabó Eszter

MEZEY KATALIN

Október hazalátogat

*Október hazalátogat. Nem kellemes személy.
Azt mondták róla, disszidált, rég eltűnt, már nem él.
De itt van, s újból galibát csinál. Mit és miért?*

*Hátrakötött kézzel, drótba, kátránypapírba betekerték,
búcsúztatás nem járt a holtnak, arccal a földnek elföldelték.
Attól féltek, hogy másként fölkel, szelleme átfúrja a hantot,
a börtönudvar kövét törve ad majd új harcra parancsot?
Veszélyes a szabadság-részeg, főként, ha nem is kér kegyelmet,
veszélyes csöcselék a szellem, maga írná a történelmet.*

*De a szellem sosem tér földre, szabadon száll, nem köti semmi,
amint a test zárja fölpattan, többé nem lehet rabbá tenni.*

*Szervezzük meg, legyen, mondjuk: Forradalmi Ifjúsági Napok.
Retro-filing mindenkinek, mint a tévében a kakukk-galopp.
Egyik, mondjuk, barrikádot épít, a másik utcakövet hajigál,
lesz, aki majd orvosnak öltözik, sebet kötöz és halált konstatál.
Nosztalgia villamos is lesz, és lesz tank, eredeti,
és néhány zászló, lyukas közepű, és lesz néhány majd, aki lengeti.*

*De a téren maguktól lengenek a zászlóhullámok pecabotok hegyén.
Szónokolnak, dalolnak és szavalnak. Nyáj pásztor nélkül. Szegény. Szegény.
Ablakból nézik: mért van, hogyha nincs? „A patkánylyukból előbújít a múlt.”
„Nem tudja, de magától is csinálja – született lázadó –, amit sosem tanult.”
Vízgyúra mászik, ahogy a tankra rég, villámlik, mennydörög.
Letépi, megtapossák a zászlót a zászlóra fölesküdt rendőrök.
Gumibotoznak, rúgnak, ütnek – az emlékezés túl jól sikerült,
ötven év múltán sem látni, hogy enyhült a düh, netalán kihült.
Börtönfolyosón, véres fal előtt még mindig hihetetlen gondolat:
én állok itt, nem tévedés. Dobog a föld az aszfaltút alatt.*

*Sötét teremben ágál a rendező, hosszú árnyéka táncol a falon.
Kihívás neki az is, hogy vagyunk: „Ne legyenek, hogyha nem akarom!”*

*Névnapiján eljött, velünk ünnepelt. Mint villámok között a szent király.
Izzó parázs lett a város megint. Fölemelkedik? Vagy föntről leszáll?*

ZSILLE GÁBOR

Két vers a hazáról**I. Rendszer**

Kalász Mártonnak

Ez a mondat Cézanne-tól,
mit tizenhét éve, fél életemmel ezelőtt
citált nekem egy lány,
a kanapén ült, nyári ruhában,
ez a mondat Cézanne-tól, hogy egy művésznek
azt sem kellene tudnia, milyen rendszer van
éppen az országban, mert nem az a dolga,
ez a mondat, és Cézanne, a fél életem,
és ötödik éve, hogy az a lány halott,
könnyű nyári ruháját melyik szekrény őrzi,
a kanapét hová nyelte a föld,
és én folyton tudom (tudni vélem),
milyen a rendszer az országban,
ahol élek (tartózkodom)

II. Közeg

Ács Józsefnek

Marad egy országra emlékeztető hely,
de az emlékek is gyorsan fakulnak,
micsoda mondat, ilyet csak mi tudunk,
a világnak ebbe a zugába utaltak,
zug alatt értve a fél földrészt,
az ott lakó cinkos társakat,
egy amerikaitól efféle szavakat ne várj,
se azt, hogy megértse, mi ebben a rémséges-szép,
mért jó, ha remeg a gyomor, csak vállat vonna:
„ha nincs megelégedve, mért nem áll arrébb
egy házzal”, házat vagy hazát, Istenem,
hogyan is mehetnék, bizonygatnám, egy orvos
bármely országban operál, egy szerelő
ausztrál fogóval is meghúzhatja a csapot, a pap
spanyolul is feloldoz, bárki elmehet, bárki,
de ki nyelvében él, közeget sohasem válthat,
biztosítási ügynök a villanegyedben,
zokniárus egy szupermarketben

Hirtelen semmi

Tompá Gábornak

Ne fordulj hátra, nincs este, sem ráadás,
sem Úrnapi körmenet, Húsvét, vérpiros tojás,
csak dermedt helyek vannak a túl széles papíron,
odahagyott bútorok, kísértet-lakások.

Ne fordulj hátra, már semmi sem maradt,
csak a felhasadt szájszél, a folyammá dagadt erek,
az elöntött városban valahol egyedül jársz:
még lépkedsz a hirtelen semmiben.

HORVÁTH (EÖ) TAMÁS
„Vizek felett, népek felett...”

Noha senki rá nem bízott volna egy girhes bárányt sem, mégis ezen a néven emlegette őt ifjú és öreg: a Számadó.

Igen, ilyesmivel is foglalatzkodott valamikor régen, sihederkorában, de felhagyott vele. Elzavarták pontosabban. Merthogy valóban alkalmatlannak bizonyult erre a mestersegre. Gondatlannak, felelőtlennek. Az eget, a csillagos égboltot bámulta folyvást, ahelyett hogy a nyírás, fejé- sen, elletésen járt volna az esze. És félt a rablóktól is, meg általában a pusztaság valamennyi vadjától. Egyszer kis híján kígyóra hágott. Ott tekergőzött vagy arasznyira sarujának orra előtt. Maga is csodálta, hogy bele nem mart a vadlilijába. Ettől kezdve vonakodott kihajtani a nyáját, s ha ki nem térhetett előle, akkor is igen óvatosan lépkedett, folyvást maga köré kémelve. El is maradt rendesen a nyájtól.

„Nem neked való ez, menj el, keress magadnak másféle megélhetést.” Megmondták neki kereken. Nemcsak a nála korosabbak, tapasztaltabbak, de az ifjak is. Akik derűs közönnyel bírták elmetszeni a kisbárány torkát, ha elközelgett az Ünnepe. S akik egyre-másra kihagyták a fontos neveket, ígéket, ha a régi, csodálatos, ám mégis az igazság erejével bíró történeteket fel kellett idézni.

„Álmodozni tudsz csak, a jószág pedig elszéled.” Cseppet sem látszottak haragosnak. Félhalkan beszéltek, gondosan kimérve a szót. „Nem állítjuk, hogy hazug vagy, de akik kiöltötték ezeket a régi meséket, maguk is túlhevült vágyaiknak foglyai voltak. Látták, amit szerettek volna, s nem azt, amit kellett volna.”

Ő maga is szívesen idézte az ősi dolgokat. Egyet különösen. Az éjszakát, amikor meghasadt az ég sátora, s az embernek ismét neve lett.

Úgy remélte, elmarad tőle rossz híre, ha más vidékre költözik. Menekvésül is szolgálhat az, ami kivetette őt a sokaságból: az emberi feledékenység.

Végtére odáig jutott, hogy el nem űzték ugyan, de szívesen sem látták sehol. Vad, képtelen szóbeszéd költ róla, miszerint megrontja a zsenge leánykákat, fiúkat. Egyiknek-másiknak vérét is veszi, ha megszállja a rossz lélek. De az életére furcsa módon nem tört senki.

Sziklák közt talált magának lakóhelyet nem messze egy fától. Furcsa viszony jött létre közte s az odalientiek között. Nem mondhatni, hogy eltűrték. Haboztak elkergetni valamiért. Fásultságból, számításból, ki tudja?

„Ne gyere nekünk azzal, hogy hivatott vagy, elég a magunk gondja-baja, nem hiányzik még egy. Ne prédikálj, csodát, jelet ne mutass, hogy miben hiszünk – s hi-

szünk-e egyáltalán – ez terád nem tartozik. Megeshet, valóban a Lélek szavával szólsz, de nekünk akkor is jogunkban áll annyira tartani tégedet, mint a többi borzolt szakállú, zavaros tekintetű prófétajelöltet. Ne kérj. Ha úgy tetszik nekünk, anélkül is megkönyörülünk rajtad, de ha nem, meg is követhetünk. Gyermekeinkhez viszont ne közelíts! Tudjuk, hogy igaztalan a vád, ami széltében-hosszában kering rólad, mindezekről függetlenül mégis úgy ítéljük: okkal kell őket távol tartanunk tőled.”

Homályosan érezte: ez nem megállapodás, mely közte s a falubéliek között kötött. És arról sincs szó, hogy szabályokat közöltek volna véle. Mihez tartás végett. Bármikor, ha nekik úgy esik jól, megváltoztathatják, és még csak nem is kötelességük, hogy ezt véle tudassák.

Hanem a gyermekek mégiscsak ráleltek. Először kerülgettek, mintha tartanának tőle, később már incselkedtek vele, végül köré telepedtek, úgy hallgatták.

„Végül is ez az ő felelősségük.” Emígy mentegette magát. „Szó sem esett arról, hogy a kicsinyek elkerüljenek. Azt meg nem várhatják, hogy elijeszem őket.”

Egy göndör hajú, nagy szemű fiúcska különösen a szívéhez nőtt. Eszesebbnek tűnt mindnél. Úgy vélte, el kell majd mondania neki amaz éjszaka történetét, mikor a menny összeért a földdel, ha csak kis időre is. Meg a Csillagemberét, akinek szeretetét nem bírták elviselni a többiek, s ezért latorként végezte.

Aztán eltűntek egyik napról a másikra. Sejtette, miért, és azt is, hogy a lentiek őt hibáztatják. Nem zúgoló- dott. Változott a szabály, s illett volna megéreznie.

Negyednapra megjelent a fiú a barlangjánál. „Mondd el nekem a Csillagember történetét, akit azért büntettek, mert igaz volt és ártatlan.” És ő elmondta legjobb tudása szerint. Úgy, ahogyan azt az évtizedek alatt hallottakból és saját tapasztalásából összerakta.

Kicsit furdalta a lelkiismeret, hiszen haza kellett volna zavarnia a kölyköt. Ehelyett titkot bízott rá. Pusztítóbbat a sivatag viharánál s édesebbet, bolondítóbbat, mint a színbor.

Majd a fiú is eltűnt, és azt is egészen rendjén valónak találta. A megállapodást, mely kötött is, nem is, nem az alantiek szegték meg végeredményben. Elrejtőzik előlük jó időre, tán el is vonul más tájra, és feledés homálya borul megesett dolgaira.

Utóbb maga sem értette, miként táplálhatott ily botor reményeket. Hogyan mehetett szembe e nyálkás, vak erővel? A fiút megölték. Hamar hírét vette. Túlságosan is hamar, mintha valaki gondoskodott volna róla.

Egészen rövid ideig érzett csak büntudatot. Nem akkor követett el árulást, mikor felrúgta, hanem mikor elfogadta a rossz, a hamis törvényt.

Csattogott a saru, suhogott a göcsörtös bot, ahogy lefelé vonult. Skorpiók, hullők csusszantak riadtan erébb-arrébb.

Elejbük áll. A szemébe mondják, a szemébe egyenest, hogy hazug, káromló ígéket hirdet. Azután megkövezhetik. De elébb bizonyítsák: gonoszat mívelt. Vagy ne, ne is, csak szóhoz engedjék. Habár megeshet, szó sem adatik. Ugyan, miért is? A szokás. Akkor legalább merszük legyen megállni szemben, s elhajítani a követ. Órá, s ne a kicsinyekre, a vétlenekre.

Kihalt, árva utcán klaffogtak a léptek, és a kút környékén teremtett lélek sem mutatkozott.

„Gyávák vagytok mind egy szálig, utolsó, nyomorult férgek! Vagy akadna közületek egy is, ki szemembe mondaná: hamis vagy, tisztátalan, rossz lélek szállt meg? Egyetlen, csak egyetlen közületek, aki fel merné ragadni a kőkoloncot a porból, s koponyámat loccsantani szét vele?”

Alaktalan hörgésbe fűlt rikácsolása, nyála szakállába csorgott.

„Hazug vagy, tisztátalan, a rossz lélek szállt meg.”

Az Előljáró nézett vele farkasszemet.

„Súlyos hibát követtél el, Számadó, súlyosabbat, mint bármikor. Tisztában voltál vele, hogy változhatnak a szokások, a megállapodások, s te mégis megpróbáltad kijátszani azokat a magad öröknek hitt törvényeire hivatkozva. Aztán pedig idejöttél számon kérni rajtunk. Tudd meg, a fiúnak tulajdon anyja vágta el a torkát. Mert így láttuk helyesnek. Legszebb és legeszesebb volt mind közül, de látszott már: kicsírázott benne a vetésed. A te Csillaghirdette-embered közönséges lator volt. Azt kapta, amit érdemelt. Azzal ámitotta a népet, hogy a másokért vállalt áldozat megszabadít. Tudd meg, Számadó, ez hazugság. Csak az önzés és a ravaszság különös összjátéka képes minket életben tartani ideig-óráig. Aki más hirdet: gyehegnára való. Jól jegyezd meg, mert többször nem mondom: soha nem tér vissza a te égi pásztorod. Soha, mert nem is létezett. Nem született, nem halt meg, nem győzött. És semmi közöd hozzá, hogy ellenkezésben vagyok önmagammal. Megtehetem, mert mögöttem

áll a közmegegyezés. Most pedig takarodj, mert nem felejtettük el, hogy te vagy az Elcsapott Bojtár.

Az Öreg még tudott valamit. Azaz mindent. Vannak dolgok, amiket szabad kibeszélni.

Az az éjszaka a valóság éjszakája volt. Az igazságról ugyanis többnyire álmodni szokott csak az emberfia. Meg keseregni, hogy még sincs, még sincs ezen a világon. Ha földet ér, étellé, itallá, öleléssé lesz. Annak Ünnepe a neve.

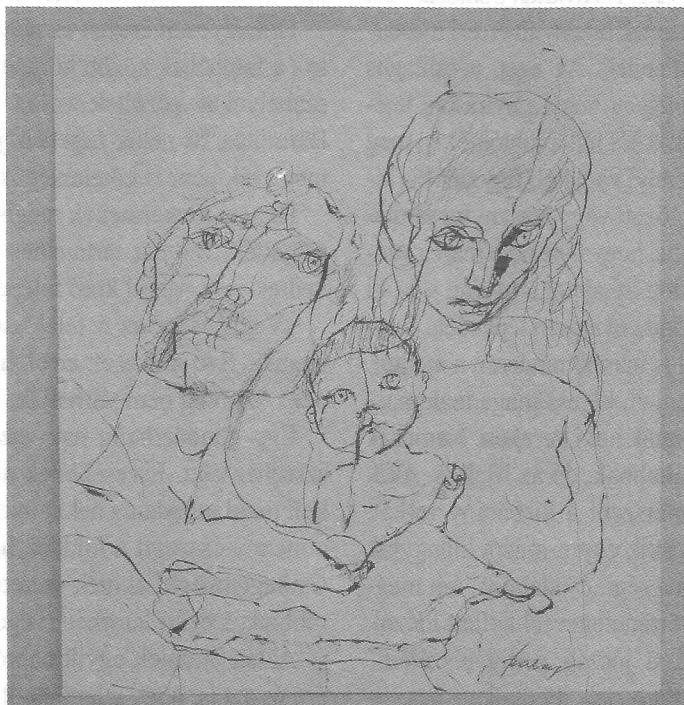
Az Öreg még ismerte az utakat. Az összeset városok és legelők között. Sem fenevadaktól, sem csúszómászóktól nem tartott. Néhány napra azután hunyta le a szemét, hogy megláthatta a Nem-Teremtett-Gyermeket. Akik utána következtek, már adták-vették a nyáját. Tolvajokkal is kereskedtek, ha úgy hozta a sors.

Mindent elkövettek, hogy feledjék ama éjszakát. Pedig úgy tetszett akkor: reájuk is hullt egy kicsinyke a nagy fényességből. Titokban tán el is morzsoltak valami nedvességfélét a szemük sarkában. Egy hét sem telt belé. Már hányták le magukról a nagy megigazulást. Ők ugyan semmit sem láttak, egészen feleslegesen kutyagolták végig a pusztaságot holmi ágrólszadkt poronty miatt. Végére üvöltöttek is: „Fogd be a pofád, kölyök, nincs csillag, nincs ünnep, senki sem született!”

Összetörték a furulyát is. Nem bírták elviselni, hogy folyton ugyanaz a dallam jön elő. Aztán megtiltották az éneklést, s a végén már azt is, hogy az ember megálljon valahol, és csak úgy elgondolkozzon. Kergettek valamit, ami a sarkukra hágott szüntelen.

Az Égküldte Embert aztán, hogy férfiúvá érett, elítélték s halálra kínozták. Eltűnt, majd előkerült. Mielőtt elment volna az övéihez – ahogyan mondta – megígérte, visszajön egyszer, és visszaadja az embereknek a szívét.

Tájékára sem nézett többé a falunak. Evett, amit talált. S ha nagyon úgy volt már: nem bírja tovább, s lemegy kéregetni, mindig tett valaki a barlang elé pár fa-

Szalay Lajos: (1909–1955): Család, tusrajz, 29×26 cm

latnyi alamizsnát. Hónapok teltek. Magát azzal csitította, hogy a kicsinyek érdekében van ez.

Aztán egy napon alkonyattájt (tán épp azon a napon) kiáltást hallott odakintről.

„Gyere ki, Számadó, és oldozz fel engemet, mindnyájunkat!”

A bolondját járatták vele, ezt gondolta elsőre, de olyan nagyon hiányzott a szó, hogy nem bánta, hagyja magát felültetni.

Az Elöljáró rimánkodott a barlang előtt.

„Tégy valamit, mert megbolondultak a gyermekek. Csillagember születésének napja közeleg, és mind azt kívánja apjától-anyjától, hogy vágja keresztül a torkát, mert Nála szeretne lenni.”

„A ti dolgotok. Elrontottatok valamit, ami magától nem romlott volna.”

„Ne játssz velünk, Számadó! Nem látod, mekkora bajban vagyunk? Senkiben, semmiben nem hiszünk, ugye, ezt gondolod rólunk? Pedig pontosan tudjuk, ki az, aki eljött hozzánk azon az éjjelen. Azt is, miféle s mekkora vele szemben a mulasztásunk. De mi nem akarjuk, és nem is fogjuk sohasem jóvátenni, mert nem lehetetlenséget kívánt tőlünk. Csak annyit, amennyi mindennapi kis küszködéseinkből éppen kitelik. Úgy tetszik, gyermekeinktől viszont többet akar. Értésükre kell adnod: nem lehetnek különbek nálunk. Mert ez az élet rendje. Hogy ne borzadjanak, ha elmetszik a kisbárány torkát.

Különös erővel fénylettek a csillagok, noha le sem szállt még egészen az est.

„Te most hazamégy, de nekem itt kell maradnom. Odalent bármit mondhatsz. Azt is akár, hogy megbocsáttam gyermekeitek elleni árulásotokat.”

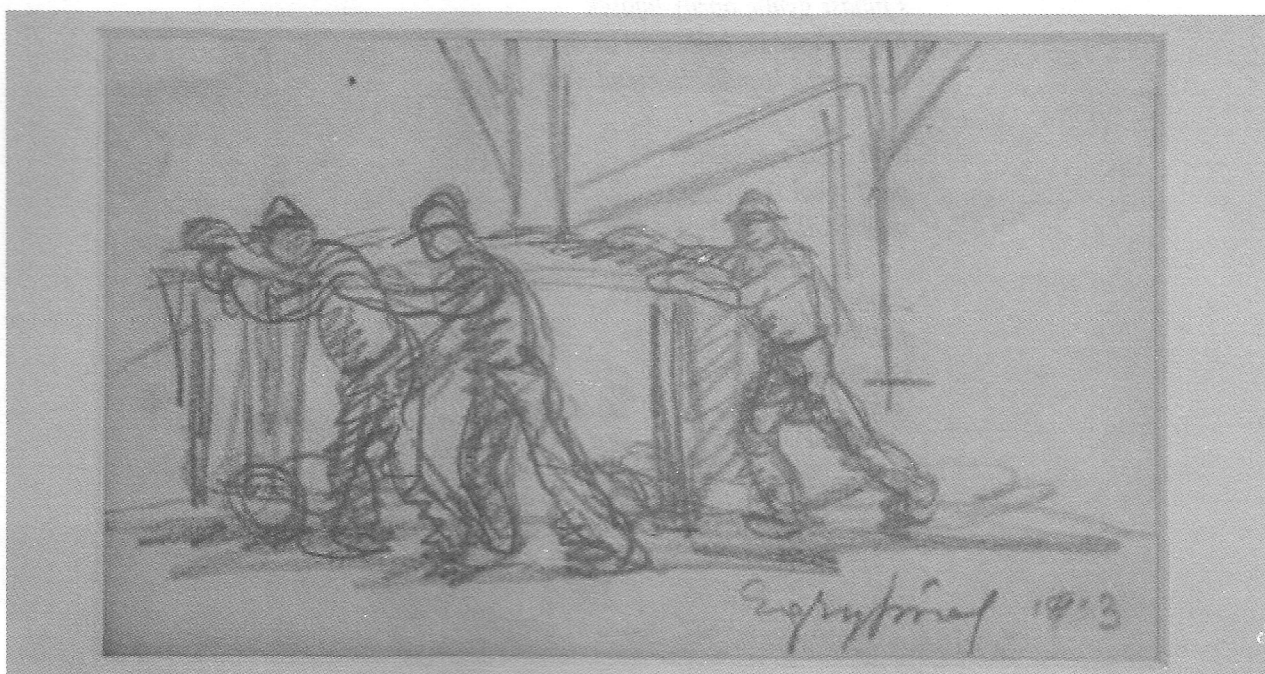
„Miért gondolod ezt rólunk? Azt hiszed, nem ismerünk. Testben felnövekedtél, de lélekben idegen maradtál. Te vagy a Kisbojtár, aki meglátta a Csillagot. Mi pedig jobb híján ezentúl is gáncsot vetünk neked. Mégis megkönyörülsz rajtunk, hogy kicsinyeink lássák rajtunk áldásodat. Nem értünk, miattuk fogod megtenni.”

„Mi lehet számomra fontosabb az ő üdvösségüknél?”

„A mi üdvösségünk. Ők maguktól is megtalálják az utat, de mi csak kóválygunk össze-vissza. Alig marad néhány, esetleg egyetlenegy csak, akinek gondosan átvágjuk majd a torkát. Szeretsz minket. Engedj botlani is.”

Eszébe jutottak a többiek. Ahogyan ott térdelnek sorban a jászol előtt. Szorgosan nyelik vissza a reájuk törő meghatottságot. Aztán másnap lett, harmadnap, az olló újra csattogott, és villogott a kés. Csak ő nem hullt térdre, mert az a törvény, hogy a furulyásnak állva kell maradnia. Hazaútban lelkendeztek még egy sort, mondván, milyen szépen mosolygott reájuk a Kicsiny. El nem árulta egyiknek sem: ilyen szomorú, ilyen bölcs és ilyen könnyörtelen tekintetet nem tapasztalt sem előtte, sem utána.

„Figyelj rám, Elöljáró. Feloldozlak tégedet és mindnyájatokat, mert szánom a gyermekeiteket. Nem azt a keveset, aki emlékezik, hanem azokat, akik hozzátok fásulnak. De ne hidd, hogy megszabadulsz így bármitől is. Bocsánatot kell kérnetek minden nap minden órájában, hogy ismerjétek a különbséget a közönséges napok és az ünnepek között.”

Egrý József: (1883–1951): *Hidépítők*, (1913) ceruzarajz, 9,8×17,8 cm

IANCU LAURA

ŐSZ

átszíneződik előbb, aztán megfenyeged
végül, eltűnik hajadról a szín
két végről égő gyertyafény

beérkeznek lábnyomaid:
a szomjas pór-iszákok,
a nyitott könyv ülésrendjén átrendezik
a mennyországot

nem boldogulok veled én
összeforrtak a tagok
szerelmünk toló-
kocsiin

iroda(lom)

egy pad, egy kerti gondolat
s már itt is vagy
ki sehol sem vagy csak lenned kellene
(mert miért ne)

túlbőgöd majd a szarvast
s juhász gyula, áprily lajosék
hogyne tudnák, hogy nem az övék
csak vérbe kapták lélegzetiül

amit soha sem láttak
mert sehol sem vagy
mióta rád találtak

s mint
hulló
vérdarabok
örök anna maradok

menny(ország)

a 4-től 6-ig kiesett. Már megbocsásd nekem
máskor meglesz és eleven

a szemüveded ne feledd, távolra kerültem
idén az ősz hiába jön, én Prágába mentem

egyedül persze, vagy Karjalába tán
mit számít, hol fűrt belém a gyilkos titán

igen, jól hallod, műtöttek: betűim szétszórták
a koldus cigarettát vett, elszívta az agyát

így állunk, ne feledd, ha jössz: 4-től 6-ig zárva
valaki kinyit majd neked, nem fáradtál hiába

BURÁNY NÁNDOR

Kegyelem

A közelben lakom, nem kell sokat gyalogolnom, mégis mire ideérek a vasárnapi misére, már megtelt a ferences temploma, mint most is. Sokan vannak manapság, akik kényszert éreznek arra, hogy idejöjjenek az irgalomért könyörögni. Pár perc maradhatott még a mise kezdetéig. A hátsó padosor mellett állok meg, a bejáratától balra, ahol szoktam. Kissé előrébb, jobbra barna deszkapolcon vallási tárgyú folyóiratok, könyvek. Újra végignézek az előttem állók fölött, aztán jobbra és balra, de unokaöcsémet hiába keresem. Vasárnap délelőttönként mindig itt van a három kisfiával – ő és a felesége elmélyülten vallásos meggyőződésű –, de egy héttel előbb, mikor náluk jártam, akkor hallottam, hogy többször is kereste már éjjel a katonai rendőrség, s mert belegendolni is borzalom, hogy elviszik, s kinn a fronton aknára lép, itt meg a felesége a három kicsi árvával, hát jobbnak látták, ha eltűnik, munkahelyének elvesztését kockáztatták ezzel, de remélhették, hogy ha a messzi tanyavilágban meghúzódik valamelyik unokatestvérénél, biztosan nem találják rá, (az egyetemen dolgozott mint tanársegéd, s mivel nem jelent meg, csakugyan fölmondtak neki), sejtettem hát, hogy hiába keresem, a mise kezdete előtt mégis kutatón hordoztam körül a tekintetem, mintha valami csoda folytán itt láthatnám magas vékony alakját.

Ha van rá magyarázat, akkor az talán a mostani lelkiállapotom, hogy kitartóan csupa irracionális dolgot akarok csinálni. Egy borzasztó gyötrődések után álmatlanul átvergődött éjszaka küldött ide megnyugvást keresni. Gyakorló, hithű katolikusként nem számíthatom magam, a kritériumok minimumának sem teszek eleget, a város egyik plébániáján sem vagyok bejegyezve, s az oltáriszentséget húsvét táján sem veszem magamhoz évtizedek óta már. De időről időre szükségét érzem – különösen mostanában, mindenekelőtt Jutka egészségi állapota miatti kétségbeesésben, mert semmit sem tehetek már gyógyulása érdekében, a műtét, a citosztatikum, a sugarazás s minden létező terápia eredménytelen maradt, a tumor egyre csak kiújul, az orvosok tehetetlenek, nincs már semmi, amit meg lehetne próbálni, lehetetlen ez, de kénytelen vagyok magamra maradva télenül szemlélni a legjobban szeretett asszony kínos haldoklását –, hogy otthon imádkozzak (mint gyerekkoromban, a szent család betlehemi képe előtt), vagy vasárnaponként misére menjek. Hogy most rászántam magam, külön oka van. A megannyi sikertelen kísérlet után utolsó esélyt látok ebben újra elviselhetetlenül háborgó lelkiismeretem megnyugtására.

Mintha csak órák vagy napok kérdése lenne, és öszszecsapnak fölöttem a hullámok.

Az intézet helyzete, általában az állapotok egyre kilátástalanabbak lettek, magam is mind rosszabbul éreztem magam, elmúlt az idő, mikor örömöm leltem ebben a munkában. Élveznem kellett volna mindazt, amit előbb a birtokon, aztán az intézetben az elmúlt évtizedek során elértem, s amire büszke lehettem, én meg egyre arra gondoltam – az ember, ha nem látja jövőjét, egyszerre a múltja sem érdekli többé? –, hogy hátat fordítok mindennek, nyugdíjba vonulok, elhatároztam, hogy nem várom meg, amíg felszólítanak, magam jelentkezem az igazgatónál, s kérem a nyugdíjaztatásom. Ahogy tudtam, becsomagoltam a dolgot, s illő módon előadtam, hogy íme, elérkezik lassan az idő, amikor én is kezdek élvezni az idős kor áldásait, ledolgoztam a magamét, hát a folytatást meghagyjuk a fiataloknak. Egy-két olyan téma van, amit megkezdtem, s amit még szeretnék befejezni, ehhez szükségem lenne még egy évre, tovább aztán már nem maradnék, mondtam, gondolva, hogy ezt elfogadhatónak tartja az igazgató is, s egy év alatt talán rendeződik az országban a helyzet, megszűnik a háborús örület, a vezetés belátja, hogy ha továbbra sem törődnek a gazdasággal, csakugyan éhen halunk mindannyian. Talán fellendül újra a cukortermelés, hány új gyár!, nekünk, a cukorrépa intézetnek is lesz munkánk, s nem-hogy küldenének, de – reménykedtem titokban – éppen kérni fognak, hogy várjak még a nyugdíjjal...

Egyszerű, szelíd félhomály, bátorítón hívogató, nincs a székesegyházak fényes pompája, az ünnepi szentbeszéd mikrofon torzította hangja, amely – mint a katedrálisban a tavalyi éjféli misén – rikácsolva megfélemlítőn távol tartaná tőlünk a Megváltót, meggátolva, hogy végtelen irgalmasságában részesülve szorongattatásainktól megszabaduljunk. Az épület kívülről sem emlékeztet a katedrálisokra. Hiányzik a környezetből kiugró égbeszőkő torony, semmi kirívó nem bontja meg a villaépület és a körötte álló házak harmóniáját. Bent sem az elérhetetlen ég boltíve magasodik fölénk, de mintha a villa napalijában lennénk, a vízszintes mennyezet sem magasabb, mint az igényesebb családi házakban általában. Igazán az isten embermértékű háza, jut eszembe a már régen megfogalmazott, de újabb, a megnyugvás után áhítózó reményeimet tápláló minősítés.

Az utolsó évben az intézetben már nem sok dolgom akadt, ha a munkaidő vége előtt elhagytam a munkahelyem, vagy ha egyik-másik nap meg sem jelentem, senki nem tette szóvá. A nálam jóval fiatalabb munkatársak sem tudtak az idejükkal mit kezdeni, s mintha beletörődtek volna ebbe az ideiglenesnek tartott állapotba. Úgy vélték, csak az a fontos, hogy ezt túléljék, hogy

megőrizték az intézetet – nem ok nélkül félték a felszámolástól –, ha a válság elmúlik, fellendül a gazdaság, gyorsan bekapcsolódunk az európai folyamatokba, s a mezőgazdaságnak még nagyobb szüksége lesz a tudomány segítségére, mint volt az előző időszakban.

Reménykedtünk, egyre bizakodtunk az ésszerű kibontakozás lehetőségében. Látva több más országban, hogyan megy végbe az átalakulás, hittük, mi sem járunk rosszabbul, a politikusok megegyeznek, a legsúlyosabb problémák is megoldódnak, s utána normalizálódik a helyzet, jól épített nemzetközi kapcsolataink nem szakadtak meg, végre nálunk is javulhatnak az életkörülmények. A megannyi háborúra uszító hangoskodás ellenére sokunk számára ez látszott kézenfekvőnek.

Bármilyen lehetetlennek tűnt is néha, ennek a megálmodott célnak a reményében próbáltunk dolgozni még sokáig. Annál keserűbb lett a csalódásunk.

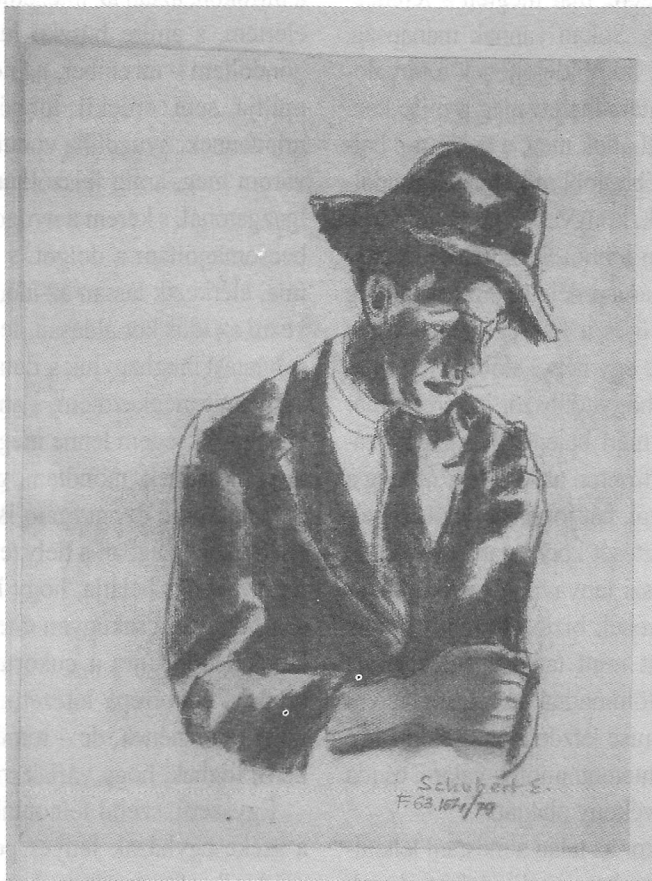
Tapasztalnunk kellett, hogy nem az lesz, amit reméltünk, de amitől leginkább féltünk, megbocsáthatatlan kíméletlenséggel következett be. (Miután minden összeomlott, most is csak úgy vélem, nem volt alaptalan a bizakodásunk. A fordulat valóban megtörténhetett volna mindannyiunk javára). Az lett, amit nem tudtunk, nem akartunk hinni. S nemhiába mondják, a baj nem jár egyedül. A háború napról napra véresebb, mind több és több áldozatot követel. Röpködnek a behívók, a tartalékosok százait és ezreit viszik a tűzvonalba. A fiam leszolgált a tényleges idejét, tartalékos, egyetemre jár, nem egy társát elvitték már, mi is szorongva várjuk, mikor fogják keresni. Országszerte sokan látják a háború értelmetlenségét, nem akarnak harcolni, megtagadják a behívó átvételét, elbujdosnak, éjszaka sem mernek otthon aludni, a katonai rendőrség kocsijai köröznek a városban a katonakötelesekre vadászva. Akadnak, akik külföldre szöktek, legtöbbször Magyarországra, nagy

számban szerbek is, később azonban lezárták előttük a határt. Félelem, rémület. Mit csináljunk? Ami a legkezenfekvőbb, fiam ne aludjon otthon az anyjánál, ha a bejelentett címére mennek, ott nem találják, nálam az új lakásban, ahova egy éve, a válás után elköltöztem, biztosan nem fogják keresni (talán csak nem jelent föl vala-

melyik szomszédom, az egyik éppen rendőr), itt nyugodt lehet, kulcsa van, jön, megy, amikor akar, természetes, hogy örülök, ha együtt vagyunk. Most nincs semmi ennél fontosabb. Legjobb lett volna, ha kiutazik a nővéreékhez, Kati hívta is, de amíg lehetett, nem akart menni, aztán meg lezárták a határt, katonakötelesek nem léphették át. De nem tarthat sokáig – bízunk benne, biztosra vesszük, a Nyugat meg tudja és meg fogja akadályozni, hogy Európában véres háború düljön a XX. század végén, ki kell bírni, amíg ez az örület elmúlik. A frontokról napról napra mind szörnyűbb híreket hallunk. A kórházak megtelnek sebesültekkel. Mindent el kell követnünk, hogy a fi-

unkat ne kapják el, hogy ne kerüljön a kaszárnába, aztán már tehetetlenek lennénk, csak a szerencsében bízhatnánk. Semmi másban... Átköltözött hát hozzám. Nyugodtabbak lettünk. Megtettük, amit lehetett, így biztosan nem fogják elkapni.

Négy-öt napra rá egy délelőtt csöng a telefonom. A fiam kérdezi: Mi van velem? Az éjjel úgy egy óra körül érkezett, ahogy előre megbeszéltük. Barátai hozták kocsival, följött az emeletre, nyitni akarja a lakás bejárati ajtaját, de többszöri próbálgatás után sem tudja a zárba betolni a kulcsot. A biztonság kedvéért én belülről mindig benne hagyom, de most előre figyelmeztetett, s megígértem, hogy megvárom ébren, vagy mielőtt lefekszem, kiveszem. És ígéretemnek ellenére éppen az történik, amit mindenáron el akarunk kerülni. Csönget, veri az ajtót, a zajra kijönnek a szomszédok is, onnan próbál telefonálni, de hiába, semmi életjelt nem adok

Schubert Ernő: (1903–1960): Férfi kalapban (1928 körül)
szénrajz, 31,5×24 cm

magamról. S nem marad számára más, a barátai már elhajtottak, kénytelen egyedül kutyagolni haza – jó félóra út –, éspedig éjfél után, amikor a katonai rendőrség dzsipjei cirkálnak a városban a fiamhoz hasonló katonaköteles fiatalokra vadászva. Amíg hallgatom, a borzalmak borzalmait járja végig a képzeletem. Reszketek, leroskadok a fotelbe, kiver a veríték. Inget kell cserélnem. Istenem, mi minden történhetett volna! Hogy tehettem ilyet? Persze rettenetesen kimerült voltam, Jutka állapota egyre kétségbeesőbb, s noha azt hiszem, hogy rosszul alszom, éjszakákon át forgolódom ébren a matracon, most, éppen mikor nem lett volna szabad, akaratom ellenére olyan mély álomba szédültem, hogy dobbal sem tudtak fölébreszteni... és bocsásd meg vétkeinket. Tudom, ez megbocsáthatatlan bűn. Még ha lenne is rá magyarázatom. Nem lehet, erre nem szabad igazolást keresnem. Súlyosabb mulasztást ennél el sem követhettem. Akárhányszor belegondolok, mi történhetett volna, s az esetleges tragikus következményekért senki mást, csak engem terhelte volna a felelősség, mindannyiszor előnt a verejték. Nem értem. Nem akartam még aludni, csak gondoltam, ledőlök kicsit, s úgy látszik, a kimerültségtől rögtön mély álomba zuhantam.

Hónapok óta legtöbbször rémálmokból riadozva vagy álmatlanul forogtam át az éjszakákat, ebből meg az következett, hogy nappal fáradt meg kedvetlen voltam. Lehetetlen az annyi megoldhatatlan kérdés miatti gyötördést ép ésszel elviselni, szedtem a fejfájás elleni tablettákat, de már nem hatottak. Legyengültem, fizikai, szellemi kimerültség, mégsem akartam tudomásul venni, hogy nem maradt elég erőm – megbízhatatlanná váltam – egy-egy vállalt feladat teljesítéséhez. S ha az ember ezt megdöbbenés nélkül nem veszi figyelembe, mulasztásával jóvátehetetlen kárt okozhat akár legdrágább szeretteinek is.

Szerencsére akkor éjjel nem történt semmi szörnyűség.

A fiam baj nélkül hazaért. A Gondviselés nem hagyott el. Ez egy módja volt annak, hogy tudtomra adja. Éppen amikor legnagyobb szükségem volt rá. Soha, de soha nem szabad megfélemlenem erről. Egy életre szóló figyelmeztetés. Elmegyek a barátok templomába. Oly nagy kegyelemben részesültem, nagyobbat nem is kívánhattam volna. Gyermekkoromban megtanultam: ebéd előtt a fohász: Édes Jézus légy vendégünk... Utána pedig a hála: Aki ételt, italt adott... Többször olvastam már arról, hogy ha valaki nagy sikert ér el, ha a szerencse folytán nagy gazdagsághoz jut, nem szabad, hogy ezt önteltségében csak saját érdemének tulajdonítsa, csakis a Mindenható irtalmának, kegyelmének bizonyosságát szabad látnia ebben. Életemben soha nem éreztem ezt ilyen egyértelmű üzenetnek, mint most. A fiam nem

kapott vallási nevelést, neki eszébe se jutott volna ilyesmi. Meg másoknak se. Baráti körömben, környezetemben (az unokaöcséméken kívül) nem ismerek olyat, akivel az istenről, az egyház tanításáról komolyan lehetne beszélgetni. Nem folytatnak ateista propagandát, de nem gyakorolják a vallást sem, s ha próbálnék nekik a hitelvekről beszélni, csak legyintenének, hogy ne hülyéskedj már. Nem tudnák elhinni, hogy én érdemesnek tartom az isten, a mennyország vagy a pokol létezéséről érvelni. Úgy gondolják, hogy az istenről szóló egyházi tanítás csak együgyű kitaláció, amit nem kell komolyan venni. Ha valaki balgaságában úgy dönt, hogy hisz, az magánügy, más ebbe nem szólhat bele. Persze itt most nem ez volt a lényeg. A legfontosabb, hogy a fiam hazafelé menet nem került a katonai rendőrség kezére.

Tudom, önelégültségnek helye nincs, a veszély még nem múlt el, mindenféle józan elvárások ellenére tovább tombol a háborús örület, a behívók egyre röpködnek. (A fiam egyik barátját, egyet azok közül, akik akkor éjjel hazahozták, egy héttel később ugyancsak elviszik, nyugdíjas katonatiszt az apja, lelkiismereti kérdésnek tartja, hogy fia teljesítse a haza iránti szent kötelességét. Rémisztő hírek a frontról, az aknavető, a becsapódó gránátok borzalmas pusztításokat okoznak. Fiam barátja csoportjával a harckocsi mögött nyomul előre, az ellenséges tűzre mindannyian a földre hasalnak szétvetett lábbal, már ahogy szabályos. Az aknavető szakadatlan tüzelnek. Robbanások, jajveszékelés. Mind jobban hozzátapadni a földhöz. Puffan a gránát. A fiú szétvetett lába között. Várj! Ne mozdulj! Szűnni nem akar a tüzelés. Innen épségben kikerülni, Istenem... Igen, van ilyen is. A gránát nem robban fel. Csak szépen, nyugodtan küsszál előre... Ne félj semmit, rendben lesz minden...) Hálaadás. Az isteni kegyelem végtelensége. Állapotok, amikor semmire sincs inkább szükségem. Irgalmazz nekünk.

Előre örülök. A templomban mintha semmi sem zavarhatná meg a Megváltóval a közvetlen találkozást. Mi Atyánk, aki a mennyekben vagy... Előveszem a pénztárcámat, nincs sok pénzem, felét a templom tatarozására gyűjtő perselybe gyűröm. (Időről időre szükségét érzem az áldozathozatal eme szerény formájának.) Találhatok-e valaha is megnyugvást az elkövetett (noha istennek hála, következmények nélkül maradt) gyarló mulasztásom miatt? Vagy hiába minden bűnbánat, feloldozást nem remélhetek, életem végéig gyötörni fog a lelki furdalás. S nem tudom, vezeklésnek ez is elég lesz-e... Kérdések, kérdések. Képtelen vagyok a válaszadásra. Ez elől menekülnék újra és újra a Miatyánkhoz. Erőlködök, már az első mondatok után messze kószálnak gondolataim, mondom a szöveget, de közben egészen más-

hol jár az eszem, s a visszatérés, az újrakezdés után sem sikerül összpontosítanom, szorongásaim között vergődve többször megpróbálom értelmesen végigmondani magamban az imát. Hiába. Törődjek bele, hogy ez is egy csődhelyzet? Amiért jöttem, nemhogy megnyugtattam volna lelkiismeretem, az önmarcangolás csak még fájdalmasabb. Valami történt a szememmel, homályosan látok mindent, mintha maszatos lenne a szemüvegem. Szédülés kerülget, az oszlop mellé lépek, jobb vállammal megtámaszkodva, gondolom, könnyebb lesz, de egyre fogy az erőm, gyöngének érzem magam, félek, hogy elájulok. Te kingetek előre, jobbra-balra, ám tele a templom, a padokon egy szabad ülőhely sincs, s mind csupa öreg, nem látok senki olyat, akit megkérhetnék, adja át helyét. Nem tudom, mit csináljak, már nem bírok sokáig állni, percekben belül le kell ülnöm, vagy – nem marad más? – megfordulni és hazamenni. A szorongás nélküli megnyugvás utolsó lépésnek hitt, még egyetlen esélyéről is le kell mondanom. Annyi sok rossz tapasztalat után előre sejtettem volna: mint bárgyú együgyűségem újabb bizonyítéka, csak kudarccal végződhet ez a kétségbeesett kísérletem is. Hogy is gondolhattam, hogy a Mindenhatót meggyőzhetem visszatérési szándékom őszinteségéről?

Tudomásul véve, hogy a fájdalmas vezeklés beláthatatlan hosszú, sötét alagútja áll még előttem, megpróbálok egymás után többször mélyet lélegezni – újabb biztató esély –, így több oxigént pumpálva tüdőmbe talán sikerül leküzdenem az ájulási veszélyt.

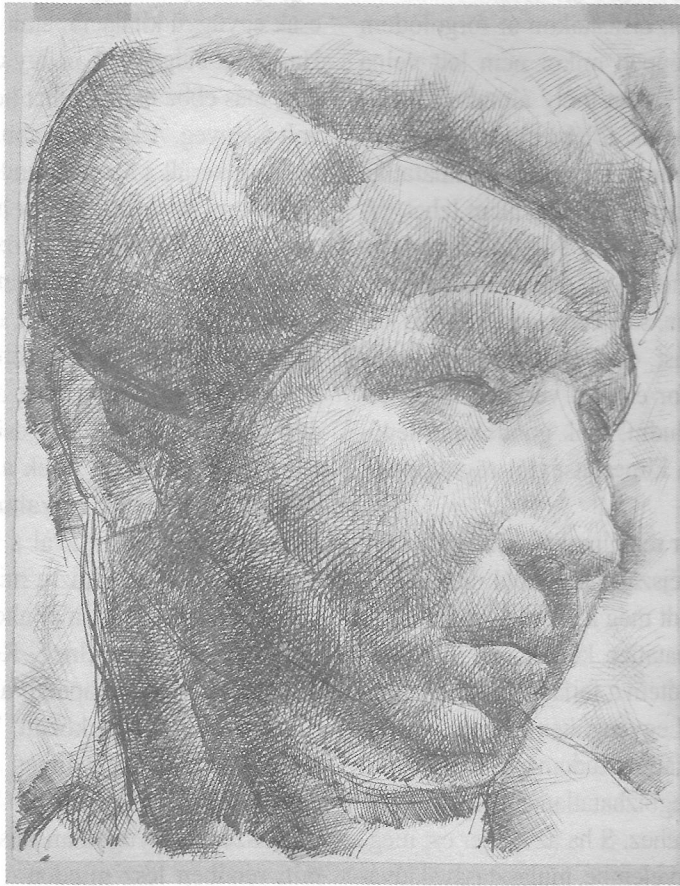
A templomhajó szemközti végében a katedrálisokban aranyozással dúsan díszített oltár helyén álló asztal előtt a páter, az evangélium és a szentbeszéd után az úrfelmutatáshoz készülődik, sosem tanultam meg részleteiben a mise menetét, de annyit megjegyeztem, hogy az áldozás előtti rész, vagyis a fölajánlás, az átváltozás, az úrfelmu-

tatás a szentmise legfontosabb része. A prédikációt mint ha nem is hallottam volna, semmit sem jegyeztem meg belőle, annál inkább igyekeztem kell most kellő áhitattal átélnem, ahogy megújul az utolsó vacsora, amikor Krisztus tudatta az apostolokkal, hogy föláldozza magát, testével és vérével váltja meg vétkeinket. Isten Báránya, ki elveszed a világ bűneit, irgalmazz nekünk...

Józan ésszel talán nehéz felfogni azt, ahogy én megéltém azt a gyötrelmes éjszakát. Talán az lenne az egyedül normális magatartás, ha tudomásul véve érthetetlen mulasztásomat mint az emberi gyöngeség egyik szégyenletes megnyilvánulási formáját, igyekszem minél előbb elfeledni, s ahelyett hogy ezen rágódom, többet gondolok a szerencsére vagy a Mindenható kegyelmére, aminek köszönve felelőtleniségemnek fiamra nézve nem lett következménye. Azon mostanában ritka, jól végződő családi események közé tartozik ez, aminek igazán lehet örülni. Hát ki kellene használnom ezt az esélyt. Erőt adhatna. A még előttem álló megannyi nehéz feladat, áldozathozatal teljesítéséhez erre nagy szükségem lesz.

Most az a legfontosabb, hogy – bármennyire nevetséges lenne ez más, normálisabb körülmények között – bűnbánatot tartva megfogadom, hogy többé ilyen nem fordul elő velem, fiam ezután is nálam lesz, jöhet bármikor, mindig ki tudja nyitni lakásom ajtaját. Hogy ez valóban így legyen, ezzel kell eztán törődnöm mindenekelőtt.

Nem szabad menekülnöm, megérdemlem, vállalnom kell, szükségem van a vezeklés megpróbáltatásaira, bele kell nyugodnom ebbe. Isten Báránya, aki elveszed a világ bűneit, adj nekünk békét! Akár a töredelmes bűnbánat (amire már régóta ugyancsak képtelen vagyok), ez is nélkülözhetetlen, hogy bizonyítsam, amiben részesített, kegyelmére nem voltam méltatlan, s remélhetem – semmi áldozatot sem szabadna sajnálnom –, ezt a jövőben sem tagadja majd meg tőlem.

Tarjáni Simkovits Jenő (1895–1995): Lányportré, tusrajz, 15×10 cm

TORNAI JÓZSEF

De hát hogy is mehetnék én ilyen szívvel Krétára?

*Fiam, lányom, menyem, két unokám, feleségem Krétára megy,
én is örülnék a knosszoszi palotának, szigetnek,
tengernek, a zölden följövő csillagképeknek
és arannyal bevont reggeli látóhatárnak, csikóhalaknak,
de hogy mehetnék én ilyen szívvel Krétára?*

*Minden éjjel, sőt, néha még nappal is fáj a szívem,
levegő után kapkodok, ha a lépcsőnkön fölmegek.*

*Pedig milyen izgatóak a knosszoszi oszlopok,
festett termek, márványszobrok maradványai,
milyen áttetsző ott a tenger vize, a parti fűvény,
simogatja a lábat, azt mondják, jó ott úszni
és cserépbarnára sülni az örökös szélben!*

*Itt kellene hagynom könnyelműen az orvosomat,
aki most itt van 5 percre tőlem a kórházban,
és bármi történne, infúzióra kapcsolna
az intenzív osztályon, hogy még néhány elviselhető
esztendővel és verssel meghosszabbítsa életemet.*

*Magyarázokod, míg a családom biztat,
hogy nem lesz semmi baj, a gyógyszereket ott is
szedhetem, és legrosszabb esetben repülőre
ültetnek, egykettőre az itthoni gondos kezekben
lehetek, és különben sem halálos a betegségem.*

*És elképzelem, hogy legalább négyezer évvel
visszább fúrom magam az időben, vitorlást
kormányozok a krétai kikötőbe, fegyvereket, birkákat
cipelek a partra, mint egy régi mínoszi,
a hűvös árkád alatt köszöntve
meztelen duzzadó keblekkel váró hitvesemet.*

*De hát álmodozhatok-e én ilyen szívvel?
Még akkor is, ha az egész család a napfényvel
kövezett Krétára megy, és engem sem akarnak
egyedül hagyni a hosszú őszi és téli Magyarországon.*

*Jaj, mióta csábít az az ősi fehér sziklával
ordító sziget! Valójában csak mostanában ébredtem
rá, hogy mindig izgett-mozgott bennem egy
ideg, egy hiányérzet viszkete, hogy érezsem,
lássam, orromba szívhasam a krétai oleanderek
illatát. Ó istenek, meg szabad-e hálnom,
mielőtt ezt a remekműveteket megcsodálom?*

*Mondjátok meg, nem elvakult hübrisz-e,
nem szembeszegülés a sorssal, melyet bűnhődés
követ, hogy most lebegő képektől úzve oda kívánkozom?*

GYÖRFFY ÁKOS

A völgy emlékei

Két öreg almafa között a félig kidőlt asztal és a pad. Tizenöt éve nem jártam erre. Az asztalra feküdtem akkor, szeptember eleje volt, az almafák összeérő lombja eltakarta az eget. Egy egész délutánon át feküdtem ott, néha elaludtam, vagy félálomban néztem fel, a levelek közé. Iskolában kellett volna lennem, de képtelen voltam rá, hogy felszálljak a vonatra. Ott akartam lenni, a szőlőtőkék és a ribizlibokrok között, a gesztenyefák közelében, nagyszüleim földjén, ahol gyerekkoromban is mindig, tavasztól őszig, gyomlálástól gesztenyeszüretig.

De oda, oda fel nem merek már menni. Ami odalent történt, azt hittem, nem ér fel ide, de tévedtem. Eltűntek a nagy fák, szinte sehol nem látni már semmit, ami nagy. A fák a gyomnövényekre kezdenek hasonlítani, a gyomnövények pedig a fákra. Eltűntek az ösvények, széles, lánctalpas gépek nyomaitól járhatatlan utak szabdalták szét a parcellákat. Az egyetlen hely ez a kis

Néhány lépés csak, és kikerülök innen, átlépek a megrontottba és az undort keltőbe, az elpusztítottba és a halottá tettbe.

Leültem a padra, rágyújtottam. Egyetlen, alig hallható reccsenéssel mállott szét alattam a szüette és korhadt farönk. Lezuhantam a nedves, gombaszagú földre, az őznyomok közé. Vércse repült el felettem, a sötét hegygerinc felé. Az almafák csupasz ágrendszerén átragyogott a telihold.

völgy, vagy széles árok inkább, ahol valamiért megmaradt ez a két almafa a félig kidőlt asztallal és paddal. Az egyetlen hely, ahol mintha nem történt volna meg az, ami körülötte mindenhol megtörtént.

A hajlásszög, az almafák hajlásszöge emlékeztetett valamire. Benne álltam abban, ami nincs már. Egy alig ötvenlépésnyi terület, mohalepte kövekkel és őzek nyomaival az esőktől felpuhult földben.

Sötétedett. Nem akartam otthagyni a helyet, vagy inkább őket nem akartam otthagyni, nagyszüleimet, akik sokkal inkább ott, az almafák alatt vannak, mint azalatt az otromba műkö-fedél alatt odalent, a temetőben. Mindaz, ami ők voltak, ott volt előttem, egyetlen képbe sűrítve, egyetlen képben rendezve el. És mindaz, ami nem ők, ami ellenük, létezésük megcsúfolásaként azóta történt, körbevette ezt az árokmélyi időtlenséget minden irányból.

SIGMOND ISTVÁN
Én vagyok, madame

Érkezése előtt egy órával elterjedt a híre. Megtudtuk, hogy egy értelmiségi érkezik, egy eleven értelmiségit fognak felvezetni a mi osztályunkra. Hogy melyik szobában helyezik el, még nem lehetett tudni, mindenhol voltak üres ágyak, bárhova kerülhetett. Néha arra vágytam, most őszinte leszek, madame, nem mintha ez ritkán fordulna elő, nálam az igazmondás úgyszólván létforma, szóval nagyon vágytam rá, hogy az ablakrácsokat szétfeszítve hosszan kinyújtsam a kezem, amíg elérem a felhők egyikét, egy ilyen fehér gyolcsba szerettem volna betakarózni, ébren is, álmomban is erről ábrándoztam minduntalan, nos, ezt a teljesíthetetlennek látszó vágyat egyenértékűnek éreztem egy értelmiségi jelenlétével a szobánkban. Mert ez is a tisztaságot, a makulátlanságot hozta volna a mi életünkbe. Leginkább ez hiányzott nekem idebent. Nem szoktam imádkozni, madame, de ezúttal ott térdepeltem a kübli mellett, fejemet ráhajtottam az ágyam szélére, s próbáltam szóba elegyedni Istennel, elmondtam neki azt a felhőt az égen, nem volt szándékomban megadni a Fennvalót, nem volt könnyes ima, nem kértem erőt a rács-hoz, s kezet sem hosszút, mellyel elérhetném a felhőm csücskét odafent, mely számomra az idő előtti feltámadással lenne egyenrangú, hogy most már nem is egyedül, hanem valahogy megkettőzve éljem további önmagamot, én csak azért esdekeltem, hogy az az értelmiségi kerüljön a mi szobánkba, legyen hajlékunk része, környezetemben a beteljesülés, felhő csücske helyett tisztaságnak s szellemi tápláléknak egyaránt, nekem, értem, velem. Aztán az ajtóhoz ugrottam, mintha egyre közelebb hallottam volna a lépteiket, ez csak azt jelenthette, hogy az értelmiségi és kísérője elhaladhatott már néhány megnyitott szobaajtó mellett. Közvetlenül a küszöb fölött nyújtottam ki a folyosóra a fejem, a többi ajtórésben is a folyosóra lógtak a fejek, hol lent, a küszöb mellett, hol fentebb, a kilincs közelében, azt hiszem, nem imádkozott senki, csak szuggeráltuk a lépteiket, a kísérő lépteit természetesen, aki Főnéni névre hallgatott, s mindegyikünk azt szerette volna sugalmazni neki, hogy ne vezesse egy idegen szobába a jövevényt, vezesse hozzám, mert én érdemesebb vagyok a többinél. Alig tudtam a megtiszteltetéstől magamhoz térni, amikor megálltak szobánk ajtajában. Biccentett. Természetesen biccentettem én is, még soha senkinek nem biccentettem ilyen előkelően, de ő oly elegánsan biccentett, hogy kénytelen voltam a lehető legmutatósbab választékosággal biccenteni én is, katonás merevséggel, arca fagyott mosollyal, felhúzott szemöldökkel, ahogy kell. Kezet nem nyújtott, az

én bárdolatlan kezem ott lóginyászott egy ideig a levegőben, nevét halkán közölte, mintha feleslegesnek érezte volna, hogy nevének hangos kiejtésével közölje előkelő kilétét, közben bokázott természetesen. Azazhogy lakcipője sarkát összeütötte volna, ha – fájdalom – nem lett volna a lábán egy kórházi egyenpapucs. Olyan csiszi-csuszi, madame, itt olyan van. Mindenkinek olyan van. Úgyhogy a bokázás megrekedt a szándék szintjén, én magam azért hallottam, ahogy csattant. Nálam ez így működik. Bármilyen szándékot egyenértékűnek érzek a beteljesüléssel. Meg kell értenie, madame, ezt a sajátos helyzetet, amelyben a Főnök úr élni kénytelen, a kórházi körülményeket, a papucst, a hálóinget (ami egyáltalán nem férfias, kivéve a sárga foltot a himvessző tájékán), a rácsokat az ablakon, s a hallgatag harmadikat, akinek a szeme nyitva van ugyan, de egyáltalán nem beszél, mint aki nem kíván nexusba lépni senkivel, még a Főnök úr biccentését sem fogadta, nem mintha feltételeztem volna róla, hogy úriember, de annyit megtehetett volna, hogy alacsonyabbrendűségét leplezze egy apró fejbólintással, én magam nem győzők restelkedni a kéznyújtásra kinyújtott kezem miatt, nem csoda, hogy a Főnök úr úri mibenlétében megalázva érzi magát idebent, ebben a rácsos szobában, ahol a felhőket is alig lehet szemrevételezni, s amikor megjelennek, fényévnyi távolságban foszladoznak, gomolyognak, báránkyodnak, vagy ki tudja, milyen formákat öltve bizonytalankodnak a messzeségben.

– Maga, izé, szóval sokáig töprengtem, hogy szóvá tegyem-e, vagy hagyjam feledésbe merülni a dolgot, mert hogy lényegében nem tekinthető létfontosságúnak az észrevételezés, csakhogy nem vagyok hajlandó a maga, izé, önérzetét figyelembe venni, még abban is kételkedem, hogy van-e önérzete egyáltalán, ha meg sem tudja fogalmazni, hogy mi az önérzet, maguk, izé, a szellem magasabb régióit képtelenek célba venni, vagy lehet, hogy célba tudják venni, de csámpás nyilaik elzúgnak a cél mellett, szóval önérzet. Az ember saját értékének tudata, s az ebből fakadó határozottsága. Egyszóval: szóvá tenném azon észlelésemet, miszerint maga, izé, igen sokat tartózkodik az ablak előtt, amit önmagában nem kifogásolhatok, mert tudom, hogy az ablakrácsok gyakori szemrevételezése önemésztő hatással lehet a gyöngédebb lelkekre, noha, a maga, izé, lelkének gyöngédségével kapcsolatban erős kételyeim vannak, de mondom, ez magánügy, az ember azzal sanyargatja magát, ami éppen kézügyben van, ablakráccsal például, hogy a bezártság érzetével emészsze magát, noha magának, izé, nem áll jól a merengés, ez jóval magasabb szellemiséget feltételez, mint amivel maga, izé, rendelkezik, a maga, izé, -szerű egyedek morzsolgassák csak a saját töküket, ha önsanyargatással óhajtanak tüntetni saját maguk előtt. De még mindig nem ez tekint-

hető mondandóm lényegének, maga, izé, merengjen, morzsolgasson kedvére, csak ne nézze a felhőimet, ez a probléma. Mert azok az én felhőim! Nem tudom, elég érthetően fejeztem-e ki magam? Az én felhőim! Az enyéim! Nézésük jogát megtartom magamnak. És nem vagyok hajlandó lemondani róluk egy alig észrevételezhető csücsök erejéig sem. Szíveskedjék tehát az ablaknyílást szabadon hagyni. Gondolom, ez, így, világos.

– Szeretném biztosítani méltóságodat a legmélyebb, legőszintébb tiszteletemről – mondtam, megpróbálva a lehető legválasztékosabban egymáshoz illeszteni a szavakat –, de az ablakrácson keresztül észrevételezhető felhők ügyében kénytelen vagyok abbéli ellenvéleményemet kifejtteni, én, a csökkent hobó, sehonnai és gezemice, silány és lelkileg is csenevész, hogy ezek az én felhőim, jóval méltóságod előtt volt alkalmam észrevételezni örökös formátlanságukban rejtőző gyönyörűségességüket. Úgyhogy feljogosítva érzem magam, hogy a lehető legtöbb időt eltöltsek az ablaknyílásban. És bocsánat, ugye.

– Nézze, maga, izé, a kórházi nyilvántartóban könnyen ki lehetne deríteni, hogy ki érkezett ide hamarabb, amennyiben kételyek merülnének fel ez ügyben, de nem ez a leglényegesebb tényező, a perdöntő a szó maga, vagyis hogy én voltam az a személy, aki a felhők tulajdonjogával kapcsolatos igényemet megfogalmaztam, ugyebár. És mi lehet perdöntőbb a szónál, nos?

– A gondolat – mondtam, én csökkent hobó, sehonnai és gezemice, silány és lelkileg is csenevész –, vagyok bátor felhívni méltóságod figyelmét a gondolat erejére, mert hogy nincs olyan szó, amelynél a gondolat ne volna győzedelmesebb. Amikor először átléptem ezt a küszöböt, első gondolatom a rács volt, amelyet szét fogok feszíteni előbb-utóbb, hogy megmarkolhassam a gyorsan csücskét, mely éppen bárány formát öltött a fejem fölött.

– Megfontolás tárgyává teszem az érveit, maga, izé, és akkor írja, diktálom a következő levelet. „Szerelmem! Te, jázmin illatú lihegés, ki észérvekkkel felfoghatatlanul kezdetben megtagadtad tőlem a csókokat, te ganajtúró, ki párod húsos korhadékában tespedsz szüntelen”, leírta, kérem?

– Természetesen...

Én vagyok, madame, amint voltam bátor közölni kegyeddél, a Főnök úr felhő-ügyben vesztésre áll, nem csoda, ha képzavarokkal próbálja feledtetni a számára szomorúan végződő szellemi ütközetet, mert a gondolat, madame, ugye, egyetért? És mégis: a jázmin illatú lihegés arccsapással egyenértékű silányság, ezt alkalmadtán a Főnök úr tudomására fogom hozni. Tartsa a seggét, vitéz úr! Ez a Főnéni volt, madame, tőlem idegen a trivialitás. Ha nem hajtom ki magából a ganét, a száján fog kijönni, vitézem! A Főnéni sokat beszél, a Főnök úr, kinek nyolc napja kons-

tipációs problémái vannak, arca sápadtságát felváltja a vörös, kékeslilában is fürdik időnként az arculata, ajkait szorosán összezárja, ha netalán... Közben a Főnök úr lyukába döfik a csövet, a látvány szomorú, s csüngedező fityegője is oly lehangoló, semmi katonás, délceg derű, lám, a ganajtúró, a szó maga bosszút áll. Ha egy nálamnál is csököttebb szellemiségű egyed netalán szakvéleményem iránt érdeklődne a „párod húsos korhadékában tespedsz” – ügyében, nem jönnék zavarba, madame, merthogy a ganajtúró bogár trágyában, azaz növényi korhadékban él, a húsos korhadék kizárt, és lemezes csápokkal rendelkezik, amit kegyedről állítani merő inszINUÁCIÓ. És kegyednek jogában áll tespedni párján, párjával, akárhogyan, lustálkodni, heverészni, lébecolni, ha éppen úgy adódik, a Főnök úr szerelme ettől még igencsak égő lehet. És visszatérve a felhők ügyére, madame, úgy észlelem, hogy a Főnök úr kénytelen volt takarodót fűjni, azaz engedni az észérveknek, és lemondani a felhők tulajdonjogáról. Nem mertem felajánlani a rácsok tulajdonjogát, mert érzékeny lelkülete ezt sértésként foghatta volna fel, akár arra a következtetésre is juthatott volna, hogy felajánlom számára a bezártságot magát, a legyőzhetetlen akadályt. Nem mintha a rácsok számomra is a legyőzhetetlenség érzetét keltették volna, én ugyanis tudom, biztosan tudom, hogy a rácsokat egyszer szétfeszítem, s felhőim csücskét megfogom.

– Utóirat, utóirat, írja már! „Te! Te! Feslett, cudar nőszemély, ki vagy, jól látom, ahogy belenézel a messzeségbe, a szerelem csillagai nem égnek szemed kékjében, közömbös szuka, kinek lelkét Isten még nem is látta tán, mindegy neki, hogy nap mint nap használják a testét, vagy sohasem, lekaszált fűszál, mely görnyedve senyved az égő napon, rajta verebek s ebek szara, s már mindegy neki, hogy élő vagy halott, jó éjszakát.”

Madame, oh, madame, ön nem lehet alávaló, nem lehet riherongy, netán lötytyent ribanc, nem, nem lehet, nem tudom, vehetek-e bátorságot arra, hogy kikérjem magamnak az Ön nevében, hogy ne nevezzék lealjasult cédának, lompos lotyónak, kopaszodó carkának, netán elvirágzott kéjnőnek, vagy motorizált baszótúyúknak, hát nem, akit szerelmemnek neveznek, az egyenrangú a felhővonulással, a kecsesen vonuló fellegekkel, akiket ajnározva nézünk ideletről, szívünket megdermeszti a vágyakozás kínja, keserve, a beteljesületlenség szomorú tudata, hogy elérhetetlen marad számunkra, egyelőre, talán csak egyelőre, és semmiképpen sem mindörökre, semmiképpen. Madame, könyörgök, a goromba gondolatokat ne vegye zokon, a kétségbeesettség szüleményei, a Főnök úr, itt mellettem, ki tollba diktálja gondolatait, eszményi volna, ha fizikális gondoljai nem állnának mindegyre eszményisége útjába, és minden bizonnyal azért oly darabos ajkán a szó, vagy minek is nevezzem azt a senyvedő fűszálat az égő napon,

amit leszarnak a verebek s az eldurvult lelkületű ebek, oh, madame, ilyesmire senki sem gondolhat komolyan, ön fűszálként is csak tündöklő lehet, semmi más, melyen virgoncan trillázik a fénysugár, önnek egyáltalán nem lehet mindegy, hogy él-e az a fűszál, vagy halott, és nem jó éjszakát, hanem jó reggelt, madame, és fényesedjék a derű eke megbocsátó mosolyban pompázó arculatán.

– „Szerelmem! Tündöklő lényed hajnalpír-ragyogás, szerettem volna kéken merengő szemedben lenni a szín, lelked apró harangjában a harang nyelve, jó lett volna beléd költözni egészen, otthonra lenni törékeny testedben, méhecskeként kergetőzni odabent a játékosan nyújtózkodó virágok erdejében, mit akar maga velem?, kérdezted, semmit, mondtam, semmit, kedvesem, csak a kezét szerettem volna megfogni egy pillanatra, miért, kérdezted, miért akarja megfogni a kezem? Mít kellett volna mondanom neked? Mít kellett volna mondanom, hogy a szó kirügyezzen lelked talaján, s olyan virágot hajtson, amelynek illatát még nem érezted sohasem. Az összeérintett tenyerek az érintésnél sokkal többet jelentenek, a tenyerek befogadói egy láthatatlan szellemi áramlatnak, mely

az istenségből eredeztethető, fluidum, mely az örökké tartó barátság szándékát jelentheti, s majdan ennek tündöklése ragyogja be a lelkek habitusát. És hallgattál a szóra, s a két kezem közé csúsztattad remegő kezéd. Miből gondolja, hogy életre szóló barátságot akarok kötni magával, kérdezted, dehogya kérdezted, suttogtad halkán, elakadó lélegzettel, mintha életed legkülönösebb mozdulatára vett volna rá valaki, amit elképzelni sem tudtál volna, hogy egyszer megteszed, de az is elképzelhető, hogy egy vehemens kurva vagy, szívem, egy futtatott ribanc, ki abban leli kedvét, hogy szakrális szelídséggel tettei romlatlan, szűzi mivoltát, közben a testiség legváltozatosabb élményét fenéig kiélvezi, a szó legszorosabb s átvitt értelmében is. De én akkor semmi bizonyosat nem tudtam felőled, örültem, hogy két tenyerem közé szoríthatom a kezéd, közöltem veled, hogy legalább tíz percig kell így

tartani a kezeket, hogy a kísérlet eredményes legyen. Jó, mondtad, tíz percig megengedem. Lihegtél, szívem, lihegtél, ne tagadd, ne tagadd nekem!”

Én vagyok, madame, én vagyok, elnézést, hogy megszakítom a sorokat, elnézést, hogy beleszólok, én ökör, alantás barom, de a lélek habitusa, azaz a lélek lelki alkata, ez olyan értelmiségi zsákbamacska, madame, nem kell eltöprengeni felette, a Főnök úr mondandójában egyszerű hangulati elem, azt akarta ezzel mondani, hogy a lelkeket teljes egészében, hosszában és keresztben is, azaz keresztül kasul megtölti a

barátság érzülete, amennyiben kegyednek semmi köze sincs a „futtatott ribanc” tárgy körében olvasható, fenéig kiélvező testiséghez. Én magam biztos vagyok benne, hogy kegyed oly tiszta, mint a hó, amely még le sem hullott a földre, szelídsége hasonlatos egy kézből etetett őzikére, s oly makulátlanok a gondolatai, amilyen egy megrebbenő angyalszárny lehet a gyermekek karácsonyán. Csak-hogy a Főnéni megint a Főnök úr seggébe dőfött. Ettől könnyen elnehezül a gondolat, ahogy megtelnek a belek a szappanos meleg vízzel, úgy durvul el odabent a szöveg, s böffen elő salak formában minden, alul az ürülék, felül a szó, egy forrásból fakad mindkettő. És pihegés

volt az bizonyára, pihegés, nem lihegés, csak-hogy lihegésnek hallható a pihegés, ha azért is lihegésnek akarom hallani a pihegést, kegyed nem lihegetett, madame, mert a hó csendben hull alá, a le sem hullott hó még a csend feltételezett hangjait sem hallhatta a felhők között, az őzike sem liheg, amikor az eledelt elfogadja, s az angyalszárnyak enyhe suhanásában is pihegve szól a Mennyből az angyal, a gyermák lángja, az ajándékosztás s a gyermeki öröm. A Főnök úr legtöbbször el sem búcsúzik, bizonyára gondterhelt nagyon, csövel a seggében milyen lehetne, madame, engedje meg, hogy helyette én vegyek búcsút kegyedtől, én voltam, kézcsoikom, kézcsoikom, madame.

A Főnök úr egyre rosszabb állapotban van, nem vagyok fából, madame, érző lélek vagyok, megengedtem hát, hogy nézze a felhőimet a rácsok között. Az időről magáról, azaz az idő múlásáról nem tudok érdekfeszítően be-

Tichy Gyula (1879–1920): Nőalak (1908 körül), tusrajz, 15×10 cm

számolni, reggel reggeli, utána beöntés, néha beöntés és utána reggeli, délelőtt felváltva nézzük a fellegeket, aztán levelet írunk kegyednek; ebéd után alig marad egy kis idő felhőnézésre, én szoktam nyögni, bevallom őszintén, hangtompítóval nyögök, hogy ne zavarjam a Főnök urat, a nyitott szemű harmadiktól nyöghetek kedvemre, őt semmi nem zavarja, a Főnök úr viszont egyáltalán nem nyög, szóval amikor nyugalmi állapotban van, csendben viseli az elfekvők sorsát, amikor viszont a seggébe döfik a csövet, hát akkor istenezik egy kicsikét, nem módjával, nem, egyáltalán nem tartja vissza mélységes ellenvetését, nyögésében benne vannak a jövőbeli megalázó kilátások is, mintha azt is jeleznék, hogy nem nyög utoljára, még számtalanszor kell elviselnie a csövet a seggében, vitézkém, mondja Főnéni, magának ragyogó segge van, az az igazság. Közben hazugság az egész, egyszer odanéztam, hát, Isten ne adjon ilyen látnivalót soha, csupa fekély volt az a segg, a Főnök úr megkínzott tompora, sebes volt és rozsdavörös és ernyedt és végzetszagú. A szó legszorosabb értelmében végzetszagú volt, alig lehetett kibírni a bűzt, csak tátoztam levegő után, aléltan vergődve a fergeteges hullaszagok mocskos hullámaiban.

– „Szerelmem! Az ötödik percben lehattunk, így, összetapasztott tenyerekkel, amikor megéreztem a testedből kiáramló bizsergést, te, lotyó, te, te, lotyó, na, jól van, hagyjuk ezt, szóval megéreztem, az az igazság, persze lehet, hogy az én tenyeremből áradt a bizsergés, nem a tiédből, vagy mindkettőnk tenyeréből egyszerre áramlott a bizsergés, ez is elképzelhető, észre sem vetjük, és összefonódtak az ujjaink, érzed, kérdeztem, jaj, súgtad, mi van velem?, semmi, mondtam, hadd, hogy bizseregjen, hagyom, hagyom, mondtad, jaj, ha édesanyám látná ezt, mi lenne velem, ne tedd magad, hallod, ne tedd magad, te, te, szuka, ezt, igen, ezt akartam mondani, te fancsali szuka, mert az égre emelked a szemed, s rebegett az ajkad valami kibetűzhetetlen szöveget, és valahogy hosszabb lett az arcod, édesem, megnyúlt, igen, és lefittyedt az ajkad, igen, jaj, édesem, mondtam, és morzsolgatni kezdtük egymás ujjait, szívem, jaj, jaj, jaj, mondtad, te, te, te, mondtam, hát, igen, azt hittem, igen, azt hittem, hogy átáramlott egyikünkől a másikunkba a szerelem, és viszont, igen, te, te bűdös ribanc, te, ribanc, te...”

Én vagyok, madame, bocsánat, a Főnök úr elernyedt egy kicsikét, azaz teljesen, mit mondjak, szóval használhatatlanra görnyedt az emlékek súlya alatt, hát, mondhatom, hogy fel vagyok háborodva, madame, kettős meg gondolásból is természetesen, először is az a szuka-ügy szétzilálta a lelkemet, merthogy a szuka, ugye, nőstény kutyát jelent, ritkábban farkasokra is alkalmazzák, és nőszemélyekre is sajnos, alávalóságukat próbálva sugal-

mazni ezzel, amiről a kegyed esetében szó sem lehet, sem kutyaként, sem farkasként, sem alávalóként, ugyebár, ám a fancsali szuka végleg szíven ütött, mert a fancsali, ugye, kegyed is tudja, madame, a fancsali kedvetlent jelent és savanyút, unottat és kényszeredetttet, de hát lehet-e kegyedet unottnak és kényszeredettnak nevezni, amikor egész valója ott remegett a Főnök úr kezében, és ha nem restelném a Főnök urat vadbaromnak nevezni, bizony vadbaromnak nevezném, hogy nem jött rá ez a taplófejű ökör, már elnézést, szóval rá kellett volna ébrednie, hogy kegyed nem rendelkezik erogén zónákkal, mondjuk a nyak, fül, mellbimbó és hasalj tájékán, netán hónaljban, combjának belterületén, vagy aranyos csiklócskája rózsaszín vonulatán, nem azért, mert bűdös ribanc volna, oh, istenem, nem azért, dehogy, mert kegyed, madame, teljes mivoltában egy erogén zóna, erre akkor és ott, abban a félhomályban kellett volna a Főnök úrnak rájönnie, most már késő, késő bánat, ahogy mondani szokták, noha a Főnök úr erről nem óhajt tudomást venni, nem restelli, most, amikor a dolgok lényegére fény derült, szóval nem restelli a saját maga testi mivoltában örömet lelni, persze csak a képzelgés színvonalán, mert a dolog gyakorlati kivitele mélységesen zseniális volna, hogy a nézők szeme láttára, ugye, noha én nem számítok nézőnek tulajdonképpen, mert amikor nincs levélírás, olyankor a fellegeket nézem, s megpróbálom kiszámítani a rácsok ellenálló képességének számomra is legyőzhető hányadosát, ez tiszta matematika, madame, ha a képletet megoldom, a rácsok úgy fognak szétmállani, mint a tehéntúró, bizony, de mindezekről függetlenül jelen vagyok, fülileg, úgy értem, szóval hallanék minden moccanást, a Főnök úr ennek nyilvánvalóan tudatában van, ezért nem viszi túlzásba az élmények feldolgozását, s az ezekből fakadó képzelgéseit, csak mondogatja a bűdös ribancokat és a tespedt lotyókat, közben markolásza a testét, és a kegyed szüzi szerelméről álmodozik, madame.

Elvitték a nyitott szemű harmadikat, csak jöttek, és azt mondták, hogy vége van. Ezzel egyetérteni természetesen nem lehet, hiszen az illető itt volt, velünk volt, azazhogy félig-meddig velünk volt, akarva-akaratlanul tudomást szerzett a Főnök úr szerelmi életének egy-két meghatározó epizódjáról, ezzel már-már aktív részese is lett mindezeknek, nem az ő ujjai fonódtak össze a kegyed tiszteletreméltó ujjacskáival, de a képzelgés színvonalán igen, és mit szóljak én, madame – voltam bátor már megemlíteni egyszer –, szóval én, aki bármilyen szándékot egyenértékűnek érzek a beteljesüléssel, feltételezéseim, vágyálmaim, képzelgéseim ugyanígy működnek, madame, én voltam az, aki morzsolgattam kegyed ujjacskáit, én vol-

tam az, aki hallhattam a kegyed megszentelt ajakáról előröppenő pihegést, és egy percig sem gondoltam közben, hogy kegyed sátánszajha, cselédlatrina, köpöcsésze, vagy miegymás, és akkor itt van a nyitottszemű, aki így vagy úgy, de szintén részese volt a légyottnak, s most viszik, elviszik a szobánkból, nem mintha hiányozna nekem személyesen, hiszen szót sem váltottam vele sohasem, de elviszik velem a tudást, elvisznek velem kegyedből egy sóhajtást, és ezt nem engedhetem, nem engedhette egyikünk sem, madame. Néhány percre volt szükségünk, néhány percre csupán. Megkértük az embereket, akik gördíteni akarták az ágyát kifelé, hogy egy percig, egyetlenegy percig adjanak lehetőséget a nyitottszeműnek, hogy a rácson keresztül szemügyre vehesse a felhőinket, felesleges, mondták, ő már ott van. Hogyhogy ott van, amikor még itt van, mondtam, és ezzel a Főnök úr is egyetértett. De azért megengedték, hogy az ablakhoz gördítsük a nyitottszemű ágyát, mert először és utoljára neki is látnia kellett, hogy mi a dolgok lényege, mielőtt elvisz magával egy leheletnyit, madame, a kegyed lelkületéből. Aztán egyedül maradtunk, madame, a Főnök úr derékban erősen meghajolva tud csak járni, már-már derékszögben csusszan előre, de ezúttal segítség nélkül elért az ágyáig. A manővert kénytelen voltam tapssal jutalmazni, noha viszonyom a Főnök úrral némileg feszült, ugyanis az a fancsali szuka engem kiborított teljesen.

– „Szerelmem! Hosszas rábeszélést, könyörgést és esedezést követően megengedted, hogy megcsókoljam a kezéd. Azzal már a kezdet-kezdetén egyetértettünk, hogy a kézfejre alkalmazott pusszantás hivatalos jellegű üdvözlési forma, erről természetesen szó sem lehet, s hogy csupán két oldala van a kéznek, közös választásunk a tenyérre esett. Kicsit eltöprengtem az adódó lehetőségeken, legyen illendő vagy sem, aztán úgy döntöttem, hogy „sem”, s tenyeredet a számhoz emelve enyhe köröket rajzoltam nyelvem hegyével a közepébe. Azt mondtad, hogy jaj, jaj. Aztán mély lélegzetet vettél, és megint azt mondtad, hogy jaj, jaj, közben erősen kellett tartanom a kezéd, mert úgy vergődött erős, férfias kezemben, mint egy fogva tartott madár. Megnéztem közben az arcodat, hát, látom, hogy hátra van hajtva a fejed, s arcodon úgy vonaglik a hús, mintha a hátadat nyúzná valaki a nyakszirted alatt, s egész felsőtetedbe beállt a rángatózás, olyan hastáncszerű mozdulatokat végeztél, babám, a szemed közben csukva volt, mintha azt vártad volna, hogy a mennyekbe röptessenek a csodák. Belecsókoltam a hónaljadba, nem volt más megoldás. Türted, ribanc, emelted a karod, magasra tartottad, jó magasra, hogy ujjatlan nyári ruhád hajlatában szabadon tudjam legelészni finom kis

pihéidet a hónaljadban. Lilára váltott arcodon a szín, lila presszótündér lettél, aranyom, csávásdézsa, cemde, perdita, cafrang és kurtizán...”

Jaj, madame, könyörgöm, ezt nem, ezt nem akarom, egyszerűen nem bírom tovább. Mondtam, ugye, hogy nálam hogyan működik a vágyalom és a realitás. Egy és ugyanaz, madame. Begerjedtem a pihék hallatán, az az igazság, én, a mihaszna pernahajder és hóbelevanc, ki felhők után nyúlkálok minduntalan, voltam bátor a kegyed pihéi után ácsingózni, oh, madame, esdeklek bocsánat után. A Főnök úr közben derékszögben sétafikál. Na jó, nevezük vergődésnek inkább a különösen szögletes mozdulatokat, ahogy megpróbálja megközelíteni az ablakot, mert az ágyából nem látja a felhőket egyáltalán. Nem is láthatja, ha az ablaknak háttal görbül bele az ágyába, a konzíliumra jövők is így találtak rá. Hárman voltak, madame. Az egyiknek csipkegallér volt a nyakán. Valami szerkentyűvel vizsgálgatták a Főnök úr lyukát. Hm, hm, mondták, hm, hm.

– Műthető? – kérdezte a csipkegalléros, nem is kérdezte, inkább csak suttozta, de én hallottam, füleltem nagyon. Az egyik nemet intett a fejével, a másiknak kereszt formában hullámozott egyet a keze a levegőben, és azzal mentek el, hogy minden rendben van, ne aggódjon, mondták a Főnök úrnak, az élet nem olyan bonyolult, amilyennek látszik, ha mégis történne valami, csengessenek, feltétlenül csengessenek, nem látom a felhőimet, mondta a Főnök úr, a szememnek is valami baja van. Feküdjön oldalt, mondta a csipkegalléros, az a legfontosabb, tette hozzá egy másik, amelyiknek bájusza volt. Aki a keresztet vetette, most csak búcsút intett, de olyan mozdulattal, mint aki végleg búcsúzik.

– Oldalt fekszem – mondta a Főnök úr –, és még azt szerettem volna kérdezni... – folytatta, de akkor már nem voltak a szobában, a folyosóról még behallatszott a hangjuk, de mintha egészen másról folyt volna a szó, azt hiszem.

– Mit mondtak? – kérdezte a Főnök úr.

– Semmit – mondtam. – Tulajdonképpen.

– Valamit csak mondtak – erősködött a Főnök úr.

– Hm, hm, ennyit mondtak.

– S az mit jelent?

– Fogalmam sincs – mondtam, pedig tudtam. – Oldalra kell fordulni, ez a legfontosabb.

– A kurva életbe! – mondta a Főnök úr.

– Hát, bizony – hagytam helybe.

– Na, akkor írjunk! – mondta a Főnök úr.

– Itt van a plajbász, máris mehet – mondtam.

– „Szerelmem! Te ferdeszemű, üzbégg cafat, te, páradús testedet lefetyelő, bánat dúlta virginitás, mit tettél velem? Rám dőltél azzal a frissen lehurbolt testeddel, mit tehettél volna egyebet, a torkodig dugtam be a nyelvemet, karod a magasban maradt, s oly veszettül rebbentek

meggörbített ujjaid a fejed fölött, mint két idétlen zászlórúdon a megszaggatott lobogódarabok. S kigombolt ruhád engedékeny hajlatában számba kaptam a melledet. Vinnyogtál, mint a bakancsralaposított egerek, édesanyám, mondtad, édesanyám, mi lesz most velem? Az lett, szívem. Ficánkoltál nagyon, tépted a hajam, marcangoltad mellemen a húst, de az lett, szívem. Most meg látom, látva látom, hogy guvad a szemed. Nem értesz egyet velem bizonyára, pedig neked köszönhetem, hogy begennyedt a seggem, s kómában van a tőköm teljesen. Tagadod, édesem? Rűfke vagy, szívem, elcsatangolt cafat, minek nevezhetnélek mindezek után?”...

Oh, madame, nem áttallanék rontást hozni a Főnök úrra, ha volna bennem ilyesmire erő, de sajna, nem vagyok varázsló, táltos, vagy kuruzslásban járatos személy, pedig ezúttal a Főnök úr elvetette a sulykot nagyon, hogyhogy rűfke, madame? A rűfke könnyűvérű nőszemély, s kegyedre ez nem vonatkoztatható egyáltalán, a rűfke persze mást is jelent, szabados viselkedésű lányt, ki szemtelen nagyon, ezért tekinthető némileg ellenszenvesnek, de hát ilyesmivel sem lehet illetni kegyedet, szemtelennek nevezni édesanyját hívogató sóhajtásait, merő kegyetlenség, madame. De én most a titkokról szeretnék beszélni inkább, közös titkainkat nem fogom elárulni senkinek, kegyedet is kérem, madame, hogy ígéreteimre borítsuk a feledés fátyolát, nem kell megtudnia senkinek, hogy nem fogok kegyedhez érni sohasem, mert kegyednek érintetlennek kell maradnia, nem fogadhatja hát a csókokat, a simogatást, becéző szavakat talán, esetleg lehet, de módjával kell megfogalmazni azokat is, hogy az erogén zónába öltöztetett testben ne forrjon fel a velő, mert akkor elszabadul az erogén pokol, és mindennek vége van. Így, azonban, tiszták maradunk, madame, hófehérek, szellemünk kart karba öltve halad a kikelet felé, ahol a felhők szertefoszlanak, s marad a kitisztult, megnyugtató égi boltozat, itt aztán képzeletben puszilgathatom lelkének hatalmas ívezetét, és nem az ujjacskákat, madame, nem nyálaznám végig rózsaszínű tenyere kelyheit, nem aljasodnék odáig, hogy hónaljában lefetyeljem az önfeledten hajladozó, apró kis pihék százait, madame, oh, irgalom, és szégyen, gyalázat, madame, a férfinem nevében fogadja el mindannyiunk bocsánatát, hogy a Főnök úr latorkodó módszerekkel próbálta becserkészni kegyed imádnivaló bájait, melyeket az örökkévalóságnak szánt, nem nekünk, flasztarkoptató, sehonnai bitangoknak, kódorgó hobóknak, fálukoloncoknak, és miegymás, madame.

– Csengessen! Csengessen hamar!

Nem szólt, suttogva hallottam a szót, fátyolos hang volt, nem egyéb, tulajdonképpen nem is hallatszott, azt hiszem, valami sóhajtás jött onnan az ágy felől, egy apró, jelentéktelen sóhajtás, volt, nem volt, nem is tudom, lehet, csak képzelgés volt, semmi több, nem néztem

oda, más dolgom volt, a rácsok, madame. A rácsok, amelyek a felhőim útjába állottak eddig, eddig, madame, mert mostantól kezdve nincs rács, nincs akadály, a képletet megoldottam, madame. Közel kell hajolni, egészen közel, ez a megoldás. A rács ugyebár dróthuzalokból összeállított szerkezet, amelyben a négyszögletű hézagok teszik a rácsot azzá, ami, öt centi magas, öt centi széles hézagok, ezek egyikére kell rászorítani a szemet, az egyik szemet, és megszűnt a rács, madame, megszűnt létezni nekem, maradtak a felhők, a szabaddon gomolygó, csodálatos fellegek, madame.

Csendben telt el a délután, örömteli csend, ketten voltunk, a felhőim és jómagam. Szabad voltam, madame.

– Nem akarja megmutatni neki a felhőket? – kérdezte az ágyat görgető emberek egyike, ennek ez lehet a dolga, a múltkor is ő vitte el a nyitottszeműt.

– Nem – mondtam. – Nem akarom. Ezek az én felhőim, tudja? Az enyéim.

– Jól van – mondta, és elgörgették azt az embert, aki nemrég még Főnök úrnak szólítottatta magát.

Egyedül maradtunk, madame. Szerelmem. Te, látomásnak is elegáns, habselyem tapintású tested bársonyán cite-rázna a mohó gondolat, de a kapu zárva van, mindörökre zárva van, az örökkévalóság kegyeltje vagy, szívem, kit nem érhet káromlás többé soha, légius lényedben apácahit honol, nincs többé levél, mely lelkedbe öntené a gázt, csókra nyújtott kezetről felszáradt a nyál, de tenyered kelyhében ott maradt a nyelvhegy nyoma, s hónaljadban a pihék lucsokba ragadtak, s nyeltd a nyelvét a ganének, édesanyám, mi lesz velem, édesanyám, oh, én hiszékeny, oh, én barom, te, kancsa, te, ki bizonyára csapszékek ajtajában lődörögsz a bármire használható kanok után, mi lesz velem? Mi lesz velem, ha engem is megfertőzött a szerelem, ha én is görbén fekszem majd az ágyak egyikén, s jön majd a görgetős ember, hogy nézzem meg még egyszer, utoljára a felhőimet. Te, fekália, kokott és rima, fürdős és dajna, cula, szotyka és lepedőakrobata, dögölj meg, szerelmem! Dögölj meg!

MAGYAR NAPLÓ EST

Németh László világirodalmi
tanulmányai II. kötetének
és a Magyar Napló márciusi
számának bemutatója

**2007. március 14-én, szerdán 18 órakor
a budapesti Téma Kávézóban**

(Budapest XII., Márvány utca 48.)

Ekler Andreával, a tanulmánykötet szerkesztőjével
Csikváry Gábor irodalomtörténész beszélget
Házigazda: Oláh János főszerkesztő, kiadóigazgató

IJJAS TAMÁS

Aranyhal

1.

Jó kifogás lenne, de nem az, hogy
szétválaszthatok mindent horogra – halra,
testem az ágyra, ruhám a fogásra dobom,
van, amin fennakadok, s van, ami csak
úgy akad: hol élőlény, hol étel –
ficánkol, mint a vágy, vagy elterül
tudomást sem véve magáról. Jó kifogás
lenne, de nem az, hogy a kapásjelző hirtelen
liftje a fellegekbe ránthat, hogy van
hitem, hitelem, valami aranyfedezet a mélyben,
mi nem hal ki belőlem, ha áttör ajkamon,
mint fény az ajtórésen, a horogszakáll.

2.

Kívánhatok bármit, akár nőt is – főnyeremény,
sohasem ütöm meg. Jobb horgom megáll a
szeme előtt, bal horgom hínárba akad.
A Napba lehet nézni, rá nem. A fénytől,
mintha felfelé eveznék ezen a folyón,
a pupilla egyre szűkebb, a két part
már szinte összetapsol, végül nem
marad más, csak az a kis seb, amit
a forrás éle vág – szeméremrés, kopolyú.
A kifogott halból, csak az a rész kell,
ahol szenved, mintha így láthatnám
a túlpartot, a hal utáni létet, ahogy
a lüktető sebbe nézek.

3.

Ezt jól kifogtam, a halántékom egyre öklöz,
hal vergődik így a szákban, mintha harang-
nyelv lenne. Csak a nyelv biztos a halór
előtt, a szájpadráshoz tapad, hall-
gatok, mintha idegen lennék. Ezt a
folyószakaszt úgy szereti, mint a feleségét,
én meg úgy bánok vele, akár egy kurvával, és
mi az, hogy nem beszélek, a fogaim úgy fognak
kirepülni, mint csuka elől a cigányhalak.
Aztán legyint, azt hiszi, megsemmisültem,
itt hagy, hadd bámuljak a ködbe, nem akarja
tudni, mi vergődik a szákban, ahogy én sem,
hogy miféle nyelv vagyok miféle szájban.

SIROKAI MÁTYÁS

Névszedő

Mint egy nehezen induló beszélgetés
szavai, a város torkában egy helyben
forgolódnak a tankok. Vascsővek
a játszótérről, egy utazó cirkusz
kialudt ringlispiljei a körúton.

Próbálok elképzelni magam
mint történelem–magyar szakos
egyetemista, ahogy alkalmi
városrendezőként lecsavarozom
az utcanévtáblákat, kirakós-játékká
kuszálva a várostérképet, hátha
félrevezethető az a konvoj,
amelyik majd nagyanyámat
akarja elvinni. Névszedő
lennék, hamis idegenvezető.

A tervrajzok használhatatlanná
válnának, a lövedékek céltévesztővé.
Cserélgetném a kerületeket,
elhagyott gyárépületek közé keverném
a Kiskörutat, a Vásárcsarnokot háttal
bérházak közé egy szűk utcába.
Az Ötpacsirta utcát a városhatáron túlra.

Nem győzhetnék így sem.
A sértetlen utcákat megtalálják
és visszakeresztelik, majd
megint át-, hogy felismerhetetlenné
váljanak, egy másik szempont szerint.

Tél van, állok az Egyetem téren,
forgatom a térképet, csupa nedves,
fénylő folt a hótól, elindulok céltalan.
Játszóterek szabadsága az utcákon,
csikorog az idő rozsdás hintalánca,
forradalmakra, nagyanyámra gondolok,

olvasni kezdik egymást az utcatáblák.
A sétányok Kiss Ernője, a ligetbe
vesző Damjanich, a parlamentter Vécsey
és a fasori Westerburg, Török a mulató,
Lázár a temető mellől, a belvárosi
utcákról sorban Dessewffy,
Schweidel, Lachner, a körút mellől
Nagysándor, a színház mögül
Poeltenberg, Knézich a partról,
Aulich az árkaDOS templomtérrel,
a titokzatos boltívek alól, ahol
elakad a harangzúgás, és vergődik
felfelé a falakon, fel az ablakokig,
a toronyig, ahol más hangokkal
keveredve hallhatatlanná válik.

Jeges Ernő (1898–1956): Reklámtér, temperarajz, 12×16,5 cm

BOTH BALÁZS

Szeretetotthon, 2000

*Az egyik, azt mondják, márkiné volt.
Az urát a fronton szíven lőtték.
Imádkozta a pezsgőt, remekül táncolt,
habos csipkében várta a szeretőjét.*

*A másik varróleány, vagy cseléd.
Lovászok, kocsisok asszonya.
Dúlt-fült, mosta a gazdáék szemnyesét,
és nem nevetett soha.*

*Most bot és vastag szemüveg kell,
meg maréknyi gyógyszer, járókeret.
A falat tele szögelték szentképekkel,
és naphosszat őrlik a sérelmeket.*

Faludy Recsken

*hét napja folyton esik
sárrá dagadtak a földek
bőven mérik csapásait
puskatusnak ökölnek*

*tegnap egy mérnök szökni próbált
esélye se volt rögtön lőttek
láttam zuhanni öt véres ujját
hogy a dróthálóba görbedt*

*nem csak a test mely éjszaka
mint partot fogott roncs hever -
a lélek is pokolra száll*

*út innen már nincs haza
csak kerítés van jelszó fegyver
foszforfényű gyors halál*

A szökés

(Gyarmathy Livia filmjére)

*Reggel ütemes csattogás; szálfát hasít a szekerce.
A hegyoldalba nőtt erdőből nincs út, mely visszavezetne.
Vissza? Hová? Ahonnan jöttél, most kétmillió állva tapsol.
A völgy drótkeretbe zárt földsáv, fekete barakksor.*

*Vagy szöknél, át a fák között? Pár nap szabadság, üzötten –
Jeltelen sírhant várna rád a külső rabtemetőben.
Nem félsz? Ha vérebalka üz, csaholva kerget a réten át,
nem átkozod, hogy vállaltad e foszfortüzes éjszakát?*

*Egy narancsszín jelzőrakéta sziszegve az ég felé tör.
Most rohanj az őrtorony metsző fényköréből.*

„Maradék életünk” Kalász Márton:
Kezdő haláltánc
Ráció Kiadó, Bp., 2006.

Kalász Márton verseit olvasni (olvasásra ajánlani) egyszerre hálás és nehéz. Igen, hátalatt foglalatosság, amennyiben e líra nyugalommal, elcsöndesedéssel ajándékoz meg. Találóa vetette papírra Rónay László 2003-ban, *A lét elrejtetlensége* című kötet kapcsán: „Ha Kalász Márton költészetét, a benne megmutatkozó világszemléletet jellemeznénk, először kétségtelenül a békesség jutna eszünkbe.” E békesség persze, ahogy az olykor mindannyiunkkal megesik, nem zárja ki a szomorúságot. Lelki alapállás, a teremtett világhoz fűződő viszonyunk pillére, de nem atombiztos csudapajzs.

A 2006-ban megjelent legfrissebb kötet, a *Kezdő haláltánc* negyvenkét verse a békesség ösvényén halad tovább, de mintha szomorúbb, lemondóbb, törődtebb (nem megtört!) portrét rajzolna. Ennek irodalom alatti, ám az irodalomba bőszen becsörtető okait nem nehéz megfejtenünk: a Magyar Írószövetségre zúdított politikai sárlavinából a szervezet elnökére, Kalász Mártonra jutott-jut a legtöbb. Jóllehet akinek tudnia kell, az pontosan tudja: e támadások milyen méltatlanok. Így történhet, hogy a könyvet (nyilvánvalóan tudatosan) nyitó vers első két szava: „szellemi lincselés” (*Születésnap elé*). E felütéssel indul a kötetnyire szabott mondandó. S a folytatás sem a legvidámabb: „Akik megtették, nem érzik, fröcskölve csak gyűlöletükben, / testi s lelki summája nem-múló szellemi fájdalom.” Valóban, Kalász öndiagnózis pontos: e verseskönyv alapritmusát a szellemi fájdalom lüktetése adja. Mit tegyünk, tárhatná szét karját a poéta, ha egyszer ez adatott. Ő aztán egészen biztosan nem így akarta. Ilyenkor különös módon érvényessé válik az a hangzatos – amúgy megkérdőjelezhető – kifakadás, mely szerint a legjobb lenne mit sem sejtteni a közélet szennyeséről, egyfajta szent tudatlanságban élve. Kalász Márton ezzel szemben nagyon is tudja, merről fűjnek a szelek, és e tudást hordozni gyötrelmes. *Költők emlékezete* című versében, *Kezdő haláltánc* alcímmel, így fogalmaz: „Érvényünk tenni tudhatnánk. Nem szenvedés- (netán korrekciós), / makacsabb történet eddig minden. Végárusítják / morzsányi létünk, adtuk pillanatig tartó kornak ki magunkat.” A békességgel kezdtük e jellemzést, s csakugyan, búvópatakként mégis, makacsul felszínre bukkan a szelidség: „A barátok s a kedvesek majd megtalálnak, / bárhol legyünk, alámerülve, egy időre / visszafajtván lélegzem, hang nélkül, névtelenül” (*Telefon-töredék*). És a megbékélés elősegítője mindennapi társa: felesége is, akinek nem mellékesen az egész

kötetet ajánlotta, Éva: „Amint hazafelé, majd együtt, így kocsidban – / még e havas, bomló útról figyelve. Közben épp támadnának, / gondjaink, keserűségeink: egymás napi fáradságában is, „csak / rá figyeltem, én csak érte szorongtam” (*Mottók: más időkből*).

Honnan e békességre törekvés, a szelidség vágya? Hetvenedik születésnapja alkalmából beszélgetést készítettem vele, egy kifejezetten méltó helyszínen, a balatonfüredi Tagore-sétány százados fái alatt. Többek között így vallott: „Mind neveltetésemből, mind lelki alkalmából következően vallásos vagyok. A katolikus hit számomra nem kötöttséget jelent, hanem éppen fordítva: szabadságot. Egy olyan eszmét, amelyben szabadon mozoghatok, gondolkodhatom. Felszabadulásként élem át a hit tanításait. Úgy gondolom, verseim döntő része ehhez kötődik. Ha olykor áttételesen vagy szemérmesen is, de az istenhitből táplálkoznak.” Majd néhány mondattal később: „A Biblia vonzása körbeér: ha az ember olvassa például Hölderlint, a német költőt, akkor verseiben az antik görög világ mellett a Biblia világát is felismerheti. A Biblia a műveltség páratlan központja, amely egész életünkön végigkísér.” E kultúrkincshez való kötődése a *Kezdő haláltánc* darabjaiban is megmutatkozik: léptenyomon szentírási szereplőkkel és utalásokkal találkozunk (*Jób, Leviatán, Babilon, bárány, „jobb orca”*).

A Rónay László által kiemelt *békesség* mellé még egy fogalmat társíthatunk: *közösségi*. Kalász Márton költésze- te eredendően közösségi – amennyiben versei döntő többsége egy-egy néven nevezett barátjához szól. A tény, hogy a címzettek egy része évszázadokkal ezelőtt élt, mit sem változtat az összetartozáson. Csakugyan, Kalász versajánlásait lajstromba véve elcsodálkozunk, hány szellemi tár- sa felé érez, gondol, üzen. Nők és férfiak, élők és rég hol- tak alkotják e kört. És nem csupán költők – de karmesterek, zeneszerzők, tudósok, festők, papok és „halandó civilek”. A német nyelvű kultúrát diplomataként is, műfordítóként is szolgáló költőtől egészen természetes, hogy néhány versét német földre címezte (*Karl Mickel, Christoph Meckel, Gregor Laschen kezébe*). Az sem meglepő, hogy e kötetben is találni néhány lengyel vonatkozású szöveget – két ajánlást a néhai Zbigniew Herbertnek, illetve két, a Szolidaritás mozgalom szülővárosáról címzett verset (*Gdańsk 1–2*). Kalász ebben is hűséges: hiszen korábbi gyűjteményeiben, például a 2004-ben kiadott *Más esték, más rurália* anyagában is találni lengyel érzelmű költeményeket. (Ideje lenne már átfogóan megvizsgálni: milyen sokféleképpen hatottak kortárs líránkra a modern lengyel költők, különösen Czesław Miłosz, Tadeusz Różewicz és a nagyszerű Herbert.)

E recenzió első mondata szerint Kalász Márton verseit olvasni egyszerre hálás és nehéz. A nehézséget e

versek nyelvezete adja. Aki figyelmesen átlapozza az 1952 és 1974 közötti termésből válogató könyvét, *Megszámított vigasz* címmel, az nyomon követheti a folyamatot: a huszonevésen művelt realista tájkköltésztől miként érkezett meg a szikár, strófák és rímek nélküli gondolatisághoz. A versvilág változásai egybeesnek sorsának alakulásával: huszonevésen (1957-től) a Falurádió riportereként dolgozott, majd 1960-tól az

Európa Kiadó szerkesztője lett. Költészetében a hetvenes évek végétől jelenik meg az ún. kihagyásos mondat, a lényegre tömörített, talányosan tördelt sorok alkalmazása. Az irodalomtörténetesek legtöbbször merész, többféle olvasatot kínáló szórendjét emelik ki. E merész mondat szerkesztés bizonyára abból is táplálkozik, hogy Kalász szülőfaluja, Somberek hagyományosan német ajkú település, és – ahogy arról elismert önéletrajzi regénye, a *Téli bárány* lapjain is beszámol – kisgyermekként a német nyelvet örökölte. Ehhez társult, hogy 1971-től, a berlini Magyar Kultúra Háza munkatársaként napi kapcsolatba került a német irodalommal. Alighanem az általa fordított

német szerzők (Günther Grass, később Gerhard Falkner) hatására fordult verseiben a magyar nyelv szokatlan lehetőségeihez.

Egyszóval: költészetének befogadása – a rá jellemző műgond, nyelvi választékoság mellett is – nem könnyű olvasói feladat. Másfelől, éppen ezáltal valósul meg a szöveg újratehermentése, a különféle értelmezések egymásra hatása, az oly sűrűn emlegetett együttműködés költő és olvasó között. Ami pedig a választékoságot illeti: ahogy korábbi munkáiban (lásd: *Más esték, más rurália*), úgy e kötetben is található néhány régies, ritka szófordulat, új összefüggésbe helyezett tájszó (vakondkodva, herbár, öszörög, kotykHzás).

Lassan kitenném a végső pontot, azonban visszatart a kötet címe, ez a rezignáció, ez az odaátra készülődés. Ama

2004-es, balatonfüredi beszélgetésünk során arról is kérdeztem: miként éli meg a nyolcadik iksz beköszöntét. Né tán egyfajta búcsúként? Mosolyogva felelte: „Úgy érzem, van még időm – remélem, hogy Aki ezt odafentről hallgatja, egyetért velem... Sok irodalmi tervem van, s a felhőtlen nyári napok különösen derűssé tettek. Nagyon közel járok ahhoz, hogy hetvenedik születésnapomat megújulásként éljem át.” És alig két esztendő elteltével itt ez a kötet cím...

Mégis: a *Kezdő haláltánc* minden kézenfekvő halál-sugallata ellenére a folytatás, a 2004-ben sejdített megújulás könyve. E paradoxon kulcsa a – nyilván nyomatékosan – lezáró versnek szerkesztett *Summa*, annak vonzó evangéliumi példázata: „Valószínű jelen, valószínű jövő – / helyünk hol a megroppant, harmadnap lepléből újraöltöző / test lábánál? üres? Ha Emmaus / határában ösvény még lábnyomot mutat, / hangzott köszönés, kint az estében. Formáz a csöndben ellépő Alak.” Szükséges-e bizonygatnunk, hogy e csöndben ellépő Alak nem más, mint a feltámadott Megváltó, aki az Emmausba vivő úton a nekikeseredett tanítványok mellé szegődik? És a szomorkodók e szavakkal marasztalják őt:

„Maradj velünk, mert esteledik, és lemenőben van már a nap!” (Lk 24,29)

És ennyi már elég is, hogy lángolni kezdjen a szívünk. Esteledik, lemenőben a nap, már-már kezdetét venné a haláltánc – ám a költő mellé lépsz Te, aki magad vagy a feltámadás és az élet, és formázod. Maradj velem! A költő sóhajai: „Mintha gyötörve lelkünk nyugóznék egy későbbi benső-lét mondatában” (*Rész szerint*). És: „Megrendülten követ a publikum. Maradék életünk” (*Mozart-év*). Végül még egy versvégi sor: „A többi mű. Túlélni – innen, pusztulva lehet.” Paradoxon ez is, megfajtatandó titok. De nem ilyesféle paradoxonokra épül a nagy, a legigazabb költészet: Jézus tanítása? „Aki meg akarja menteni életét, elveszíti azt; aki pedig elveszíti, megmenti azt” (Lk 17,33).

Zsille Gábor

Róna Emy (1904–1988): *Levétel a keresztről* (1947) ceruza, akvarell, 47×31 cm

„Meghalunk, és kiderül az igazság” Szávai Géza: Aletta bárkája Pont Kiadó, Bp., 2006.

Ha nem tudnám, hogy a könyv szerzője – Szávai Géza – erdélyi születésű, azt gondolnám, az író egy az európai kultúrát jól ismerő japán, vagy hogy a japán kultúrát jól ismerő hollandus. Ha nem tudnám, hogy a szerző a magyar irodalmi kánonban „nincs jelezve”, azt gondolnám, az *Aletta bárkája* a kortárs világirodalom számon tartott darabja: nyugodt, szép mondatok, jó ritmus, több történet- és idősíki arányos és dinamikus egymásba játszása, kellően izgalmas, vonzó történet, meghökkenítő fordulatok, stb.

Világirodalmi nyelv, hiába keresem benne a kisebbségi sors (Szávai Gézát én a *Székely Jeruzsálemmel* azonosítom) áthallásait. Áthallás nincs, legföljebb éppen csak megengedi, hogy az erdélyi magyarságra vagy általában a kivándorló magyarságra is asszociáljunk, azonban ha a helyszíneket és a népeket (Hollandia, Japán) közvetlenül próbálnánk megfeleltetni, tévútra jutnánk, holott a ráutalás hangsúlyos: a regény főhőse, Aletta egy protestáns holland missziós pap, Van der Maat pártfogoltjaként érkezik Japánba. Áprily Lajos gyönyörűségei verséből ismerős az Aletta Van der Maat név – viselője a művelt Hollandiából hűséges hitvesként Erdélybe, a barbár keletre követte Apáczai Csere Jánost. Az író japán nevű dédnagyanyjának („Török Dánielné szül. Simazaki Juko”) ajánlja regényét, aki fiatalon halt meg Amerikában – talán egy magyar–japán–amerikás értelmezői szál is dekódolható lenne, de az ajánlás inkább annyit jelez mindössze, hogy a témaválasztást a személyes kötés s nem a szamuráj-divat motiválta.

A több szálon és idősíkon szövődő történet szerint a harmincéves háború idején Hollandiában a gyereklány Aletta protestáns lelkész apját a katolikus zsoldosok agyonverik; anyját – lánya szeme láttára – brutálisan megerőszakolják. Aletta, zaklatott anyjával Amszterdamban csatlakozik Van der Maat lelkészhez és vele indulnak missziós útra Japánba. Itt eleinte egy „kis Hollandiában” élnek: holland minta szerint épített házakban, holland közösségben a köröttük protestáns hitre térített kevés japánnal együtt. Japánt ekkortájt szintén belső nyugtalanságok feszítik. A sogun (katonai fejedelem) megsokallja a keresztény befolyást, a katolikus portugálok, spanyolok és a protestáns hollandok versengő misszióját, majd kereskedésüket is. Szétvereti házaikat, lemészároltatja az európai és a japán keresztényeket, az országon belül szisztematikus hajtóvadászatot indít

ellenük, Japán határait pedig két évszázadra hermetikusan lezárja. A sogun bizalmi embere, a zseniális katonavezér, Kodzsima Miki, aki az európaiatlanítást levezényli, a holland közösségből egyedül Aletta életét kíméli meg: nem is ágyasává, hanem mint a ragadozó a zsákmányállatot, ösztönei kiszolgálójává teszi. Egy idő után azonban különös, szenvedélyes vonzalom alakul ki köztük, gyermekeik is születnek. Ám ez a normaszegés a jövővénygyűlölő, elszigetelődésre berendezkedő országban nem folytatható. Kodzsima Miki, miután gondoskodik gyermekeiről (feltehetően, hiszen soha nem találják meg őket), annak beleegyezésével lefejezi Alettát, majd szeppukót követ el. (A szerelmesek a halálban egyesülnek, mint a balladákban vagy a Rómeó–Júlia tragédiában.)

A történet másik szála – a posztmodern regényekből jól ismert formula szerint – egy kézirat története: írástudók, az Inoue család három férfinemzedéke kísérli meg fölfejteni, értelmezni és megörökíteni Kodzsima Miki különös, titokzatos életét (és normaszegő viszonyát a holland asszonnyal), aki a nyers szamuráj harcot intellektuális harcművészetté fejlesztette. Finom koreográfia szerint hagyományozza át tudását és sejtését nagyapa, fiú és unoka, illetve írástudó jó barát: bizonyos jelenségek értelmezését a félelem meggátolja, más üzenetek pedig csak a távolabbi jövőben (generációkkal később) értelmeződnek. De a kiderített igazság – éppen a sogunátus bizalmatlansági politikája, az országban uralkodó, mindent átjáró belső gyanakvás miatt – csak töredékes lehet, ha egyáltalán akár csak egyetlen példányban valaha is elkészül a mű.

A regény teremtett világát a szélsőséges emberi viszonyok uralják: állati kegyetlenség és finom líraiság, gyöngédség jellemzi a társadalmi és emberi viszonyokat, ennek megfelelően a hősök hétköznapi világejtelmzése is, mint az órainga, a metafizikai és az állati, a ragadozó ösztön-én véglete között leng ki. Az állati szférának egyik hangsúlyos, szimbolikus és valóságos síkja a „nemzetvédelmi stratégiában” jelenik meg. A legyengült, idegen államoknak kiszolgáltatott Japán védelmére Kodzsima Miki új harcmodorra készül: az ősök roppant erejét egy mítosz – ti. hogy a japánok a tigrisektől származnának – rossz adaptálásával akarja életre kelteni: fasisztoid módszerrel, harci tigrisek előállításával kísérletezik. Speciálisan kitenyészett kutyákat, macskákat vad macskákkal, majd valódi tigrisekkel próbál keresztezni. Kísérlete kudarcot vall, ám közben sikerül egy olyan erős, sajátos japán harcmodort meghonosítania – a hangyák vonulását tanulmányozva –, amely a technikai (és mentális) fölényben lévő hollandokat könnyedén legyőzi, és mintaként szolgál a sogunátus későbbi szamuráj harcaihoz is.

A regény fő tengelyében azonban a hosszúra nőtt, lán-goló-vörös hajú Aletta és a kis növésű, barbár fekete ember, Kodzsama Miki gyötrelmes szerelmének születése és végzete áll. Ember és állat brutalitásában és túlélési ösztönében nincs különbség. Aletta anyjának tanítása szerint, ha egy kard megy beléd, meghalsz, de ha ezer katona erőszakol is meg barom módjára, életben marad-hatsz. Ezt az állati (és az ember állati-ösztönös) túlélési törvényét viszi tovább Alatta is, amikor magába engedi a barbár Kodzsimát – amíg meghág, még nem öl meg, ismétli. Kétségtelen, a regénynek a nyers – ragadozói, túlélői, fajfenntartó – ösztönéletet leíró részei még a mai edzett olvasó számára is riasztóak lehetnek. Szávai Géza azonban nem provokatív céllal, hanem funkciószerűen használja ezt a nyelvet. Amikor például Kodzsima saját erektált nemiszervét a hollandokéhoz méricskéli, az egy hátorzongatóan totális komplexus szimbolikus és való-ságos fölmérése: nem csak kulturálisan, de biológiai mélységig működik a kisebbségi érzés. Azonban a regény fokozatosan elhagyja ezt a humánus jelentés nélküli ösztönstílust –, hogy a megtalált szerelemben ismét megjelenjenek a szexualitás profán fogalmai, csakhogy ekkor az intimitás, a közelség, a feltétlen biza-lom már szakralizálja azokat. A profán és a szakrális a humanitás révén egymásba érhet, az emberi létmegértés és lét-megélés harmóniába oldódhat.

Hasonló kiegyenlítődesi, harmóniakereső folyamat zajlik a regényben a fölnövő Aletta és a kész férfi Kodzsima között kultúrantropológiai értelemben is. A regény kezdetén a nyugati és a keleti gondolkodás és lét-szemlélet ellenséges gyanakvással tekint a másikra, a regény végére a szerelmesek megtalálják azt a bizonyos közös létértelmezői mezőt – amit például Hamvas Béla is keresett –, ahol az el- és befogadás nem önfeladás, hanem gazdagodás lesz. Fölismerik, hogy Aletta és Kodzsima istene ugyanaz az isten, hogy bőrszín, nyelv, kultúra, val-lás – nem végzetes határok ember és ember között, de a teremtést szemlélő japán és az ok-okozatiságot, jelentést kereső európai, a mítoszról átörökölt, illetve a tanult, megélt hitből és létértelmezésből éppúgy eljuthat egy kiegyenlítő metafizikai lételfogadásig, ha törekszik rá, ahogy az ösztönösségtől a transzcendens harmóniáig.

A történet azonban keserű és sejtelmes reményű tragédiával zárul. A regény kezdetén uralkodó (protestáns holland) kultúra és nép egyik pillanatról a másikra alávetett, majd kiirtandó és elviselhetetlen jövevény lesz, s még a kultikus tekintélyű, ravasz Kodzsima is csak csellel ment-heti meg félvér gyermekeiket. A vallást, nemzetet, kultúrát, országot váltó normaszegőkre rámegegy tehát a normaváltók élete, talán több generáció élete is, de – és ez a könyörtelen élettörvény a legfontosabb – az élet megy tovább.

A regény két nagyon különböző kultúra és (nemzeti) identitás drámai találkozásának a története is. Szávai Géza példázatos történetében csak mikroszinten történik meg a „másság” elfogadása. Az író annak az örök kism-bernek figyeli és követi a mentális mikrovilágát ösztönéletétől transzcendens érzékenységéig, aki elszenvedve a realitásokat megpróbál túlélni. A túlélés regénye is az *Aletta bárkája*, ahogy ezt a regényt súlyosan átszövő bárka szimbólum is jelzi: Hollandiából is, később is bárkákban menekülnek, a japán házak tetőzete is bárka formájú stb. A pragmatikus nyugati ember az utókor erkölcsi igazolásában reménykedik – „meghalunk és kiderül az igazság” –, a szemlélődő keleti szerint nem biz-tos, hogy kiderül az igazság, de a lét állandó, a végtelen időben egyszer minden történet befejeződik. Ezt az egyetemes bölcsességet érti meg Aletta, amikor belátja, hogy nincs menekítő bárka, illetve egyetlen bárka létezik, maga az emberi test, amely Noé bárkajaként tovább-örökíti – nem az Én életét, hanem – az Életet.

Szávai Géza korábbi regényeiben is új formákkal kísérletezett, az *Aletta bárkájában* azonban valóban radikálisan szakít a kortárs magyar próza konvencióival. Visszaadja a történetmesélés jogát, világirodalmi olvashatóságát is megteremtve új gondolkodási dimen-ziókba helyezi a nemzeti identitás, többség-kisebbség élő problémakörét. A hagyományos keleti, a hagyományos nyugati és a posztmodern regénytechnika szintézisével prózapoeitikailag is új formát alkotott: az expanzív történetmesélés és a lassú, keleties történelemhőmpölygés, a személytelen leírás és a lírai konfesszió, a különböző helyszín- és idősíkok, narrátori pozíciók nyugtalan rit-musú váltakozásával teremtve különös feszültséget és atmoszférát. Stílusa, nyelvi regisztere a szimbólumokban gondolkodó költői nyelvtől a profán nyersrealizmusig funkcionálisan sokféle és virtuóz módon kimunkált. Nem abszolút hibátlan (Koncz Tamás az Új Könyvpiacban, Szabó Tibor az Irodalmi Jelenben utalt rá), de olyan rop-pant nagy erejű, komplex regény, amely életünk valós kérdéseit könyörtelen szépséggel gondolja végig.

Pécsi Györgyi

HIDEL

A 2007. márciusi számból:

BÚCSÚ LÁZÁR ERVINTŐL ÉS NAGY GÁSPÁRTÓL

Kalász Márton, Ferenczes István, Pompor Zoltán, Vári Fábiana László, Görömbei András, Tamás Menyhért, Faber Miklós, Móser Zoltán, Marsall László, Ágh István, Tornai József, Orosz István, Léka Géza, Pék Pál, Imre László, S. Benedek András, Petrik Béla, Magyar Barna, Finta Éva ÍRÁSAI

CSÓRI SÁNDOR: Elfelhősödő fejjel /

BALASSA ZOLTÁN: Két nemzet a Kárpát-medencében

A versekbe menekített város oltalmazó poézise Barabás Zoltán: Kútbanézők Széphalom Könyvműhely, Bp., 2006.

Barabás Zoltán alapvetően kontemplatív, szemlélődő, reflexív típusú költészete a nyelvi minimalizáltság, a gondolathoz mért maximális tömörség, a lényeglátó pontosság és a fegyelmezett formarend igen szép példája. Legújabb verseskötete (*Kútbanézők*) a *Biblia* mellett a magyar és világirodalmi kánonból, valamint a kulturális emlékezet egyéb rétegeiből is gazdagon merítő, hiányérzeteinket és veszteségeinket tudatosító, eszmélkedésünket segítő olvasmány.

Balkáni szürkület (2001), *Pótszavak nélkül* (2003), valamint *Homályhatáron* (2004) című kötetek poétikai eljárásaihoz hasonlóan ez a könyv is sokféle élmény- és érzékenységforma érintkezésére épül. Így kerül a művek világába Mozart és Bartók, Nietzsche és Hölderlin, Salvador Dali és Georg Trakle, Juhász Gyula és Huszárk Zoltán, Ady Endre és Szilágyi Domokos, Liszt Ferenc és József Attila, hogy csak néhányat említsünk a versképző inspirációk és szemléletgazdagító ösztönzések közül. A művészettörténeti utalások, illetve kultúrhistoriai fragmentumok sűrű előfordulását a jelentésvilágot tágító és távlatosító, a költői világképet gazdagító szándék magyarázhatja leginkább. A nagyváradi értékjelképek, várostörténeti rekvizitumok szerepeltetése is hasonló célt szolgál: a Rogériusz, a Hajó Tér, a Körös-part, a Müllerraj, a Bunyitay-liget, a kútház előtti kis híd, a Barátok temploma, a Macskadomb, a Garasos-híd, az Ezredévi Emléktér, stb. főlemletése – a lokalitásban egyetemes tartalmakra eszméltető művészi koncepció részeként, az asszociációs kör tágításában, az emlékterek élményszerű feldúsításában játszik fontos szerepet.

Tíz év alatt megjelent hét kötete alapján bizvást mondhatjuk, hogy Barabás Zoltán költészete hangsúlyosan a versekben őrzött Várad sokszor szürkületbe tartart, „homályhatáron” és senkiföldjén mozgó poézise, amely nemegyszer megrendülten elnémuló és riadalmasan égrenéző, ám mégiscsak megtartó, sötétségszató, oltalmazó és fényhozó líra. Ez a sajátos értékjelképeivel, motivikus ismétlődéseivel is a hely szellemét idéző, összetéveszthetetlenül egyedi értékvilágot teremtő költészet a legjobb erdélyi, partiumi és nagyváradi hagyományok folytatója, egyszerismind a kortárs magyar irodalom sokak által megbecsült értéke.

A láthatatlan belső történet legfontosabb vivőerejét, ha úgy tetszik, szövegszervező erőközpontját képező emlékalom-képzelet a hajdanvolt ősökkel, eszméltető hagyományokkal és jelenbeli értékvilágokkal folytatott intenzív

párbeszéd révén a költői létforma talán legtermékenyebb lehetősége. Másképpen fogalmazva: a valóság és fikció közötti eleven kapcsolat legfőbb záloga az éberség álmát az álm éberségével vegyítő élmény- és érzékenységformák látomás és indulat egységében megvalósuló spontán működése. A jelenkori „fegyenc város” miliójét sok esetben csak asszociációs bázisként és meditációs objektumként alkalmazó technikával, az emlékterek létrehozásával, a valamikori Várad „álomlátó realistára” és realista álomlátóra valló megidézésével Barabás Zoltán verseiben is ennek a varázslatnak lehetünk a tanúi. A kulturális emlékezet, az irodalmi hagyomány és intertextualitás segítségével, az alkotó- és alakítóenergiák maximális mozgósításával kelhet életre az az imaginációval gazdagon érzett színtérvalóság, amely a befogadás során a hamisítatlan misztérium élményével ajándékozta meg az olvasót.

Arról, hogy mit jelent Nagyvárad és a váradság, érzéletesen pontos képet kaphatunk a Molnár Judit szerkesztette *101 vers Nagyváradról* című antológiából, amely a Kriterion Könyvkiadó gondozásában jelent meg 2005-ben. Arról viszont, hogy mennyi érték ment veszendőbe és mi minden meg sem tudott születni, illetve hogy szerencsésebb körülmények között mi mindenné válhatott volna Szent László és a Holnapos költők imádott városa, nagy valószínűséggel Barabás Zoltán tág horizontú, atmoszféricusan is nagy felidéző- és megjelenítő erővel bíró versei adják a legbiztosabb fogódzót. Arról, hogy a sokszor kiábrándítóan sivár és lepusztult díszletek mögött ott rejtőzik egy láthatatlan, az álmok és emlékek révén fölidézhető másik Várad, arról, hogy a képzelet és látomások szintjén létezik egy versekbe menekített, szakrális és sokkal inkább szerethető város, csöndes elégikussággal, ugyanakkor a belső kifoszthatatlanság oltalmazó derűjével beszélnek Barabás Zoltán eszköztelennek tetsző mivoltukban is roppant sűrű szövésszerű versei.

Amint az alább taláalomra kiragadott szövegrészek is tükrözik, a kulturális emlékezetből, a várostörténetből és az irodalmi hagyományból egyaránt gazdagon merítő, valóban „kútbanező” versekben nagyon tudatosan és szervesen épül a költő erdélyi és váradi tradíciókat követő, ugyanakkor a korszerűség és kommunikáció-képesség követelményeinek is megfelelő magánmitológiája és értékvilága. „Koszos, / süket-néma / vonatok / rostokoltak / az államilag / szabályozott / sötétben. // Állt / a nagyállomás / órája. // Állt / egy alak / az üres kirakat előtt, / háttal a fegyenc / városnak.” (*Állt az óra*), „Talán a Macskadombon kiirtott akácok kiáltozásai. / Talán a koszvadtt sínek, a visszajáró / borzongás térképe arcodon, / kezeden. // Talán / már egyik / sem. // Egyszerűen csak elvéted a felvágott ereket.” (*Váradi etűd*), „Gazdátlanul / lebegett / az éjszaka / sovány, / csömör-kék / percek között. // Nagyvárad / mocskos / képe / kocsmá- /

asztalként / fénylett / a Körösben.” (*Szótlan istenség követett*), „Szabályossá lett a város, / mint a holtak arca. // A hajdani hársfásor emléke / még véltlenül átleng // a fogolyarcú alkonyatból / egy másik elmúlásba. // Megkésve érkezik a Táltos, / és elvétí a lepusztult Müllerajt. // És elvétí a szót is, / melyben Isten épp hallgatni tanít // besúgót, béna papot, költőt, / egy elfajzott emberöltőt.” (*Elvétí a szót*), „...ne az önáltatást add, / hiszen ez a város / már csak egy vak / költő retináin él, / aki végül is kiállhat / a szemétszürke szélbe, / és várhatja, amíg fejére / rogyik a temetetlen ég; // (...) és még valamit, / amiről csak Te tudod, Uram, hogy / végignézhettek.” (*Váradai apokrif*), „Ez volna Nagyvárad? / Hova tűnt / a Garasos-híd / és Fráter Erzsébet / sápadt árnyéka? // Az annátlanul / elballagott / Juhász Gyula vitte / volna/ magával?” (*Egyetlen Miatyánkra van az éjszaka*).

A *Kútbanézők* többszörösen is találó, emblemikus kötet cím, amely a kút fő értelemben a hagyományok tiszta forrását, a nemzeti kultúra kiapadhatatlan mélységeit és az életértékek végtelen gazdagságát foglalja magában. Egy másik megközelítés szerint a lélek titokzatos rejtjelmeit, az emberi személyiség hozzáférhetetlen és közölhetetlen rétegeit, a nembeli létezés talányos-tragikus misztériumát, a föltárhatatlan és elmondhatatlan mélyvilágok önmagába zárt megismerhetetlenségét fejezi ki. (Akárcsak a gyönyörök sötét és mélységes mély kútjainak metaforája a két ember legintimebb kapcsolatát jelentő szerelemben). A kötet cím a globális kohézió eszközeként teremti meg a különféle tematikájú (váradai, szerelmi, bibliai, filozófiai, kultúrhistoriai, mitológiai) versek közötti szemléleti, hangulati egységet. Egyebek mellett azt a fontos, posztulatív értékű üzenetet is közvetítve, hogy a kútbanéző létforma szükségképpen kockázatokkal, próbatételekkel, ön- és létismereti dilemmákkal, megannyi súlyos kihívással terhes. A kútbanéző létforma ugyanis a pokoljárás és a démonokkal való viaskodás mozzanatain túl a metafizikai tudáshoz való megfelelő viszonyulást is feltételezi. (Voltaképpen ez lenne az örök madáchi-ádami szituáció lényege is, amikor – jelképesen, de olykor valóságosan is – a szakadék szélén állva drámai módon, feketén-fehéren vetődik föl a fizikai és metafizikai világ viszonya, vagyis a lenni vagy nem lenni kérdése).

Barabás Zoltán költészetének gondolati-filozófiai inspirációi között különlegesen fontos szerepet játszik két német szerző, Nietzsche és Hölderlin. A több nagyváradai kötődésű lírikus, így például Ady Endre és Juhász Gyula önszemléletét és világképét is jelentősen befolyásoló Nietzsche az integer személyiség és az intenzív jelenlét összefüggésére rávilágító tanításával a Barabás-versek eszmei, erkölcsi mélyrétegében is tetten érhető. Az európai kultúra egyik kulcsmondatát idézem: „Aki nem képes minden múltat feledve a pillant küszöbére telepedni, aki nem tud – akár a győzelem istennője – egy ponton szédülés és félelem nél-

kül megállni, az sosem fogja tudni, hogy mi a boldogság; s ami még rosszabb: sosem fog olyasmit cselekedni, ami másokat tesz boldoggá”. Függetlenül attól, hogy szeretjük-e Nietzschét, avagy sem, mégiscsak egyet kell értsünk vele, mert hiszen nem úgy tevődik-e föl a kérdés egész életünk során, hogy vajon miként lehetnénk őszintén boldogok...?

Az egyre karakterisztikusabb és kiforrottabb jegyeket mutató Barabás Zoltán versvilágának jelentős hányadát uralja az idő és az emlékezés. Az idetartozó művek tanulása szerint az emlékezés a lélek határtalanul és mérhetetlenül tágas tereit jelenti, az emlékezés tehát visszaidézése az időtlen idők óta magunkban hordozott tudásnak, őstudásnak. A szöveg alany emlékezetének struktúráltasága azáltal válik különlegessé, hogy az empíria az álom, a képzelet, a kivételes éberségű belső látás és hallás képességével egészül ki. Ez már a mindent együtt látató érzékenységformák komplexitását, a létteljesség egységét, magát az őstudást feltételező attitűd. Földi életünk kivételes pillanataiban ez a metafizikai tudás sejlik föl előttünk. Az emlékezés ilyenformán – az álommal és a képzelettel kiegészülve – nem más, mint a kontaktus megteremtése, a dialógus helyreállítása a nagy Egésszel.

Ezen a ponton hivatkozhatunk Hölderlin egyik legfontosabb felismerésére: „A költészetben történik meg a mérték vétele, amely révén az ember mértéket kap létezésének tágasságához. A költés az emberi lakozás alap képessége. Ha megtörténik a költői, akkor az ember emberien lakozik ezen a földön, akkor az ember élete – ahogy a német költőzseni utolsó versében mondja – lakozó élet”. Ez az eszményi vágy – és célképzet – mint a feltétlen Isten-megvalósításra való törekvés-Barabás Zoltán verseinek is lényegi vonása. Ez a fajta „költői lakozásra” (létteljességre és kozmikus pillantásra) irányuló alapmotiváltság egyik imaszzerűen stilizált költői hitvallásában (*Egyszerű imádság*) fogalmazódik meg: „Arasznyi / versesélyt adj, Uram, / hente legalább egyet, / jottányi mélységet / a hányaveti szavak közé, / ahova a lélek belát, / és add az eső nedves ujját, / mely a ribanc-arcokról / akaratom szerint letörli / a festett képmás maradékát. / Ámen.”

Hitünk szerint Isten nemcsak a világ teremtője, hanem a történelem irányítója is. Az ezredforduló létabszurditását riadalommal vegyes reménységgel megélt ember a világomlás közepette is érezheti a gondviselő kegyelem és megtartó irtalom jelenlétét. Ehhez a hitbéli tapasztalathoz erőt és metafizikai távlatot is adhatnak Barabás Zoltán versei. A *Kútbanézők* című kötet legmaradandóbb darabjai a kaotikus és jövőtlenség posztmodern életérzésén fölülemelkedve, egyszersmind a hívó kétely és a kételkedő hit létjogosultságát megőrizve arra intenek bennünket, hogy ember és Isten párbeszéde változatlanul szükséges és lehetséges.

Ködöböz Gábor

Regénybeli hétköznapijaim Zalka Csenge Virág: Útban az ég felé; Mundus Kiadó, Bp., 2006.

Úgy rázott fel ez a kötet, mint télen egy nyitott buszablak indulás utáni huzata. Meghökkenítő, ha egy egyetemi éveinek elején járó fiatal az első könyvében három, a XIII–XVI. században játszódó kisregénnyel jelentkezik. A kötet élén álló bemutatkozás ténye az udvarias gesztuson túl is figyelemre méltó: kevés az olyan író, aki a kézfogás bizalmával megnevezi magát, mint egy találkozáskor. A szerző természetes közvetlenséggel és finom öniróniával meséli el irodalmi élményeit: nincsen az olvasó előtt (műhely)titka; lemezteleníti írósgátát, mintha attól tartana, hogy enélkül többet látunk benne az igazságnál, ezért így utasítja el a hallgatásukkal tekintélyeskedők pózát. Mint írja, a művek tárgya, cselekményük ideje és a körülmények ellehetetlenítettek, hogy saját bőrén vett valóságot ábrázoljon, így maradt a kutatómunka és a beleélés. A könyv legnagyobb értéke e nyelvi fegyelemmel és megfeleléssel párosuló képesség kamata.

Az első kisregény (*Alheit*) kerettörténete II. András lányának, Árpádházi Szent Erzsébetnek türingiai kiházásítása első udvarhölgye, a dalnok Alheit felügyelete alatt. Ezt követi az európai országokat járó hattagú vándorszínész-társulat kalandjainak foglalata (*Commedia dell'arte*), végül pedig négy fiatal sorsán keresztül az azték birodalomban való érvényesülés és üdvösség útjairól olvashattam (*Útban az ég felé*).

Mindhárom kisregény én-elbeszélésre épül. Az *Alheit* a címadó főhős naplószerű monológja. Nemcsak a pozsonyi és a wartburgi vár mindennapjait bemutató leírások napló jellegűek, hanem sajnos az esetleges történetvezetés is erre a narratívára emlékeztet: a cselekménybe a láttató erő és a hiteles figurák révén az első mondattól fogva beágyazódtam, így regénybeli hétköznapijaim részévé lettek a történelmi személyiségek, ám sokáig nem láttam a kisregény irányát. A pergőbb és íveltebb *Commedia dell'arte* elbeszélője a komédiás Piere, aki emlékezését a társulat egy tagjához, Rékához intézi. Ez a mű is él hírességek szerepeltetésével. A végén egy sírfeliratból megtudtam, hogy valójában ki vezette a társulatot. A fordulat igen hatásos. Ellenben nagy különbség van a deviáns valós személy és regénybeli mása között. Elszórtan találtam ugyan utalásokat a sötét múltra, de a gyökeres jellemváltozás kidolgozatlan: a komédiás alakja hiteltelennek hat. Valószínűleg azért sikerült ilyenre,

mert alkatában távol áll a szerzőtől és annak központi figuráitól, akik személyiségük rajzolatlanúsága és lelkületük révén egyívásúak: néha makrancosak, éles nyelvűek, mégis a szenvedély csendessége, nyugalom és jóság jellemzi őket. Szerencsére ez nem vezetett az egybeolvadásukhoz. Ebből a szempontból összetettebb az *Útban az ég felé*, amelynek négy elbeszélője váltófutásszerűen adja tovább a történet szálát, és amelyben egymástól elhatárolhatóbb jellemelekkel találkozottam, bár ezek a különbségek főként az azték szokásrendből, a társadalomban betöltött eltérő szerepekből eredeztethetők.

A *Commedia dell'arté* a szabad – ám sokszor ínséges és alapvetően gyökértelen –, életformaként gyakorolt művészi hivatás szépsége hatja át, amelyben egy nő (Réka) is megvalósíthatja magát. Innen nézve az *Alheit* a trubadúrok igazi életvitelét a folyamatos úton levésben jelöli meg. Ekkor válik érdekessé az elbeszélő leshely: olyan történelmi szereplők járnak-kelnek a kísérő Alheit körül, akikhez képest ő pusztán árnyalak. Elsősorban mégis őt kell figyelmem a nagyságokon keresztül is. Ugyanitt az értelme *Commedia dell'arte* narrációjának: ez alapján Réka a legfőbb szereplő. A műveknek tehát visszatérő sajátosságuk, hogy az eszményiesített művészi létmód szinte összeegyeztethetetlen a nőiséggel. A szerző végül elhengeríti hősei előtt az akadályokat, ezek a feloldások azonban a problémát súlytalanítják, könnyedségükben erősítve a kisregényeket. A kötet utolsó darabjában, az *Útban az ég felében* az író már korántsem dajkálja a négy főszereplőt: sorsuk alakulásában nyilvánul meg az azték birodalom szigorú rendje, amelyet mindvégig tiszteletben tartanak, még ha egyikük a történet során áldozóból áldozattá válik is. Szerkezetét, arányait, a benne ábrázolt embert és barátságot próbáló éles helyzeteket tekintve ez a mű a legsikerültebb, bár pár soros zárlatát (amit talán szerencsésebb lett volna elhagyni) szerzői elégtételként értelmezem: a spanyolok és tlaskalának egy azték – az alárendeltségükben megjelenített asszonyok ellenpontjaként – leány segítségével lépnek szövetségbe, és pusztítják el a Tó Városát.

Annak ellenére, hogy Zalka Csenge Virág engedelmes elbeszélője a prózáját is szófogadóvá teszik, s hogy a művei feletti meglepetésében az életkora is közrejátszott, könyve mindenképpen ígéretes a feldolgozott nagy ismeretanyag, a rokonszenves múltba bújásnak, a megjelenítő erőnek, a szereplőkké lényegülés képességének, a hősök kulturális beágyazottságát is figyelembe vevő nyelvválasztásnak, a pontos megragadásnak és a szerethető figuráknak köszönhetően.

Bíró Gergely

„Az én nevem
óramutató” Kossuth Lajos,
a „magyarok Mózese”
Szerk. Hermann Róbert
Osiris, Bp., 2006.

A kerek történelmi évfordulók szakmai összegzésre, de közösségi számvetésre is ösztönöznek. Az alkotmányos polgári magyar állam 1848-as megteremtésének és a védelméért folytatott fegyveres küzdelemnek néhány évvel ezelőtt emlékeztünk másfélszázados évfordulójára, az akkor megjelent kiadványok imponálóan gazdag bibliográfiáját éppen a Magyar Napló hasábjain tette közzé Hermann Róbert. 2002-ben bicentenáriuma volt Kossuth Lajos születésének, az idén pedig gróf Batthyány Lajosra, az első magyar miniszterelnökre emlékezünk, aki kétszáz évvel ezelőtt, 1807 februárjában született.

A Kossuth-évfordulóra a Magyar Történelmi Társulat Debrecenben rendezett tanácskozást, s az ott elhangzott előadások szerkesztett, illetve bővített változatát adta közre a közelmúltban az Osiris Kiadó. A kötet a kossuthi életmű nyolc tekintélyes kutatójának tanulmányait tartalmazza, amelyek nagyjából a politikus munkásságának egy-egy szakaszát tekintik át, kisebb részben pedig a polgári átalakulás egy-egy kérdésében vallott nézeteit tárgyalják.

Kossuth 1832-ben lép az országos politika színpadára. A pozsonyi országgyűlésen absentium ablegátusként (távol lévő főrend követeként) megjelenő ismeretlen Zemplén megyei ügyvéd a nyilvánosság szerepét felismerve megindítja hírlapi szerepet betöltő, kommentárokat is közlő, nyíltan az ellenzékkel rokonszenvező kéziratos Országgyűlési Tudósításait, s ezzel sajtótörténetet ír. A tizenöt-huszonöt fiatal írnok másolataként hetente kétszer, összesen 344 számban és egy todalékban megjelent „lap” az országgyűlés végére a megyék háromnegyedébe eljutott. Kossuth életében döntő volt ez az időszak. Nemcsak azért, mert ekkor érdemelte ki Wesselényi, Kölcsey és Deák megbecsülését, hanem azért is, mert „visszafordíthatatlanná vált (...) személyiségének az az átalakulása, amelynek eredményeként megvesztegethetetlen, tisztakezű, puritán politikussá vált, (...) akinek a számára a magánérdek a közérdek alá rendelődik” – összegez az első tanulmány szerzője, Pajkossy Gábor *Kossuth és az 1832–36. évi országgyűlés* című munkájában, melynek végén közli az Országgyűlési Tudósítások előfizetői névsorát.

Az egyre növekvő tekintélyű ellenzéki politikus a márciusi forradalom győzelme után az első felelős magyar kormány pénzügyminisztere. A kötetben Urbán Aladár *Kossuth Lajos a Batthyány-kormányban* címmel tekinti át az önálló magyar pénzügy megteremtésének körülményeit, valamint azt a politikai közvélemény-formáló szerepet, me-

lyet a Kossuth Hírlapja, illetve maga Kossuth a népképviselői országgyűlésen elhangzott beszédeivel betöltött. A fegyveres konfliktus kirobbanásával ő a kormányként működő Honvédelmi Bizottmány elnöke. Mint Hermann Róbert *Kossuth és a magyar hadügy 1848–49-ben* című tanulmányában rámutat, Kossuthnak a különböző alkotóelemekből álló honvédsereg egységesítésében és tömeghadserggé fejlesztésében komoly érdemei vannak, és neki köszönhető a honvéd lovasság létrehozása. Alföldi és dunántúli toborzó útjain személyesen ő hívta fegyverbe az addig politikusok által meg nem szólított népet, nevét ezért is őrizte meg a történelmi emlékezet úgy, mint az önálló magyar hadsereg megteremtőjét. (A honvédség létrehozását az első tíz honvédszászlóalj felállításával Batthyány Lajos miniszterelnök kezdeményezte.)

Kossuth cselekvő politikusi pályája a szabadságharc vereségével sem szakadt meg, az emigrációban a magyar ügy képviselétével folytatódott, és csak 1867-ben ért véget. A ki egyezéssel ugyanis emigrációs politikájának stratégiája, amely arra épült, hogy az elkerülhetetlennek látszó európai konfliktusokat kihasználva, megfelelő szövetséges háttérrel újraindítható a függetlenségi háború, összeomlott. Élete utolsó huszonhét évében számára csupán a politizáló értelmiségi hírlapi cikkek, nyilatkozatokra, levelekre korlátozódó eszköztára maradt. Ő volt azonban a nemzet élő lelkiismerete is, és léte annyira zavarta a hazai politika irányítóit, hogy az 1879-ben hozott honossági törvénnyel megfosztották magyar állampolgárságától. Csorba László tanulmányából (*Kritika és kultusz: az öreg Kossuth Turinban*) kirajzolódik az élete utolsó pillanatáig tevékeny, alternatívákban gondolkodó nagy államférfi alakja, aki kritikával és aggodalommal tekint a dualizmus Magyarországra. Úgy érzi, a ki egyezéssel az ország kényszerpályára került: „a bécsi politika hazánkat máglyává teszi, melyen az orosz fogja az osztrák sást elégetni.” S hogy az általa javasolt alternatívák valóban alternatívák voltak-e? Erről ma is folyik a vita.

Az agg Kossuth politikusi pályája legnagyobb eredményének a jobbágyfelszabadítást tartotta. Az úrbéri viszonyok közül való kibontakozás programjában a jobbágyfelszabadítást mindig együtt kezelte a nemesi kárpótlás ügyével, nem azért természetesen, mintha a nemesi-rendi érdekek védelmezője lett volna, hanem azért, mert a nemesség és a parasztság érdekközösségére alapozó politikát ismerte el az ország jövője szempontjából egyedül eredményesnek. A kötetben Orosz István tanulmánya olvasható a kérdésről *Kossuth Lajos és az úrbéri kárpótlás 1848–49-ben* címmel. A fegyveres önvédelmi háború széles társadalmi bázisa igazolta ezt az érdekegyesítő politikát, de egyben mutatta korlátait is: az országban élő nemzetiségek nem fogadták el a polgári átalakulás magyarországi programját.

A magyar reformnemesség, így Kossuth is, az európai liberális felfogásnak megfelelően a francia felvilágosodás nemzetfogalmát vallotta magáénak (a nemzet nem nyelvi, hanem történelmi, politikai kategória, azonos az egy államban élő polgárok összességével). Kossuth felfogását a nemzetiségi kérdéstről a szabadságharc tapasztalatai lényegesen módosították, s a vereség után több változatban is a Duna mentén élő népek konföderációjára tett javaslatot. Vagyis, ahogy a kötetben Gergely András (*Kossuth és a német egység 1841–1871*) rámutat: Kossuth külpolitikai nézeteit illetően rögtön az emigráció kezdetén teljes paradigmaváltás hajtott végre. Míg a reformkorban és a szabadságharc idején az egységes, alkotmányos Németország létrejöttében és a vele való szövetségben látta Magyarország fennmaradását feltételét, 1850-től (ahogy már törökországi internálása idején felvázolta) a saját nemzetiségekkel való megegyezésben és a környező kis országokkal kötött védelmi szövetségben. Úgy vélte, ez a konföderáció (a Habsburg Birodalom egyensúlyszerepét átvéve) a térség stabilitását is biztosíthatja, de Oroszország és Németország terjeszkedésének is gátat szabhat. Tervezetei azonban együttműködésre kész partnerek, nagyhatalmi támogatás, az európai egyensúlypolitika megváltozása nélkül nem képezhették az újrendezés alapjait. Az alternatív megoldási javaslatokat felkínáló Kossuth is pesszimistán ítélte meg a kilátásokat: „Nyugotról a német aspirációk által szorítatva, keletről hazánk földének felosztására vágyandó szomszédok által környezve, benn pedig az e szomszédokkal fajrokon, s onnan folyvást bujtotgatott nemzetiségek viszálykodásai által dűlva, nem látom lehetőségét, hogy ... függetlenségünket úgy consolidálhatnók, hogy az a legelső európai complicatiókban vagy el ne süllyedjen, vagy legalább csorbát ne szenvedjen” – írja 1862-ben egy levelében, amelyet Katus László idéz (*Kossuth és a nemzetiségi kérdés*).

A professzionális politikus Kossuth mestere volt a nyilvánosság eszközeinek hírlapíróként éppúgy, mint szónokként vagy vitázó ellenfélként. A törökországi internálásból szabadulva Angliában és Amerikában Magyarország függetlenségének szószólójaként lépett fel. (Az Egyesült Államokban nyolc hónap alatt mintegy hatszáz nyilvános beszédet tartott.) Frank Tibor (*Az emigráns Kossuth és a politikai marketing születése*) ír arról, hogy az ifjú Kossuth már tudott valamelyest angolul, de nyelvtudását a börtönévek alatt mélyítette el, és Shakespeare mellett sok mást is olvasott: Miltont és Byron, Goldsmith, Pope műveit, Gibbon, Hume és John Lingard történelmi munkáit stb. Saját maga a Macbethet és a Vihart jelölte meg nyelvtudása fő forrásaiként. A Macbeth első öt jelenetét le is fordította. (Ez a fordítás

legutóbb 1989-ben jelent meg a Kossuth Lajos összes munkáinak VII. kötetében.) Fordítása, amelyet azért hagyott abba, mert értesült Döbrentei Gáborról, ma is érthető és élvezhető. Angliai és amerikai körútja során beszédeivel, nyelvtudásával lenyűgözte hallgatóságát, de közvetlen politikai eredményt nem ért el: „(...) hogy kormányunk forradalmi felkelésre segítsen egy népet (...) ez tiszta abszurdum”. „Nem vonom kétségbe Kossuth ékesszólását, hazaszeretetét (...) célkitűzéseit mindazonáltal elrugaszkodottnak, Don Quijote-inak vélem. Nem sokat tudok Magyarországról, de kötve hiszem, hogy alkotmányos, független kormányzásra alkalmas lenne. Már maga a tény, hogy egy 13 milliós nemzetet Oroszország egyetlen hadjárattal leigázhatott, szájkosárra kárhoztathatott, bizonyos gyengékre mutat, melyek a külföld közbelépésének jótéteményeit mindenképpen megghiúsítanák” – Frank Tibor levelezésükön keresztül bemutatja az amerikai liberális politikai bölcselelő és jogász, Francis Lieber, valamint barátja véleményét Kossuthról és az általa képviselt magyar ügyről.

Rátérve a könyv címére: vajon ki nevezte Kossuthot a magyarok Mózesének. Nem politikus, nem költő, történetíró, nem a méltató utókor frappánsan fogalmazó tollforgatója, hanem valóban az egyszerű nép fia. Amikor 1849. január 7-én, a főváros kiürítése után Debrecen Piac utcai kapuőrállomáshoz érkezett zárt kocsija, a kapuőr, miután a kocsistól megtudta, ki az utas, a naplókönyvbe névként csak annyit írt: Kossuth, az „Útlevele kitől s honnan?” rubrikába pedig odakörmölte: „Magyarok Mózesse”.

Az értékes tanulmánykötet, amely az elmúlt másfél évtizedben megjelent Kossuth-irodalom válogatott bibliográfiájával zárul (a szerkesztő munkája) természetesen nem öleli fel az egész életpályát, nem is feladata. A kép mozaikos. Figyelmeztet arra, hogy a korszerű Kossuth-monográfia nem készült el az évfordulóra. De azt is jelzi, nem a szakemberek hiánya miatt.

Rosonczy Ildikó

Megjelent az Irodalmi Jelen márciusi száma!

Weiner Sennyey Tibor: Félíg kalmárok, félíg apostolok
1848 márciusára emlékezünk

Arpinótól Milánóig – beszélgetés Szöcs Gézával

Könyvek könyve – Siklósi Horváth Klára, az Irodalmi Jelen regény pályázatának különdíjasa

Karácsonyi Zsolt, Térey János, Hollósvölgyi Iván, Faludi Ádám, Heszky András, Gittai István versei

Bodor Pál, Sárközi Mátyás, Zöldi László, Petró János, Brém-Nagy Ferenc, Bodor Béla, Szakács István Péter, Lénárt Pál, Balázs F. Attila, Péhl Gabriella, Pozsonyi Ádám, Tóth Mária írásai

Kritika Esterházy Péter, Parti Nagy Lajos, Tandori Dezső, Láng Zsolt, Miklya Luzsányi Mónika, Szécsi Noémi, Csender Levente, Kiss Noémi, könyveiről

Színház- és filmkritika Jászay Tamás, Szöcs Petra, Simó Márton, Karácsonyi Zsolt tollából

Beszéd a palackból! Szöcs Géza, A bűség zavara Onagy Zoltán, Sándorvagyon én is Johan von Kronstadt rovata.

**Közhuszárból
tábornok** Hermann Róbert:
Gáspár András
honvédtábornok
Kecskemét, 2005.

Ma többet tudunk az 1848–49-es szabadságharcról, mint maguk a résztvevők – ami történészemzedékek sorának köszönhető. Érdemes közülük külön megemlíteni azt az 1980-as években indult generációt, amely szívós munkával a korábbi időszakban perifériára szorított hadtörténetírást helyezte vissza jogaiba. Kutatási eredményeinek köszönhetően döbbenhet rá újra és újra az utókor a honvédsereg és a mögötte álló társadalom ragyogó történelmi teljesítményére.

Ennek a hadtörténész-generációnak a tagja Hermann Róbert, aki a *Kecskeméti a szabadságharcban* sorozatban kiadott monográfiájában Gáspár András honvéd tábornok életét dolgozta fel.

A huszárnak állt kecskeméti csizmadialegénynak az élettörténete szinte népmesébe illő, pedig történelmi hősünk a XIX. század magyar társadalmi valóságából lép elénk. A szerző anyakönyvek, egyházi, családi iratok és főként a bécsi Kriegersarchivból előásott katonai dokumentumok adataiból, titkos jellemzéseiből, kiadott és kiadatlan naplókából kelti életre Gáspár Andrást, aki nem a lángoló vadzseni, ahogy Napóleon óta a forradalmi tábornokokat hajlamosak vagyunk elképzelni, hanem „nagyon jó lovas, szorgalmas, illedelmes, ezredében szeretett és nagyrabecsült” derék tiszt, aki mindössze századosi rangról és szép családi életéről ábrándozik. Kortársaihoz hasonlóan természetes, hogy négy nyelven beszél, s földrajzból és történelemből képezi magát.

A honvédseregbe felsőbb parancs és a természetes hazaszeretetet viszi. A harctéren ugyanolyan derék és kötelességtudó, mint amilyen huszonhat éven át volt a lakatnyában. Éppen józansága az, ami a forradalmi lobo-gás időszakában ráirányítja Kossuth és Görgey figyelmét. Tulajdonságai azonban jelzik korlátait is. A derék katona kevés ott, ahol Bem vagy Görgey józan ész felülíró tehetségére van szükség.

A hatvani ütközet közepén kapja meg tábornoki és hadtestparancsnoki kinevezését. A győzelem után elköveti élete első szakmai hibáját, ami ötvennyolc huszárjának az életébe kerül. Ezután elbizonytalanodik, túl óvatossá válik és – magasabb szintű önálló kezdeményezőkézség híján – egész hadtestével távol marad a döntő isaszegi csatától. A kapott bírálatok még óvatossá teszik, a tavaszi hadjáratot a békeidőben jól bevált katonakerény, a „pontos parancsteljesítés, semmi

egyéni kezdeményezés” jegyében szolgálja végig. „Egyszerűségében rendkívül bátor katona volt, és hazájáért szívből rajongott; – ő sohase féltette a személyét, de mindég a seregét; ez vala hibája!” – írja róla találóan Pongrácz István (máig kiadatlan) naplójában. Alkalmatlanságát belátva, a győzelem után betegségére hivatkozva felmentését és békeszolgálati beosztást kér. Ezt később sokan úgy értelmezték, hogy nem értett egyet a függetlenségi nyilatkozattal. Így – akaratán kívül – elkerülte tábornoktársai sorsát, az akasztófát. Ferenc József azonban 1851 telén nem azért kegyelmezett meg a tíz évi várfogságra ítélt Gáspárnak, mert 1849 április végén kilépett az aktív katonai szolgálattól. 1851. február 22-én rajta kívül még száztizennégy honvédtiszt hátralévő büntetését engedték el. Ezt követően Nagyváradon élt rendőrségi felügyelet alatt, majd 1853 májusában Biharra költözött. 1848 eszméit, a szabadságharcban játszott szerepét élete végéig öntudatosan vállalta, s büszke volt a nevéhez fűződő hatvani győzelemre.

Az életrajzot bőséges jegyzetanyag, eddig ismeretlen levelek, okmányok, hadijelentések egészítik ki. Az itt közzétett Okmánytárban közli Hermann Róbert Gáspár András 1862. január 29-én Biharban kelt s a Pesti Napló szerkesztőségének címzett levelét. E hozzászólásában a honvéd tábornok Kmety György Görgey Artúrnak a *Mein Leben und Wirken in Ungarn (Életem és működésem Magyarországon 1848-ban és 1849-ben)* című visszaemlékezését pellengérré állító 1853-as gúnyiratára, ezen belül is a saját személyét érintő bírálatra reagál. Természetesen isaszegi mulasztásáról van szó: „Az 1849-ik évi április 6-ára szóló fővezéri diszpozíció szerint a magyar hadsereg Damjanich alatti jobbszárnyának fedezése, és az ellenségnek Aszódnáli visszanyomása volt feladatomban. E feladatot én pontosan teljesítettem is, – s legjobb akaratomban sem léphettem át az ezen diszpozíció által számomra kijelölt határt; – mert a csatát intéző fővezér kombinációit önhatalmú vállalkozásaimmal zavarni s így az általa ohajtott sikert netán megghiúsítani nem állott s nem állhatott szándékomban.” (Sajátos, hogy Gáspárnak ezt a nyilatkozatát végül sem a Pesti Napló és korábban a Magyarország sem közölte, így az Görgey Istvánnál került letétbe. Ez mintha az bizonyítaná, az érintett személy válaszában közlésétől eltekinteni nem csupán napjaink bevett sajtógyakorlata.)

A kötet, más munkáihoz hasonlóan felmutatja Hermann Róbert történetírói erényeit: úgy tudományos, hogy izgalmas és érthető a témában járattan olvasó számára is.

Somogyi Győző

Az író Széchenyi Gergely András:
Széchenyi István.
Kalligram Kiadó,
Pozsony, 2006.

Széchenyi István a magyar történelem egyik olyan személyisége, aki már életében komoly viták kereszt-tüzébe került, a közvélemény pedig akár politikai, akár más megfontolásból, gyakran vált hajlamossá alakjának misztifikálására. E jelenség, amelynek szimbolikus nyitánya tulajdonképpen ellenfele, Kosuth híres kijelentése – Széchenyi a legnagyobb magyar –, az elmúlt mintegy másfél évszázadban kisebb-nagyobb mértékben mindig tapasztalható volt a magyar politikai és szellemi életben. Míg a két világháború között, elsősorban Szekfű Gyula *Három nemzedék* című munkájának köszönhetően jelentős mértékben felerősödött, addig 1945 után ideológiai okokból visszaszorult. A nyolcvanas évek második fele ezen a téren újabb fordulatot hozott, és Széchenyi István alakja az elmúlt mintegy másfél-két évtizedben mind tudományos, mind közéleti szempontból végre a „helyére” került. Ettől kezdve különböző műfajú kiadványok sora látott róla napvilágot, amelyek gyakran egy-egy speciális szempont szerint mutatják be életművét.

A neves történész, Gergely András, Széchenyi Istvánról most megjelent kismonográfiája is ezen utóbbi csoportba tartozik. A szerző ugyanis nem valamiféle rövid, népszerűsítő életrajzot tett le az asztalra, hanem „mindössze” az író Széchenyit mutatja be a napóleoni háborúk időszakától 1860-ban, Döblingben bekövetkezett haláláig. Széchenyi meglehetősen komoly mennyiségű iratot hagyott hátra, egy részük, mint például röpiratai vagy publicisztikái már az életében megjelentek, míg más művei, mint például az 1810-es évektől vezetett naplója csak a halála után.

Írásai alapján életét több alkotói korszakra lehet osztani, az első ilyen periódust az 1818 és 1827 közötti időszak jelenti. Széchenyi ekkor alapvetően irodalmi alkotásokat írt, amelyeket útinaplójával kezdett, majd ezt követően, ugyan meglehetősen szerény eredményekkel, több műfajba is belekóstolt (pl. Alfieri stílusában írt versek, imák, levélregény, műfordítás, egy Werther-stílusban írt regénytöredék, romantikus- és rémtörténetek stb.).

E korszak lezárását írói szempontból 1827 jelentette, ettől kezdve Széchenyi a kor gyakorlatának megfelelően az értekező próza felé fordult, és Francis Bacon *Novum Organum*ának a mintájára, egyfajta in-

duktív módszerrel, vagyis saját problémáinak és elményeinek kibeszélésével kívánt hatni kora társadalmára. Ennek egyik érdekes kísérletét közeli barátainak és ismerőseinek írt, úgynevezett tanító levelei jelentették, amivel környezetét, elsősorban az arisztokráciát akarta formálni, de ez sem írói, sem politikai szempontból nem járt sikerrel.

Első művének, amely a *Lovakrul* címmel jelent meg, nem volt még különösebb visszhangja, ám a következő, a *Hitel* annál nagyobb hatást gyakorolt a korabeli magyar társadalomra. Míg a reformpártiak között az akkori viszonyokat tekintve hatalmas sikert aratott, addig a konzervatív oldalon nagy felzúdulást keltett. Ettől kezdve egy évtizeden át sorra jelentek meg véleményformáló művei, amelyek részben program- és vitairatok (pl.: *Világ, Stádium*), részben pedig egy-egy konkrét témát jártak körül (pl. lóverseny, Lánchíd, Nemzeti Színház, dunai hajózás). Reformgondolatainak megvalósítását elsősorban az akkori társadalmi elitől, az arisztokráciától, ezen belül pedig az úgynevezett „lelki független ember”-től várta.

1837-et követően egyfajta alkotói válságba került, ami hároméves szünetet jelentett. Lényegében kifogyott a témából, a magyar politikai élet rohamos változásai pedig meghaladták a korábbi írásaiban foglaltakat, ezért inkább gyakorlati dolgokkal foglalkozott (pl.: a Duna szabályozása, Casino, sétatér, Lánchíd, hengermalom létesítése stb.).

Széchenyit 1841-ben az aktivizálta és térítette vissza a politikai élet sűrűjébe, hogy Kossuth Lajos lett a Pesti Hírlap főszerkesztője. Ettől kezdve a forradalomig ő volt Kossuth legnagyobb politikai vetélytársa, s alapvetően publicistaként és hírlapíróként tevékenykedett. Az ellenfelével folytatott politikai csatározásban viszont a reformkor minden jelentős tényezője vele szemben foglalt állást, így Széchenyi a reformerek és a konzervatívok közé szorulva mind írói, mind politikai szempontból magára maradt, bár akkori tevékenysége alapján az utóbbiakhoz állt közelebb.

1847 eleje és 1848 márciusa között Széchenyi újra elhallgatott, majd a forradalom az ő életében is gyökeres fordulatot hozott. Utolsó hírlapi cikkét ekkor, 1848 áprilisának elején írta, majd ezt követően már csak naplót vezetett, melynek tónusa az idő előrehaladtával és a gondok szaporodásával egyre komorabbá vált. 1848 nyarának feszültségét nem volt képes elviselni, mivel önmagát vádolta azzal, hogy korábbi tevékenységével ő szabadította az országra a vészterhes időket. Belső vívódásai végül odáig vezettek, hogy 1848 szeptemberében, még a Batthyány-kormány lemondása előtt idegösszeroppanást kapott,

ezért a döblingi Görgen-féle idegszanatóriumba szállították. Döblingben, bár az első években képtelen volt dolgozni, az ötvenes évek közepére ismét magára talált és aktivizálódott. Ebben a nemzetközi helyzet javulása is közrejátszott, amely új reményekkel kecsegtette. A lelkileg felszabadult Széchenyi számára viszont ekkor már csak egyetlen cselekvési lehetőség maradt, az írás. Életének utolsó éveiben készítette híres politikai szatírát a Bach-rendszeréről és az uralkodóról, valamint intelmeit Béla fiához. A jól működő titkosrendőrség azonban felfedte kapcsolatait, és az idős ember a felelősségre vonás elől az öngyilkosságba menekült.

Széchenyi halálát követően Döblingben maradt iratanyaga meglehetősen különös pályát futott be. Mivel az uralkodóról készült politikai szatíra felért egy felségsértéssel, ennek kiadására nem volt mód, így a titkosrendőrség ezt más iratokkal együtt elszállította és archiválta, de szerencsére nem semmisítette meg. Művét ugyanezen okból az 1867-es kiegyezést köve-

tően sem lehetett kiadni, hiszen 1916-ig ugyanaz a Ferenc József volt a magyar király, aki ellen Széchenyi azt írta. Mivel a kézirat lényegében csak az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnését követően vesztette el politikai aktualitását, ezért közel hat évtizedes bécsi „kényszerpihenő” után, csak az 1920-as években jelenhetett meg.

Mivel a szerző történész, Széchenyi személyiségét és életművét elsősorban politika- és eszmetörténeti szempontból mutatja be. Ugyanakkor ezt interdiszciplináris módon, a történettudomány és az irodalomtörténet határán mozogva teszi, a különféle irodalom- és zsanertörténeti kérdéseket pedig a XIX. század első felének politikatörténeti kontextusába ágyazza, ami egyéni szemléletmódot biztosít a könyvnek. Gergely András az életművön keresztül egyben a legnagyobb magyar belső mozgatórugóit, életének fordulópontjait is feltárja, melyek egyben hűen tükrözik a korabeli magyar politikai élet fordulóit is.

Vesztróczy Zsolt

**BELVÁROSI SZENT MIHÁLY TEMPLOM – „ANGOLKISASSZONYOK TEMPLOMA”
TAVASZI EGYHÁZZENEI HANGVERSENYEK**

Március 15. csütörtök 19.00 – Hajdók Judit orgonahangversenye

Romantikus szerzők művei

Március 16. péntek 19.00 – Gemma Kórus (mv.: Tóth Márton)

Allegri: Miserere, Lassus: Lamentatio, Kodály: Miserere, Mányi: Stabat Mater

Március 17. szombat 19.00 – Gabrieli Choir (mv.: Solyom Richard)

Whyte: Ötszólámú lamentáció, Sanders: The Reproaches, Lassus: Super Flumina Babylonis

Március 22. csütörtök 19.00 – Bednarik Anasztázia orgonahangversenye

„In memoriam J. S. Bach” – J. S. Bach, Schumann, Pikéthi, Mendelssohn, Liszt műveiből

Március 23. péntek 19.00 – Ars Nova Sacra Énekegyüttes, vez.: Antal Mátyás

Km.: Bihari Adél (ének), hangszeres művészek. Schütz: „Aus der Tiefe” – Psalm 130 SWV 25, Monteverdi: Messa a quattro voci da Capella. Vivaldi: Nulla in mundo pax sincera RV 630, J. S. Bach: Jesu meine Freude BWV 227

Március 24. szombat 19.00 – Schola Hungarica (mv.: Dobszay László)

„Gloria Sanctorum” – A Pátrónus-szentek tisztelete Regensburgban és Esztergomban

Március 29. csütörtök 19.00 – A zsidó imádkozás dallamai Lisznyai Szabó Mária (orgona) és Fekete László,

a Dohány utcai Zsinagóga főkántorának (ének) hangversenye *„In memoriam Lisznyai Szabó Gábor”*

Március 30. péntek 19.00 – Fővárosi Protestáns Kántorátus (mv.: Bence Gábor)

Lechner: Motettikus passió

Március 31. szombat 19.00 – Carmine Celebrat Kórus, vez.: Zimányi István

Km.: Sárosi Károly, Hegyi Barnabás, Moldvay József (ének), Szödényi Nagy Enikő (cselló), Nagy László Adrián (orgona)

Schütz: Die sieben Worte Jesu Christi am Kreuz, J. S. Bach: 2. ária a János passióból, Jesu meine Freude BWV 227

Április 3. kedd 19.00 – Elvinus Kamarazenekar, vez.: Dumbaridisz Imre

Kiss Márta, Sárdi Éva (ének), Pótz Nagy László (hegedű) *Händel: Passacaglia, Vivaldi: Al santo sepulcro, Pergolesi: Stabat Mater*

NYITVARTÁS: 10-18 SZENTMISE: H-SZ 16.00, V: 10.00 (ÜNNEPI), 16.00. 1056 BP., VÁCI UTCA 47/B WWW.COMMUNIO.HU/SZENTMIHALY. A belépőjegyes hangversenyekre jegyeket a templom kegytárgyboltjában, a MŰPA jegypénztárában (555-3300), a Concert&Media hálózatában (455-9000), a Libri könyvesboltjaiban, a Rózsavölgyi jegyirodában (266-8337) és az interneten (www.jegyelado.hu) vásárolhatnak. Helyfoglalás érkezési sorrendben. 2007. január 1-jétől a **Budapest Kártyával** rendelkezőknek a koncertjegyekből 20% kedvezményt adunk. 2007. március 1-jétől bevezetjük az **ArtAgyal Kártyát** (20% ill. 100% kedvezmény), erről a későbbiekben tájékozódhatnak. 26 éves korig a helyszínen 600 Ft-ért diákjegyet vásárolhatsz. A koncertek bevételeit a templom további restaurálására fordítjuk. **A műsor és az előadók változtatásának jogát fenntartjuk! A kedvezményeket csak a helyszínen lehet igénybe venni.** Tavasztól őszig minden héten van templomunkban ingyenes vagy belépőjegyes hangverseny. A liturgikus és egyházzenei eseményekről a honlapunkon és hírlevelünkben tájékozódhat. Koncertszervezés, információ: Legeza Dénes (+36 20) 823 2051

BABUS ANTAL – SERES ATTILA
**1968 magyar irodalmi élete
 egy szovjet diplomata szemével¹**

Az 1953. évi berlini és az 1956. évi poznani felkelés, az 1956. évi magyar forradalom, valamint az 1968. évi prágai tavasz mind-mind olyan események voltak, amelyek hozzájárultak a szocialista rendszer későbbi bukásához. Minden elfogultság nélkül kijelenthetjük azonban, hogy ebben a folyamatban az 1956. évi magyar forradalomnak volt a legnagyobb hatása. 1956 nemcsak a szocialista országokban, hanem a nyugat-európai baloldal soraiban is komoly válságot okozott, sokan kiábrándultak a kommunista eszmékből. 1956-ban az SZKP XX. kongresszusával, de még inkább a magyar forradalommal elkezdődött az a liberalizálódás – Ehrenburg regénycímével szólva: *olvadás* –, ami az 1968-as prágai tavaszhoz, majd a szocialista rendszer megroppanásához vezetett.

Jelentőségét tekintve azonban 1968 sem vethető össze 1956-tal. A prágai tavasz – a magyar forradalommal ellentétben – *szinte* vértelennek mondható. A két esemény súlya közötti különbséget az is jól mutatja, hogy a magyar események legalább egy évig a nemzetközi figyelem előterében voltak, ellenben 1968. augusztus 29-én, bő egy héttel a Varsói Szerződés csapatainak bevonulása után, „már a Szabad Európa rádió sem a cseh eseményekkel kezdi” híreit.²

Az MSZMP KB 1968. augusztus 7-i ülésén a pártvezetés fontolgatta, hogy Magyarország nem küld katonákat Csehszlovákiába, de féltő volt, hogy Prága eltiprása után a szovjet vezetés a reformokban élen járó Magyarországon teremt rendet. Nincs hely az okok alapos elemzésére, de tény, hogy Magyarországon majdhogynem „népfrontos” egyetértés alakult ki a tekintetben, hogy a magyaroknak saját reformjaik eredményeit kell megóvniuk, és minden kockázatos lépéstől tartózkodniuk kell. Kádár ugyanúgy a reformok eredményeit, a kicsit magasabb életszínvonalat féltette, mint a munkások és az értelmiség. Kiporenko – az alább közlendő dokumentum szerzője – pontosan fogalmazott: „A szovjet vezetés határozott fellépése a csehszlovákiai »liberális« irányvonallal szemben aggodalmat szült, hogy vajon nem vonja-e ez maga után a szocialista demokrácia fejlődésének lelassulását Magyarországon.” A nemzeti érzelmű értelmiség táborában szintén minden józan gondolkodású ember tisztában volt vele, hogy Magyaror-

szág függetlensége kivívásának még nem érkezett el az ideje, s kénytelen-kelletlen, „kicsit pirulva” (Ady), tudomásul vette a magyar katonai részvétel elkerülhetetlenségét. Az 1968-as csehszlovák események a reformkommunistákat rázták meg legjobban, mert ők a mozgalom jövőjét is szívükön viselték. A Csehszlovákia megszállása ellen Korcsulán nyílt levélben tiltakozó filozófusok – Márkus György, Márkus Mária, Heller Ágnes, Tordai Zádor, Sós Vilmos –, mint „a szocialista rendszer fejlődéséért felelős marxisták és kommunisták” azért aggódtak, mert a csehszlovák beavatkozás „komoly veszélyt jelent a szocializmus fejlődésére és a marxi elmélet megújulására...”³ Kevesen tudják, hogy volt egy másik tiltakozó aláírásgyűjtési akció is, amit Gyurkó László és Csoóri Sándor szervezett, de végül Aczél György rábeszélte Gyurkót az aláírásgyűjtés leállítására.⁴ Egyelőre csak találgatni lehet, hogy Csoóri Sándor volt-e az a Kiporenko-féle dokumentumban meg nem nevezett középnemzedékhez tartozó író, aki fellekereste az idősebb népi írókat, s ha igen, kiket. Illyés csak aényt rögzítette: járt nála Csoóri és Gyurkó, az aláírásgyűjtésről azonban naplója nyomtatott változatában egy szó sem olvasható. Pár sorral később viszont, *mintha* azokat az érveket sorolná fel, amiért nem adta nevét a hamvába holt kezdeményezéshez. Az egyik indoka érzelmi: „56-ban a prágai tömegek Nagy Imre ellen tüntettek, négy-szer verték le a magyar követség Kossuth-címerét; az újjá szervezendő pesti rendőrségnek Csehország ajándékozott gumibotot, két vagonnal.”⁵ A másik indoka észérveken alapul: „Este, egyedül riadok csak rá – s ez az igazi oka az álmatlanságnak –, milyen lesz ezek után a magyar kisebbségek helyzete Csehszlovákiában, Erdélyben?”⁶

A szovjetek rajta tartották a szemüket a szocialista egységtábor Csehszlovákia mellett másik gyenge láncszemén, Magyarországon. Valentyin Kiporenko, a budapesti szovjet nagykövetség harmadtitkára részletes elemzést készített az 1968-as csehszlovák események magyarországi hatásáról; megkülönböztetett figyelmet fordított az írók körében uralkodó hangulatra. A közelmúltban ez az elemzés előkerült a moszkvai Legújabbkori Orosz Állami Történeti Levéltárból (RGANYI).⁷ Kiporenko tüzetesen ismerte a magyar irodalmi viszonyokat, s érdekes áttekintést adott irodalmunk helyzetéről. Persze mi nem mindenben értünk egyet a minket kívülről szemlélő diplomatával, de jelentése figyelemre méltó. Például Kiporenko azt állítja 1969 februárjában készült jelentésében, hogy az utóbbi két-három évben „nem jelent meg jelentékeny modern

¹ Ezúton mondunk köszönetet segítségéért Alekszandr Sztikalin orosz történésznek.

² Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1961–1972*. Bp., 1989. 278.

³ Révész Sándor: *Aczél és korunk*. Bp., 1997. 167.

⁴ Uo. 167.

⁵ Illyés Gyula: *Naplójegyzetek 1961–1972*. Bp., 1989. 271.

⁶ Uo. 274.

⁷ Roszsijszkij goszudarsztvennij arhiv novejszej isztorii.

tematikájú irodalmi mű.” Ez aligha igaz: 1968-ban jelent meg Weöres Sándor *Merülő Saturnus* című kötete, Örkény István egyperces novellái, Mészöly Miklós *Saulusa*, Sütő András *Pompás Gedeonja*, Déry Tibor *Ítélet nincse*. 1967-ben Weöres *Hold és Sárkány* (később a *Szent György és a Sárkány* címet kapta) című tragikomédiája. 1966-ban látott napvilágot Mészöly Miklóstól *Az atléta halála*, Sánta Ferencről *Az áruló*, 1965-ben pedig Németh László *Irgalomja*. Csupa ma már klasszikusnak számító, s nagyon is modern tematikájú mű. Éppen ezért nem kerültek Kiporenko látókörébe, mert modernnek voltak, s nem illettek bele a szocialista kulturális politikai elképzelésekbe.

Kiporenkonak az az állítása is csak részben igaz, hogy „minden olyan művészileg többé vagy kevésbé értékes művet kiadnak, amely nem irányul a fennálló rendszer ellen, és nem okoz károkat a társadalmi erkölcsökben”, hiszen például Várkonyi Nándor művei a légynek sem ártottak, „irracionalizmusuk” miatt azonban a rendszerváltozásig asztalfiókban kellett maradniuk. A legkisebb esélye a megjelenésre a „nacionalistának” bélyegzett műveknek volt. Illyés *Malom a Sédén* című „harmadikutas” drámája megjelenhetett ugyan, de színházi bemutatóját húzták-halasztották. Sokáig nem jelenhettek meg a kisebbségi magyarság sanyarú helyzetét feltáró Illyés-írások sem. Elég, ha csak a *Szellem és erőszak* kálváriájára utalok. Németh László életműsorozatát éppen 1969-ben bocsátották útjára, de a legfontosabb, a „nacionalistának” bélyegzett *Sorskérdések* kötet csak 1989-ben kerülhetett az olvasók kezébe, s még akkor csak is „eligazító” bevezetővel.

Különösen érdekes kérdés, hogy mik lehettek a szovjet diplomácia indítékai, miért kért budapesti külképviseletétől részletes jelentést a magyarországi társadalmi életben befolyásos szerepet játszó írók hangulatáról. Bár nem bukkanunk rá a moszkvai központi külügyi apparátus vagy az illetékes pártszervek közvetlenül ehhez az irathoz kapcsolódó utasításaira és a budapesti szovjet nagykövetség esetleg ezt kiegészítő jelentéseire sem, vannak egyéb hivatalos dokumentumok és támpontok, amelyek segítenek az irat keletkezési körülményeinek tisztázásában.

Az irat megszületésében egy általános és egy közvetlen tényező játszhatott szerepet. Általános szempontnak tekinthetjük az adott történelmi helyzetet, mindenekelőtt az 1968-as csehszlovákiai eseményeket, amelyek merőben új ideológiai-politikai törésvonalakat hoztak létre a

szocialista tábor országai között. Az 1956-os forradalom leverése után a szovjet katonai beavatkozás és az ennek nyomán a magyar írókat, költőket érő represszió elleni tiltakozásul a korszak neves magyar írói félrevonultak a közélettől, mert nem kívántak közösséget vállalni a szovjetek által hatalomra segített Kádár-kormánnyal és a katonai beavatkozás szükségessége mellett érvelő Szovjet Írók Szövetségével. Például Illyés Gyula csak az 1960-as évek elején törte meg önként vállalt hallgatását.⁸ 1968-ban a csehszlovák pártvezetés reformkísérletének letörése és a szocialista országok Csehszlovákia elleni katonai beavatkozása nyomán hasonló helyzet alakult ki a csehszlovák író-társadalmon belül is: a cseh írók egy időre felfüggesztették kapcsolataikat a fegyveres akcióban részt vevő államok írószövetségeivel és általában ezen országok szellemi életének képviselőivel. A szovjet vezetés pontosan érzékelte, hogy az 1956-os és az 1968-as események kísértetiesen hasonló (dac)reakciókat szültek a helyi értelmiség körében, ezért tájékozódni kívánt, hogy a prágai tavasz és annak kudarca milyen szellemi mozgásokat indított el Magyarországon, és hogyan viszonyult a magyar közvéleményt nem elhanyagolható mértékben formáló író-társadalom a szocialista tábor megrázó csehszlovákiai fejleményekhez. Nyilván az sem lehetett mellékes, hogy a szocializmus megreformálására irányuló csehszlovákiai politikai törekvések időben nagyjából egybeestek a magyarországi új gazdasági mechanizmus kapcsán kibontakozott vitával.

A dokumentum elkészítésében szerepet játszó egyik közvetlen tényező az lehetett, hogy 1969. március 5–7. között Budapestre hívták össze a szocialista országok írószövetségei vezetésének soros koordinációs ülését. Ez a testület 1964 óta ülésezett rendszeresen, az éves találkozót felváltva tartották valamelyik szocialista ország fővárosában. 1969-ben Budapest került sorra. A Szovjet Írók Szövetségét négy fős küldöttség képviselte, Georgij Markov titkár vezetésével.

Magyar levéltári forrásokból tudni lehet, hogy az érintett írószövetségek a találkozó helyszínéről és hozzávetőleges időpontjáról már 1968 késő őszen megállapodhattak, hiszen Aczél György, az MSZMP Politikai Bizottsága kulturális politikájának felelőse, a budapesti helyszínre és az 1969 eleji (akkor még februári) időpontra vonatkozó javaslatot 1968. december 10-én terjesztette a PB elé.⁹ Tudható továbbá az is, hogy a szervezés előkészületeinek idején a csehszlovákiai és a szovjet írók között még nem oldódtak fel az ellentétek,

8 Erről részletesen lásd: Standeisky Éva: *Az írók és a hatalom*. Bp., 1996.; Babus Antal: „...ha tovább foglalkozunk a magyar írókkal, megbonthatjuk az összetartásukat.” *Jevgenyij Dolmatovszkij 1957-es magyarországi jelentései*. Hítel, 2000. 9. sz. 48–66.

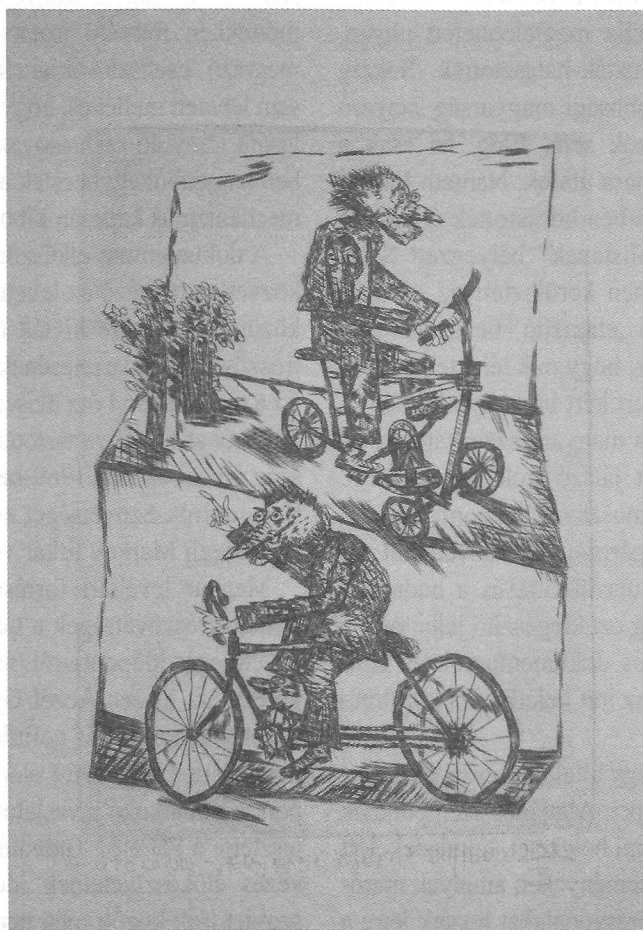
9 Az MSZMP Politikai Bizottsága ülésének jegyzőkönyve. MOL (Magyar Országos Levéltár), 288. f., 5. csop., 479. 6. e., 11. fol.

amelyek elsimítására éppen Darvas József és Dobozy Imre tettek kísérletet 1968. decemberi pozsonyi útjukon. Szovjet levéltári források tanúsága szerint a magyaroknak sikerült rábeszélniük a cseh és szlovák írókat, hogy képviseltesék magukat a budapesti tanácskozáson. Igaz, ebbe ők csak azzal a feltétellel egyeztek bele, ha a találkozóra eljön a csehszlovák kérdésben a szovjet politikai vezetésnél kevésbé merev álláspontot képviselő és a szocialista országok Csehszlovákia elleni beavatkozásától távol maradó Románia és Jugoszlávia írószövetségének vezetése is. A Csehszlovák Írószövetség nyilván alkalmasnak találta ezt a hivatalos fórumot arra, hogy felvesse a Csehszlovákia elleni katonai akció kérdését, és – esetleg a román és a jugoszláv küldöttség bevonásával, – nyílt színvallásra készítse a „megszálló” országok íróit. Darvas és Dobozy még pozsonyi tárgyalásaik után is tartottak tőle, hogy a csehszlovákok politikai természetű problémákat is szóba hoznak majd, mégis úgy vélték, hogy azok részletes megvitatására nem lesz mód, ezért ragaszkodtak a budapesti találkozó megtartásához. Ígéretük szerint, ha

megjelenik a csehszlovák küldöttség, igyekeznek szigorúan a jövőbeni együttműködés kérdéseinek megvitatására korlátozni a programot.¹⁰

Ebben a szellemben készült el Markov előterjesztése az SZKP Központi Bizottságához a budapesti találkozóra utazó szovjet delegációnak adandó utasításokról. A tervezet kimondta: a tanácskozáson el kell érni, hogy csak a jövőbeni együttműködés alapjául szolgáló kérdések és tisztán művészeti problémák kerüljenek fel a napirendre. A dokumentum külön kiemelte: amennyiben felmerülne a csehszlovákiai eseményekkel kapcsolatos politikai kérdések tisztázásának igénye is, „határozottan és világosan el kell magyarázni a szovjet állam álláspontját”, és fel kell szólítani a résztvevőket, hogy csak a jövőbeni együttműködés előremutató problémáival foglalkozzanak.¹¹

Valentyin Kiporenkónak, a jelentés összeállítójának sorsáról semmit sem sikerült kiderítenünk. A dokumentumon átsüt, hogy rokonszenvvel, sőt irigykedve figyelte a „legvidámabb barakk” életét, reformpárti volt. Érdekes lenne megtudni, hogy megérte-e, s ha megérte, miként fogadta, amikor a Szovjetuniót is elérte a változás szele.

Banga Ferenc (1947): Egyenlő esély (1983) rézkarc, 17,5×13 cm

10 Georgij Markov előterjesztése az SZKP Központi Bizottságának. 1969. február 24. RGANYI, f. 5. op. 61. gy. 83. l. 12.

11 Georgij Markov tervezete a szovjet delegációnak adandó utasításokra. Uo. l. 13–14.

Valentyin Kiporenkónak, a budapesti szovjet nagykövetség harmadtitkárának jelentése az SZKP Külügyi osztályának és a Szovjetunió Külügyminisztériumának a magyar irodalom helyzetéről¹²

Budapest, 1969. február 17.

A Szovjetunió Nagykövetsége a
Magyar Népköztársaságban

Titkos
1. sz. példány
88. sz. kimenő
1969. február 17.

A magyar irodalom helyzetéről és a magyar írók körében uralkodó légkörről (Tájékoztató)¹³

Az elmúlt évben a magyar irodalmi élet szakmai szempontból aktívabb és sokszínűbb, politikai szempontból pedig egységesebb lett. A magyar elvtársak véleménye szerint a pártvezetés és az irodalmárok az összes fontos kérdésben kölcsönösen megértik egymást.

Ez a kölcsönös megértés kiállta az új gazdasági mechanizmus bevezetésének és a csehszlovákiai eseményeknek az erőpróbáját is, s szerintünk ez arról tanúskodik, hogy az utóbbi években az MSZMP KB helyes elvi irányvonalat követett a kultúra irányítása és az értelmiséggel való kapcsolatok alakítása terén. Az országban kedvező társadalmi és politikai feltételek alakultak ki az irodalom fejlődéséhez.

Ismeretes, hogy Magyarországon az ötvenes években korlátozott mértékben adták ki a haladó nyugati irodalomból készült fordításokat. Nem volt eléggé széleskörűen képviselve a szovjet irodalom. A hatvanas évek elejétől ez a helyzet szembeszökően kezdett megváltozni. A magyar írók megismerkedtek a legjobb külföldi – egyebek között szovjet – irodalmi művekkel, többet érintkeztek más országok íróival, s ez kitágította látókörüket, valamint lehetővé tette, hogy megszabaduljanak a hungarocentrizmus eszméinek hagyományosan erős befolyásától, a nacionalizmustól, és gondolkodásuk kissé provinciális¹⁴ jellegétől. Nagymértékben idomulni kezdtek az európai- és a világirodalom – egyebek között a szocialista országok – irodalmi folyamataihoz.¹⁵ Ez hozzájárult az alkotói viták és a kritika szellemének formá-

lódásához. Jobban kezdtek figyelni az írói mesterség specifikus kérdéseire és a művészi sajátosságokra.

Az MSZMP vezetése nemcsak hogy megengedi, hanem bátorítja is az irodalmi és a társadalmi élet kérdéseiről folyó vitákat. A művészi alkotómunka irányítása során következetesen az az irányvonal érvényesül, hogy csak kivételes esetekben kell adminisztratív eszközökhöz nyúlni. Jelenleg minden olyan művészileg többé vagy kevésbé értékes művet kiadnak, amely nem irányul a fennálló rendszer ellen, és nem okoz károkat a társadalmi erkölcsökben.¹⁶

Ki kell emelni: az elmúlt – politikai tekintetben rendkívül bonyolult – 1968-as esztendő újra megmutatta annak a magyar elvtársak által régóta elsajátított ideológiai-politikai gyakorlatnak az életképességét, hogy az irodalmi művek kiadásakor nem élnek előzetes cenzúrával.¹⁷

Mindezek ellenére, az utóbbi időben széles körben elterjedt az a nézet, hogy a magyar irodalom állítólag „hanyatlak”. Egyetérthetünk azzal, hogy az utóbbi két-három évben nem jelent meg jelentékeny modern tematikájú irodalmi mű. Mégsem volna helyes az irodalomban „hanyatlásról” vagy „pangásról” beszélni.

Ezek az értékelések rendszerint nem a kortárs irodalom abszolút fejlettségi szintjét jellemzik, hanem abból indulnak ki, hogy napjaink irodalmát a hatvanas évek elejének irodalmával hasonlítják össze. Ez valóban a háború utáni magyar irodalom „aranykora” volt. A hatvanas évek elejére az ország túljutott 1956 következményei feldolgozásának és a társadalmi erők konszolidációjának időszakán. Ez nagy önbizalmat adott az embereknek, és a társadalmi fejlődés új perspektíváit nyitotta meg előttük. Ezek a hangulatok természetesen az irodalomban is tükröződtek. „Összegzőnek” vagy „korszakosnak” tekintett művek jelentek meg, például Fejes Endre *Rozsdatemető* című regénye. Éppen ebben az időszakban változott meg a hozzáállás ahhoz a kérdéshez, hogy mit szabad kinyomtatni. Ezért számos korábban írott, de ki nem adott ragyogó és szöki-mondó mű látott napvilágot, például a *Hideg napok*, Cseres Tibor ismert regénye, ami négy évig nem jelent meg.¹⁸ Végül nagy szerepet játszott az a körülmény is, hogy *a hatvanas évek elejére a magyar társadalomtudományok még nem tudtak megbirkózni az 1956-ban őket ért megrázkódtatással, és nem voltak képesek komolyan elemezni az ország társadalmi éle-*

12 A szöveg eredeti tagolásán és elrendezésén nem változtattunk. A magyar személynevek rövidítését feloldottuk és teljes alakban közöljük őket, az orosz vezeték- és apai nevek teljes alakját lábjegyzetben tüntetjük fel. Az orosz nyelvű dokumentumot saját fordításunkban közöljük.

13 Pecsét az első lap jobboldali szegélyének alján: „Az SZKP KB Kulturális osztályán tudomásul vették. A Kulturális osztály titkárságának helyettes vezetője. 1969. szeptember 4. [Olvaszhatatlan aláírás].”

14 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

15 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

16 Kézírásos aláhúzás a szövegben.

17 Kézírásos aláhúzás a szövegben.

18 V. Kiporenko lábjegyzete: „A regény alapján forgatták az utóbbi idő egyik legjobb és leghatásosabb filmjét Kovács András rendezésében. A Szovjetunióban Januári razzia címmel vetítették.”

tében lezajlott folyamatokat. Ezt a feladatot bizonyos mértékben az írók vállalták magukra, ami általában véve megfelelt a Magyarországon már régen kialakult hagyományoknak.¹⁹ Ismét csak a Rozsdatemetőre lehet hivatkozni, amely a munkásosztály helyzetének időszerű kérdéseit akkor vetette föl, amikor a társadalomtudósok ezzel még nem foglalkoztak.

Azóta már egy egész évtized telt el, és a helyzet természetesen megváltozott. Az ország előtt más problémák vannak, új társadalmi és pszichológiai konfliktusok keletkeztek, egy új fiatal generáció nőtt fel, megváltozott az emberek gondolkodásmódja. Persze nem egyszerű mindennek a lényegét megragadni és irodalmi műben ábrázolni. Van egy-egy ilyen törekvés, vannak rész sikerek, amelyek arról tanúskodnak, hogy a fiatal és a középkorú írók erősödnek, gyűjtik az erőt, és helyes irányban keresgélnek. Mégis, egészében a kortárs magyar irodalomnak még nem alakult ki az önálló arculata. Igaz, nem szabad megfélemlíteni arról, hogy napjaink Magyarországon szociális valósága még szintén nem egységes egész, nem meghatározott és befejezett dolog. Az utóbbi hetnyolc évre új szociális feladatok – a gazdasági reform és a társadalmi élet demokratizálása – érlelődése jellemző, valamint az erőgyűjtés a megoldásuk érdekében. Ez az időszak még korántsem ért véget, a reform- és demokratizálási elképzeléseket még szigorú gyakorlati ellenőrzésnek kell alávetni.

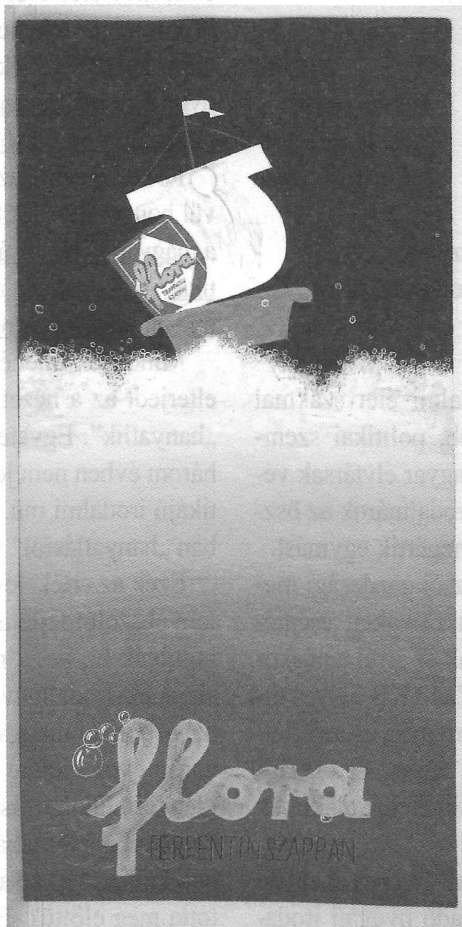
Az elmúlt években látványos előrelépés történt a társadalomtudományok fejlődése terén. A társadalomtudósok, leginkább a szociológusok, aktívan kezdtek időszerű társadalmi kérdésekkel foglalkozni, és mondhatni „elvtették az írók kenyerét”. Olyan tendencia alakult ki, amely helyreállítja a társadalmi életben a normális egyensúlyt a társadalomtudományok és az irodalom kö-

zött. Sőt, a szociológia és a publicisztika iránti lelkesedés oda vezetett, hogy a fiatal irodalmárok már nem fognak bele szépirodalmi művekbe, hanem a szociográfiát és a történeti dokumentarista műfajt művelik.

Tehát nem pangással és hanyatlással van dolgunk, hanem erőgyűjtéssel, az erők átcsoportosításával, a valóság birtokbavételével. Van előrelépés, bár talán nem olyan gyors, mint amelyet szeretnének. Remekművek egyelőre nincsenek. De ez nem szabad, hogy nyugtalanságot és pesszimizmust keltsen. Annál inkább, mivel folyamatban van az irodalmi erők ideológiai-politikai egységének erősödése.

Ennek az egységnek a legkömolyabb próbatétele a csehszlovákiai események voltak. Azonban, miként a Nagykövetség már jelentette, sem a csehszlovákiai események alakulása, sem az öt szocialista ország közös katonai akciója nem eredményezte a magyarországi politikai hangulat látványos megromlását. Nem romlott az alkotó értelmiség hangulata sem. Véleményünk szerint ez az 1956 óta eltelt időszakban felhalmozott politikai tapasztalattal, az MSZMP vezetése iránti bizalommal, és a belső problémák okozta leköötöttséggel magyarázható.

Számolva azzal a lehetőséggel, hogy a csehszlovákiai események negatívan hatnak az alkotó értelmiségre, különösképpen az írókra, az MSZMP KB nagyobb figyelmet fordított ezekre a rétegekre. Aczél György elvtárs, az MSZMP KB titkára április végén előadást tartott a Politikai Főiskolán a párt kulturális politikájának időszerű kérdéseiről. Július elején Kádár János elvtárs találkozott az írókkal.²⁰ Szeptemberben Komócsin Zoltán elvtárs tájékoztatta az írókat a vezetés véleményéről az aktuális külpolitikai kérdésekben.²¹ Mindegyik találkozáson hangsúlyozták, hogy Magyarországon teljes a kölcsönös egyetértés a po-

Konecsni György (1908–1970): Reklámterv, temperarajz, 37,2×18,1 cm

19 A szövegrész a lap oldalán kijelölve.

20 Kádár látogatására az Írószövetség vezetőségének kezdeményezésére került sor. A találkozón Kádár mellett részt vett még Aczél György és feltehetőleg Óvári Miklós, az MSZMP KB tagja, a Művelődésügyi Minisztérium részéről pedig Orbán László. Lásd: Az MSZMP Politikai Bizottsága ülésének jegyzőkönyve. 1968. május 28. MOL, 288. f., 5. csop., 456. ó. e. 9, 154. fol.

21 Karinthy Ferenc 1968. szeptember 20-i ide vágó naplóbejegyzése: „Az Írószövetségben Komócsin tájékoztatója a csehszlovák ügyekről. Ez a jövő embere, az első pillanatban éreztem [...] Gyér taps és vastag ellenézés fogadta, még ebben a nagyon hiányos, sokszorosán korrumpált és gyöngé társaságban is, ami a mai Írószövetség, illetve ami jelen volt belőle.” Vö. Karinthy Ferenc: Napló. 1. 1967–1969. Littoria Könyvkiadó. Bp., 1993. 252.

litika és az irodalom között. A kölcsönös egyetértésről tanúskodik az is, hogy a csehszlovák kérdésben az írók egyszer sem léptek fel nyilvánosan az MSZMP álláspontjával, és a 21-i katonai akcióval szemben.

A helyzet sajátossága éppen az volt, hogy senki sem tiltakozott nyilvánosan, noha a szívük mélyén sokan nem értettek egyet a katonai akcióval. Minden a vezetés és az értelmiség közötti kölcsönös bizalomra és megértésre épült. Az értelmiség hitt benne, hogy nagy politikai tapasztalata révén elvi álláspontjában és gyakorlati tetteiben a vezetés megfelelően össze tudja egyeztetni az internacionalista kötelességet a nemzeti érdekekkel, a humanitás elvét a kialakult helyzet határozott osztály alapú megközelítésével. Ebből a szempontból nagy jelentősége volt annak, hogy a magyar vezetés a csehszlovák események fejlődésének minden szakaszában a legteljesebb mértékben figyelembe vette a helyi sajátosságokat, és hagyott kellő tartalékokat. Megértő volt az alkotó értelmiség álláspontja iránt, amely inkább erkölcsi, mint politikai szempontból közelített a valósághoz. Az alkotó értelmiség irányában régóta követett világos és következetes politikai vonal lehetővé tette, hogy a csehszlovák kérdésben a vezetés – presztízsvesztés nélkül – nagyon kitágítsa a kölcsönös politikai megértés alapját, s különféle elvi nézőpontokat engedélyezzen. Jellemző – s ezt megerősítették az összetűzések a filozófusokkal és a szociológusokkal –, hogy az alkotó értelmiségtől nem követelték meg, hogy ossza a vezetés véleményét. A pártdemokrácia keretein belül még a párttagok is kifejezhettek egyet nem értésüket. Fegyelmi és adminisztratív eszközöket az MSZMP-nek csak azokkal a tagjaival szemben alkalmaztak, akik nyilvánosan²² fejtették ki, hogy nem helyeslik a párt irányvonalát. Egyébként a párton kívüli művészek és írók egyáltalán nem tettek ilyen nyilvános kijelentéseket. Csak a következő, egyetlen és egyébként nagyon jellemző eset ismert. Augusztus 21-e után a közép-nemzedékekhez tartozó írók egy kis csoportja megpróbált nyilvános fellépést szervezni a magyar kormány részvétele ellen a szocialista országok közös katonai akciójában. A tekintélyes írók támogatását megnyerendő, számos nagy magyar író megkerestek, nyilvánvalóan arra számítva, hogy azok kaphatók lesznek erre. A népi írók idősebb nemzedéke azonban – bár számos kérdésben nem ért egyet a vezetéssel – gyerekeségnek minősítette ezt a javaslatot!

22 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

23 Végh Antal: *Állóvíz. Jelentés Penészlekről, egy elmaradott faluról.* Valóság, 1968. 4. sz. 41–53. A döbbenetes szociográfia óriási botrányt kavart, még ellenriport is készült arról, hogy milyen idilli hely Penészlek. Végh Antal riportja nyomán Gulyás Gyula és Gulyás János 1968-ban egyórás filmet készítettek Penészlekről: Valóság síp-pal-dob-

Ily módon az irodalom és a politika közötti kölcsönös megértés a csehszlovák események hatására nem-hogy gyengült, hanem még meg is erősödött; kiállta ezt a próbát. Miután a magyar csapatokat kivonták Csehszlovákiából, nőtt a vezetés iránti bizalom.

A politika és az irodalom közötti kölcsönös megértés tézisémet emelték ki Kádár elvtárs Írószövetségbeli találkozásán is. Mindent egybevetve, a tézis konstatálásának közvetlen célja az volt, hogy megerősítse a vezetés és az írók politikai egységét a csehszlovák kérdésben. Ellenben a találkozón ezt a tézist úgy magyarázták, hogy jelentős mértékben kitágult az értelme. Értesülésünk szerint Darvas József, az Írószövetség elnöke a kölcsönös egyetértés tézisémet pontosítva kiemelte, hogy az nem feltétlenül a politikusok és az írók azonos gondolkodásmódjának következménye. A politikusok és az írók azonos eszmei platformon maradnak, de hivatásuk és gondolkodásuk sajátosságából kifolyólag különbözőképpen közelítenek ugyanazokhoz a jelenségekhez. Az előbbieknél nagyobb figyelmet kell fordítaniuk az aktuális politikai kérdésekre és a mindennapi megkerülhetetlen ügyekre, s ezért kevesebbet elmélkednek elvontabb etikai kategóriákról. Az írók pedig éppen ellenkezőleg. A politikusok és az írók különböző irányból közelítik meg ugyanazt az igazságot, s kötelesek kiegészíteni és ellenőrizni egymást a közös ügyért vívott harcban. Ez a kérdésfeltevés kapott támogatást a találkozón, s fejlődött tovább néhány hónap múlva a *Magyarország felfedezése* vitán.

Nyár végén Végh Antal újságíró éles szociográfiai írást közölt egy Szabolcs-Szatmár megyei faluról.²³ Ez arról szólt, hogy a faluban tömeges a részegeskedés, piszok és kulturálatlanság van, és ami a legfontosabb, az emberek nem akarnak változtatni megszokott életvitelükön. A szociográfia ellen tömegesen tiltakoztak a megyei vezetők és magának a falunak a lakói is.²⁴ A leíratakat lényegében senki sem tudta cáfolni, de a szociográfia szerzőjét rosszindulattal vádolták meg, valamint azzal, hogy a falut országszerte hírhedtté akarja tenni. Darvas József, aki Szabolcs-Szatmár megyei születésű,²⁵ a szerző védelmére kelt a *Magyarország felfedezése* című cikkével (Kortárs, 1968. 9. sz.),²⁶ s felszólította az irodalmárokat, hogy folytassák a harmincas évek magyar kritikai szociográfiai hagyományait, s lássanak hozzá az ország újbóli „felfedezéséhez”. A cikk nagy visszhangot keltett, s ezzel egy új, tartalmát tekintve rendkívül

bal, avagy tűzön-vízen át. Tíz év múlva újra ellátogattak a faluba, s ekkor forgatták *Vannak változások* című dokumentumfilmjüket.

24 Orosz Ferenc megyei első titkár kitiltotta a megyéből Végh Antalt.

25 Darvas valójában Békés megyében, Orosházán született.

26 L. Darvas József: *Magyarország felfedezése.* Kortárs, 1968. 9. sz. 1347–1360.

fontos vita kezdődött el. Értesülésünk szerint, Darvas cikkét részletesen megvitatták Aczél elvtársnál, az MSZMP Központi Bizottságában, mivel ekkorra a vita következtében kieleződött a viszony Darvas József és Orosz Ferenc, a Szabolcs-Szatmár megyei pártbizottság első titkára között, és magára vonta a párt közvéleményének figyelmét is.²⁷ Végül 1968 decemberében a Népszabadság szerkesztőségében Gosztanyi János vezetésével kerekasztal-beszélgetést szerveztek *Magyarország felfedezéséről*, s ezen felszólaltak a vita legfontosabb résztvevői.²⁸ Ez a találkozó megerősítette, hogy indokolt, sőt hasznos felvetni a kérdést *Magyarország felfedezéséről*, valamint az íróknak és a pártmunkásoknak a közös ügyért viselt eltérő²⁹ felelősségéről. Rögtön ezután Darvas a miskolci színház kérésére riportdrámát írt *A térképen nem található* címmel, amelyben lényegében bemutatta a Végh Antal szociográfiája körül kibontakozott vita lefolyását, és szembeállította egymással a két főszereplőt: az írókat és a megyei párttitkárt. Művészi szempontból a dráma aligha értékes. Ez ragyogóan megírt publicisztika. Folyó év január 10-i bemutatója azonban sikert aratott. A bemutató után körülbelül 250–300 fő részvételével irodalmi vitát szerveztek,³⁰ s ezen méltatták Darvas művének nagy „irodalompolitikai” jelentőségét. Néhány hozzászóló a felszabadulás utáni időszak legjelentősebb irodalmi eseményeként értékelte ezt a kezdeményezést. Az új kezdeményezés értékére azzal kapcsolatban mutattak rá, hogy bizonyos mértékben elmaradott a szociális témákat élesen ábrázoló irodalom.³¹ Ily módon egy szociográfiai írás vitája néhány hónap alatt meglehetősen széleskörű irodalmi mozgalommá nőtte ki magát. Jelenleg körülbelül húsz íróval kötöttek szerződést, hogy az ország felszabadulásának 25. évfordulójára szociográfikat írjanak Magyarország egy-egy vidékéről. Az elvtársak azt remélik, hogy az írók munkája nagyon hasznos lesz. Miben kell ennek megnyilvánulnia? A Darvas drámájában felvetett kérdésekből ítélve a közvélemény aktivizálásában, az ún. „állóvíz” megszüntetésében, az önkritika fejlődésében.

Véleményünk szerint a *Magyarország felfedezése* mozgalom nagyon fontos és jellemző megnyilvánulása az or-

szág társadalmi életének. Darvas drámájában az író a párttitkárral vitatkozva azt mondja, hogy az „új mechanizmust” nemcsak a gazdaságban, hanem az élet minden területén meg kell valósítani, egyebek között az erkölcsök terén is. Ebben a kijelentésben az író lényegében lakonikusan kifejezi tipikus véleményét az ország társadalmi életében zajló fontos folyamatokról, egyebek között a gazdasági reformról. Ez a vélemény pozitív, de egy kissé kritikus is, mert vitatkozik a reformhoz való olyan viszonytal, ami a napi politikával foglalkozó munkásra jellemző.

Az írók körében uralkodó hangulat vizsgálata azt bizonyítja, hogy – ha szabad így fogalmazni – a „Darvas-féle formula” pontosan tükrözi azok lényegét. Az írókat kevésbé érdekli a népgazdasági reform pusztán gazdasági oldala. Közülük sokan egyszerűen nem is értik azt. Nekik egyelőre az új mechanizmusnak főként a negatív következményei a fontosak. Az élet általában megdrágult, és ez a lakosság más rétegeihez hasonlóan őket is érinti. Egyszersmind a reform némely, a kultúra területén jelentkező specifikus következménye az irodalomra csattant. A könyvterjesztő vállalatok lehetőséget kaptak rá, hogy a kiadókkal a korábbinál nagyobb mértékben piaci alapokra építsék kapcsolataikat, s ez erőteljesen befolyásolja a példányszámok megállapítását. Emellett a tényleges keresletet tartják szem előtt, s gyakran nem vesznek át komoly műveket, ellenben nagy megrendeléseket adnak le alacsony művészi színvonalú, „kelendő irodalomból”. Ennek következtében 1968-ban sok író honoráriumai szembeszökően csökkentek. Ez elégedetlenséget szült a körükben, s a kérdést megvitatták az Írószövetségben is. Tudomásunk szerint a dolog lényege a következő. A honoráriumok Magyarországon – ezt maguk az írók erősítették meg – alacsonyabbak, mint a többi európai szocialista országban. Mindenesetre, saját számításaink szerint egy prózaíró díjazása Magyarországon jóval kevesebb, mint a Szovjetunióban. A honoráriumok összegét 1949 óta nem vizsgálták fölül. Egy közepesnél jobb prózaíró 1600 forintot kap egy szerzői ívért, a legmagasabb tarifa – amit az olyan íróknak fizetnek, mint Illyés Gyula vagy Németh László – kétezer forint. A napilapok és a folyóiratok ennek majdnem a dupláját fize-

27 Az MSZMP iratainak a Magyar Országos Levéltárban őrzött anyagában nem találtunk ezt megerősítő adatra vagy dokumentumra. 1968. szeptember 16-án az MSZMP Központi Bizottsága mindössze arról szavazott, hogy Orosz Ferencet köszöntsék 50. születésnapja alkalmából. Az MSZMP KB ülésének jegyzőkönyve. 1968. szeptember 16. MOL, 288. f., 8. csop., 439. ő. e., 1–3. fol.

28 A kerekasztal-beszélgetésen az érintettek (Darvas József, Orosz Ferenc, Végh Antal) és Gosztanyi Jánoson kívül részt vett még Erdei Ferenc, a Hazafias Népfőrtitkára, Győri Imre, az MSZMP Csongrád megyei bizottságának első titkára, Pándi Pál, a Népszabadság szerkesztőbizottságának tagja, Sipos Gyula költő és Urbán Ernő író. Lásd: A Népszabadság kerekasztala. Pártmunkások és írók

együttműködéséről, az objektív, pártos valóságátlátásról. Népszabadság, 1968. december 24. 17.

29 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

30 V. Kiporenko lábjegyzete: „A Nagykövetség munkatársai megtekintették a bemutatót és jelen voltak a vitán. A vitáról lásd B. Rogyionov tudósítását az *Izvesztyija* 1969. február 4-i számában.” (Lásd: B. Rogyionov: Poiszki isztyini. *Izvesztyija*, 1969. február 4. 3. – B. A – S. A.)

31 A magyarországi tudósítások közül lásd például: *Miskolci vita Darvas József új drámájáról*. Népszabadság, 1969. január 14. 7. Darvas színműve megjelent: Darvas József: *A térképen nem található*. (Színművek). Bp., 1974.

tik, ezért az írók igyekeznek a sajtóban is publikálni. Az időszaki kiadványok azonban a magas honoráriumok ellenére is számottevő nyereséget termelnek (a Magyar Nemzet és a Népszava tizenhatszáz–hátszáz millió forintot évente). Ahhoz, hogy a könyvkiadók honoráriumait a sajtóban fizetett honoráriumok szintjére emeljék – miként az Írószövetségben mondják –, évente körülbelül két-három millió forintra lenne szükség. Ez természetesen jelentéktelen összeg ahhoz képest, hogy milyen pozitívan hatna az irodalmárok közérzetére. Értesüléseink szerint az MSZMP KB jóváhagyta az Írószövetségnek a szerzői honoráriumok emelésére tett javaslatát, és ez a közeljövőben teljesülni fog. A kiadóknak a szerzői honoráriumok emelésére plusz hárommillió forintot különítettek el (a kortárs szerzők honoráriumának teljes összege eddig kilencmillió forint volt). Ezen kívül egymillió forintot különítettek el az irodalmi díjak pénzjutalmának emelésére. Így például az évente odaítélt József Attila-díj minimális összegét ötezer forintról tizenötezer forintra kívánják emelni. A prózai művekért fizetett honoráriumok maximális összegét háromezer forintra fogják emelni.³²

Megemlítendő, hogy az írók – egyébként az értelmiség más csoportjaihoz hasonlóan – egyre gyakrabban tapasztalják az új gazdasági mechanizmus első pozitív fejleményeit, például az áruválaszték jelentős bővülését, a közellátás javulását, sok közhasználati cikk árának csökkenését is. Azonban a reform gazdasági oldalánál jobban érdeklik őket a vele járó szociális következmények. A „Darvas-féle formula” ebben az értelemben egyáltalán nem ellenzéki, ellenkezőleg, a magyar vezetésnek az ország perspektivikus társadalmi fejlődésére vonatkozó általános elképzeléseit alkalmazza a konkrét írói közegben. Ismeretes, hogy az utóbbi évek számos dokumentumában a gazdasági reformot úgy értelmezték, mint az ország életének demokratizálására vonatkozó általános elvek konkrét alkalmazását a gazdaság területén. Végül soron teljesen nyilvánvaló a belső kapcsolat Darvas álláspontja és Nyers Rezső elvtárs *Az új gazdasági mechanizmus várható társadalmi és politikai kihatásai* című cikkének gondolatai között.³³ Véleményünk szerint mindezek mögött az áll, hogy az írók értik: a reform értelmének széles körű magyarázata, a demokratizálás érdekében már megvalósított intézkedések és az országban uralkodó kedvező politikai légkör nagyobb perspektívákat nyitnak Magyarország fej-

lődése előtt azon az úton, mely a szocialista társadalom építésének befejezéséhez vezet. Ez bizakodással tölti el őket a jövő iránt, erősíti bizalmukat a vezetésben, és elősegíti alkotói kezdeményező-készségük fejlődését.

Mindez nagymértékben kapcsolódik Kádár János elvtárs személyes álláspontjához.

Az írók körében uralkodó hangulatnak nagyon fontos eleme a Szovjetunióhoz való viszonyuk. A csehszlovákiai események és az öt szocialista ország katonai akciója nem rontotta el ezt a viszonyt. A Szovjetunióhoz fűződő viszonyuk már régóta baráti és meglehetősen józan.³⁴ A magyar írók – még ha nem is hajlandók kritika nélkül elfogadni a szovjet valóság minden elemét, egyebek között kulturális politikánkét sem – egyetértenek azzal a tétellel, hogy a Szovjetunióhoz való viszony a szocialista meggyőződés és a proletár internacionalizmus fontos ismérve. Ez az általános hangulat. De természetesen a hozánk való viszony nem egyforma. Véleményünk szerint a Szovjetunióhoz fűződő viszonyban az alapvető vízvonalasztó két formula között húzódik, amelyeket feltételesen „etikainak”³⁵ és „politikainak” nevezhetünk.

Az első alapjául annak a – jelentős mértékben átalakult – áramlatnak a nézetei szolgálnak, amelyet az Októberi forradalom előestéjén és alatt orosz értelmiségi körökben *szkítizmusnak*³⁶ hívtak. Ezen eszmei áramlat hívei a forradalmat a polgári civilizációt leromboló ösztönös erőnek, a racionális polgári gondolkodás elleni tiltakozásnak tekintették, s a civilizációtól még meg nem rontott ösztönös népi erők felélesztésében, végső soron a népiességben keresték a kiutat az urbanizáció káros hatásaiból. Ismeretes, hogy a hasonló nézetek fölöttébb népszerűek voltak Magyarországon a húszas, harmincas években. Legismertebb képviselői a zenében Bartók Béla és Kodály Zoltán, a festészetben Kernstok Károly,³⁷ az irodalomban a szociográfiai irányzat képviselőinek kiváló írócsoportja, például Illyés Gyula, Németh László, Veres Péter, Szabó Pál, Darvas József, Erdei Ferenc. A népiek politikai nézeteire a paraszti szocializmus eszméi voltak jellemzők. A népiek éppen ebből a szemszögből ítélték meg az Októberi forradalmat, a magyar Tanácsköztársaságot, később a Szovjetuniót és a szocializmus építését magán Magyarországon. Amikor a „paraszti szocializmus” életképtelennek bizonyult, a népiek ezt elveik komoly válságaként élték meg. Azóta többen közülük haj-

32 Nyilvánvalóan ívenkénti 3000 forintról van szó.

33 Lásd: Nyers Rezső: *Az új gazdasági mechanizmus várható társadalmi és politikai kihatásai*. Társadalmi Szemle, 1968. 3. sz. 7–21.

34 Kézírásos aláhúzás a szövegben.

35 V. Kiporenko lábjegyzete: „Gondolkodásuk sajátos jellegénél fogva a valóság erkölcsi alapú megközelítése általában véve jellemzi az írókat. Jelen esetben azokról a nézetekről van szó, amelyekben ez a mozzanat teljesen apolitikus, vagy erre utaló tendenciát mutat.”

36 Szkíták (szkítizmus, szkítaság): az „örök forradalmiság és ellenzékiesség” programját hirdető alkalmi irodalmi csoportosulás Petrográdban 1916–1918-ban. Legismertebb tagjai a szimbolista A. Blok, Brjusov, A. Belij, az „újnépies” Jeszenyin, Klujev, a prózaíró Remizov, Zamjatin. Ideológusuk R. V. Ivanov-Razumnyik volt. A magyar népi mozgalomra nem hatott a szkítizmus.

37 Kernstok festészete szakított a polgári ízlésvilággal, de az „öszönös népi erőket” nem akarta „felélesztetni”.

lamosak permanensen szellemi ellenzékben maradni, őrzik gondolkodásuk sajátos autonómiáját, melynek alapja nacionalizmusuk, és a politika iránti elvont erkölcsi – és ezért természetesen – kritikai viszonyukat.

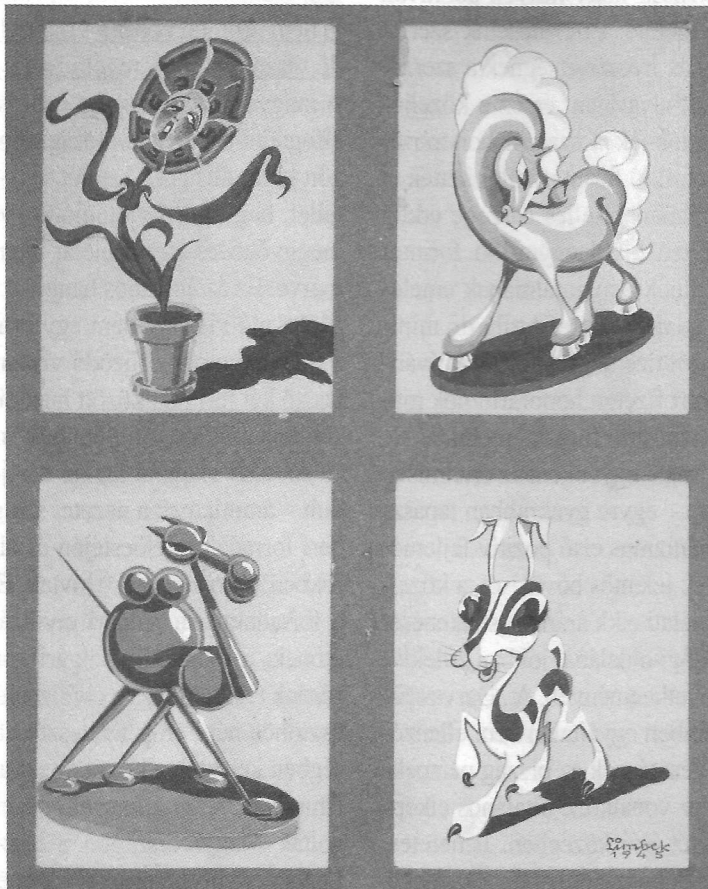
A Szovjetunióhoz fűződő viszonyát a népi írók közül leghatározottabban Illyés Gyula, az egyik legnagyobb magyar író fogalmazta meg még 1934-es könyvében, az *Oroszország* című útijegyzeteiben. Ismert, hogy a háború előtt ez a könyv, amelyet nemcsak magyar, hanem német nyelven is kiadtak, hatalmas sikernek örvendett Nyugaton. Egészében véve ez egy ügyesen megírt, mellesleg hatalmas ténytartalmú anyagot tartalmazó útijegyzet. A szerző koncepciója körülbelül a következőkben foglalható össze: Oroszország egy hatalmas és különleges ország, amely forradalmával meghökkentí a világot, de az orosz szocializmus túlságosan könyörtelen és antihumánus. (Lásd az 1. sz. mellékletet).³⁸ Ezek a nézetek jellemezték és jellemzik most is a progresszív, sőt szocialista érzelmű

nyugati értelmiség jelentős részét, és természetesen széles körben elterjedtek a magyar kispolgári értelmiség között is. Ehhez jelentősen hozzájárult Illyés Gyula színes egyénisége. 1919-ben vörös katonának állt (erről szól az *Iffjúság* című verse), majd Franciaországba ment, ahol fizikai munkát végzett, még bányákban is dolgozott, részt vett a munkásmozgalomban. Miután Párizsba költözött, a Sorbonne-on tanult, és tipikus

progresszív érzelmű nyugat-európai értelmiségivé vált. Miután 1926-ban hazatért, Illyés neves népi író lett, s közeledett az illegális kommunista párthoz. Erősen a népfront-eszme hatása alá került, és a harmincas években eltávolodott a kommunista párttól, mivel nem értett egyet a pártvezetéssel abban, hogy úgymond, a horthyista Magyarországon a proletárdiktatúra megvalósítása van napirenden. Később, amikor világhosszá vált, hogy a vezetés álláspontja hibás volt, ez az életrajzi mozzanata nagymértékben növelte Illyés népszerűségét. 1934-ben Illyést meghívták a szovjet írók első kongresszusára, és kéthónapos szovjetunióbeli utazgatás után írta meg a könyvét. Az ötvenes években Illyés önként felajánlotta, hogy külföldi tudósítók mellett tolmácsként dolgozik, és élvezte a vezetés bizalmát. Szakértők véleménye szerint Illyés most második ifjúkorát éli, és élő klasszikusnak számít. A vezetéssel legfőképp a nemzeti kérdésben vannak súrlódásai, konkrétan Erdély kérdésében.³⁹ Illyésnek számtalan személyes ismerőse

van a kiemelkedő nyugati, főleg francia értelmiségiek körében, és az összekötő láncszem sajátos szerepét játssza a magyar és a nyugat-európai kultúra között.⁴⁰

Mindezt szem előtt kell tartani annak megértéséhez, hogy az a tétel, amit Illyés *Oroszország* című könyvében a Szovjetunióval kapcsolatban megfogalmaz, nemcsak az ő személyes nézeteit tükrözi, hanem a két világháború közötti humanista magyar értelmiség meglehe-

Limbek Gyula (1903–1955): 4 figura, (1945) temperarajzok

38 Az irathoz csatolva a mű *Szabadság, egyenlőség* című fejezetének orosz fordítása.

39 V. Kiporenko lábjegyzete: „Irodalmi berkekben és általában értelmiségi körökben ismert, és sokan helyeslik Illyésnek azt a néhány évvel ezelőtt Párizsban tett kijelentését, hogy amíg nem szólhat nyilvánosan az erdélyi magyarok elnyomásáról, ne kérjék tőle, hogy bírálja a négerék elnyomását az Egyesült Államokban”.

40 V. Kiporenko lábjegyzete: „Nemrég például Illyés a Népszabadságban publikálta érdekes feljegyzéseit André Malraux-val, a francia kulturá-

lis miniszterrel, folytatott beszélgetéséről. Erre akkor került sor, amikor egy magyar íródelegáció – amelynek tagja volt Illyés, Déry Tibor és Nagy László költő – meglátogatta Malroux-ot. Különbözően Illyés és Malraux még azokból az időkből ismerik egymást, amikor mindketten kommunisták voltak. Illyés *Oroszország* című könyvében írt róla, hogy az éppen Kínából visszatérő Malraux segítette neki megérteni a Szovjetunió ideiglenes nehézségeit, és nagyon pozitívan nyilatkozott a Szovjetunióról.” (L. Illyés Gyula: *Látogatás Malraux-nál*. Népszabadság, 1968. december 24. 15 – B. A – S. A.)

tősen nagyszámú, európai neveltetésű és műveltségű rétegének meggyőződését is. Jellemző, hogy az úti jegyzetek új kiadásának előszavában (1966-ban adták ki a franciaországi, németországi és más országokbeli jegyzetekkel együtt)⁴¹ a szerző tudatosan kiemeli, hogy megőrizve dokumentarista jellegét, semmit sem változtatott a szövegen. A következőket írja az előszóban: „Az 1934-ik esztendő a Szovjetunió történelmében a föllendülés, a nagy újjászerveződés, a béke s jólét meggyökeresedésének, reményének korszaka volt; nem a személyi kultusz és a pörök, hanem az új alkotmány, a boldog helybe jutás előestéje. (...) Kínálkozó lett volna, hogy e közvetlen hangra törekvő beszámoló, ezek a gyanútlan monológok háttérül odafessük azokat a hatalmas horizontdíszleteket. Nem tettem. Egy szóra odavarázsolódnak. Ugyanaz a dráma folyik. Ugyanazon a színen. Mindnyájunk szereplésével.”⁴²

Ez arról tanúskodik, hogy Illyés alapvetően nem változtatta meg a Szovjetunióról kialakult véleményét. Sőt, nézetei nagy hatással vannak másokra is; nem csupán az irodalmárookra, hanem az olvasók meglehetősen széles rétegeire is, főként a kispolgári gondolkodású emberekre. Ez először is a nyugati kultúra régi hagyományaival, a nyugati életformával magyarázható, másodsor pedig azzal, hogy a lakosság nagyon negatívan viszonyul a szocializmus építésének ötvenes évekbeli antihumánus, „szovjet típusú” módszereihez. Mindenesetre a „negyvenesek” nemzedékéhez tartozó, vagyis már 1945 után nevelkedett, nagyon felkészült irodalomtudósok és írók között akadnak olyanok, akiknek meggyőződése, hogy Illyés *Oroszország* című könyvét most akár egyetlen javítás nélkül ki lehet adni 1934-es formájában. Nyilvánvaló, hogy ezért is adták ki újra.⁴³ A Szovjetunióhoz fűződő ilyen viszony abból fakad, hogy a magyar értelmiség elég széles rétegei nem annyira politikai, mint inkább etikai nézőpontból közelítenek a szocializmushoz, s hogy inkább általános emberi, mint osztályszemléletű erkölcsi kritériumok alapján ítélik meg.

A Szovjetuniót tisztán politikai alapon megítélőknek nincs számottevő befolyásuk az írók körében. Ez leginkább azzal magyarázható, hogy több kiemelkedő magyar kommunista író az emigrációban elszakadt a hazájától, és különböző okoknál fogva most nem játszik aktív szerepet az ország társadalmi életében, alkotói szempontból pedig passzív. Egyre erőteljesebb befolyásra kezd szert tenni az ún. „negyvenes” irodalmár nemzedék, akik már 1945 után nevelkedtek és szerezték

műveltségüket. Jellemző, hogy ezek legkiemelkedőbb és legbefolyásosabb képviselői esztétikai szempontból közel állnak a népiekhez, és a népiek haladó hagyományait igyekeznek követni, s hozzájuk hasonlóan aktívan részt vesznek a társadalmi életben: (Simon István, Váci Mihály, Csoóri Sándor, Nagy László, Fekete Gyula, Mocsár Gábor, Fábíán Dániel és Czine Mihály irodalomtudós). Nekik kiegyensúlyozottabb a viszonyuk a Szovjetunióhoz, és alapjában véve összhangban van a párt álláspontjával. Véleményünk szerint ezek az irodalmárok a mi szempontunkból józanabb és előnyösebb nézeteket képviselnek. Ez a kör most vezető szerepet játszik az irodalmi életben, élvezzi a vezetés támogatását, egyebek között észrevehetően visszafogja a fiatalosság nyugati divatok iránti rajongását, és hazai talajon ösztönzi a modern irodalom fejlődését. Ez a csoport tevékenyen kiáll a Szovjetunióval való együttműködés fejlesztése mellett. Jellemző, hogy ennek az „újnépi” csoportnak a vezető szerepét alapjában véve más irányzatok képviselői is elismerik. Jelenleg nincsenek közöttük olyan nagy ellentétek, mint amilyenek korábban a népiek és az urbánusok között voltak.

1956 tragédiája hozzájárult az ilyen hangulatok terjedéséhez az elmúlt tíz esztendőben. Ismeretes, hogy 1957–1959 között, a politikai konszolidáció időszakában a magyar vezetés egyik fő propagandatézise az volt, hogy az ötvenes évektől eltérően olyan szocializmust kell építeni, amelyben az emberek nem a jövőben, hanem már most⁴⁴ jól élnek. Ez sok hasonlóságot mutat Illyés 1934-ben megfogalmazott nézeteivel. E tézisnek az SZKP XX. kongresszusának határozatai szolgálnak alapjául. Természetes, hogy ilyen hagyományok mellett a magyar értelmiség bármilyen értékítélete és véleménye a Szovjetunió jelenlegi politikai és társadalmi életéről így vagy úgy ugyanoda lyukad ki: mennyire felel meg az SZKP XX. kongresszusa szellemének. Éppen erről van szó, amikor az értelmiség elvben jóváhagyja a vezetés nyilatkozatát, miszerint a magyar–szovjet kapcsolatok felhőtlenek, és a szocialista meggyőződés kritériuma a Szovjetunióhoz való viszony. E tekintetben a közvéleményre óriási befolyással vannak Lukács György nézetei. Jellemző például, hogy a gazdasági reformra vonatkozó pozitív véleményét Lukács arra alapozza, hogy az jelentős lépés azon az úton, amelyen érvényt szereznek az SZKP XX. kongresszusa határozatainak. Általában Lukács nézetei – csak röviden szólunk róluk, mivel egészében véve ismertek – szilárd elméle-

41 L. Illyés Gyula: *Szíves kalauz. Úti jegyzetek*. Külföld. Bp., 1966.

42 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

43 Illyés Gyula szovjet kapcsolataira lásd még: Babus Antal: *Illyés Gyula és Király István a Szovjetunióban*. Hítel, 1999. 2. sz. 39–51.;

Kolontári Attila: *Illyés Gyula a Szovjetunióban*. Új Dunatáj, 2004. 4.sz. 40–51.; Seres Attila: *Illyés Gyula a budapesti szovjet követségben 1935-ben*. ArchivNet, V. évf. (2005). 3. sz. (www.archivnet.hu)

44 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

ti alapot és ösztönző erőt biztosítanak a magyar íróértelmisség Szovjetunióhoz fűződő etikai alapú viszonyának.

Összességében a magyar irodalmárok Szovjetunióhoz fűződő viszonyát most körülbelül a következőképpen lehet jellemezni.⁴⁵ Többségük helyesen érti az SZKP XX. kongresszusa határozatainak jelentőségét, és meg van győződve róla, hogy a jelenlegi szovjet vezetés politikai irányvonala megfelel a kongresszuson kijelölt útnak. Azonban némileg óvatosságra inti őket, hogy úgymond, kissé lelassult a mozgás ebbe az irányba, és 1964 után hiányzik a Szovjetunió társadalmi fejlődésének biztos perspektívája. Igaz, nagyon is lehetséges, hogy ezen elővigyázatosság magyarázata az, hogy a bonyolultabb helyzetben nem tudnak eligazodni és nem jutnak hozzá elegendő információhoz. Kisebb részük elvben vagy taktikai megfontolásokból nem ért egyet a XX. kongresszus határozataival. Az előbbieket elenyészően kevesen vannak. Utóbbiak elvben helyeslik a XX. kongresszus irányvonalát, de úgy vélik, hogy a kongresszus túl éles politikai fordulatot hajtott végre ahhoz, hogy a széles néptömegek teljesen megérthessék. A Szovjetunió bel- és külpolitikájának fordulatai általában kissé megijeszítik az iránta alapvetően jóindulatú embereket. Ezért az utóbbi időben megnőtt azok száma, akik taktikai⁴⁶ megfontolásokból nem értenek egyet velünk. Ennek fényes példája a csehszlovákiai eseményekhez és a múlt év augusztus 21-i katonai akciójához való viszonyuk. A szovjet vezetés határozott fellépése a csehszlovákiai „liberális” irányvonallal szemben aggodalmat szült, hogy vajon nem vonja-e ez maga után a szocialista demokrácia fejlődésének lelassulását Magyarországon. Ismert, hogy ilyen aggodalmak nemcsak értelmiségi körökben voltak, és a magyar vezetésnek megfelelő felvilágosítást kellett nyújtania. Nekünk úgy tűnik, hogy ez a fajta óvatosság most fokozatosan megszűnik, és a szocializmus építésével kapcsolatos józanabb és konstruktívabb véleményeknek adja át a helyét.

Ezzel kapcsolatban érdekes Simon Istvánnak, a „negyvenes” nemzedék kiváló költőjének, a Kortárs folyóirat főszerkesztőjének a nézőpontja. Simon nagyra értékeli Hegedüs András cikkét a szocializmus különböző modelljeiről.⁴⁷ Más kérdés, hogy kell-e „modellekről” beszélni, vagy jobb volna valahogy másként hívni a szóban forgó jelenségeket. Egyet lehet érteni részkérdések és a sikertelen megfogalmazások kapcsán a szerzőnek címzett kritikával is. Nem szabad

azonban elmenni Hegedüs fejtegetéseinek fő gondolata mellett, és tagadni a sajátos magyar modell és magyar tapasztalat létezésének tényét. Simon véleménye szerint ennek a modellnek a létezése senkiben, még Hegedüs ellenfeleiben sem ébreszt semmi kétséget. Egyszerűen arról van szó, hogy bizonyos elvtársak úgy vélik: most, amikor Csehszlovákia nyomás alatt van, taktikai szempontból célszerűtlen a magyar sajátosságokra vonatkozó gondolatokat hangoztatni. Ez, folytatja Simon, nem tisztességes álláspont. Ezek az elvtársak tényleg lehetségesnek tartják, hogy „illegálitásból”, szovjet barátaink elől elrejtve fejlesszük Magyarországon a szocialista demokráciát? Hegedüs koncepciójának jó adag politikai töltete van, és ha helyesen használjuk fel, hasznunkra válhat. Komolyan meg kell ismerni a magyar modell valóban lényegi vonásait. Úgy vélem, mondja Simon, hogy Hegedüs nem tudott teljesen megbirkózni ezzel a feladattal, és ebben a kérdésben kész vitába szállni vele. Költő vagyok, lehet, hogy ezért fordítok figyelmet azokra az érzelmi kritériumokra, amelyekkel túlságosan racionális tervezetében Hegedüs nem számol. A szocializmus magyar modelljének egyik, manapság különösen fontos vonása az, hogy ez egy „szovjetbarát” modell. A szociológusoknak komolyan foglalkozniuk kellene a magyar lakosság – és nem csak Budapestének, hanem a vidék lakosságának is – Szovjetunióhoz való viszonyával, és meg kellene próbálni válaszolni arra a kérdésre, hogy miért lett éppen ilyen a mi modellünk?

Simon úgy tartja, a csehszlovákiai események megmutatták, hogy nem ismerjük egymást kellőképpen. Ha a magyar közvélemény jobban ismerte volna a Szovjetunió politikai helyzetét és szellemi életét, nem aggódtunk volna saját demokráciánkért. Másrészt a magyar tapasztalat tüzetesebb ismerete segíthetett volna a szovjet félnek abban, hogy hatékonyabban érveljen, amikor a csehekkel beszélget. Ismert, hogy az egyik alapvető vitás kérdés a sajtószabadság és a cenzúra kérdése volt. Természetes, hogy a csehek tudatosan elutasították a cenzúra szovjet rendszerét. Hiszen – mondhatni – egy karnyújtásnyira volt tőlük a sajtótermékek ideológiai-politikai ellenőrzésének magyar gyakorlata, amely nem él az előzetes cenzúrával. A szovjet félnek – véli Simon – sokkal határozottabban, hasonló változatot kellett volna javasolnia a cseheknek. Szavai szerint az utóbbi időben a magyar értelmiség körében valamelyes elégedet-

45 V. Kiporenko lábjegyzete: „Ez a jellemzés Jovánovics Miklóssal, az Új Írás című irodalmi lap szerkesztőjével folytatott beszélgetésen hangzott el, és egészében véve helyesnek véljük. Jovánovics 1932-ben született, 1956-ban végzett a szverdlovszki egyetem bölcsészkarán, az Új Íráshoz körülbelül egy éve került, addig az Élet és Iro-

dalom című irodalmi hetilap szerkesztője volt. A munkájából kifolyólag jól ismeri az írók álláspontját.”

46 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

47 L. Hegedüs András: *A társadalmi fejlődés alternatíváiról*. Kortárs, 1968. 6. sz. 843–854.

lenséget szült, hogy a magyar tapasztalat némely lényeges mozzanata nem talált megfelelő visszhangra a Szovjetunióban. Ennek eredménye a fölösleges elővigyázatosság.

Simon okfejtésének tanúsága szerint annak eredményeként, hogy az utóbbi években tüzetesebben megismerkedtek a Szovjetunió szellemi életével, a magyar kulturális élet szereplői – kiváltképp az irodalmárok – kezdtek mélyebben elgondolkodni az országaink közötti eszmei együttműködés kérdéseiről. Megszületett a közös alkotómunka, a viták, a kulturális irányítás során szerzett tapasztalatok cseréje, az ideológiai élet eseményeire vonatkozó hatékonyabb információk iránti igény. A könyvkiadók, szerkesztőségek és intézetek munkájában egyre gyakrabban válik szükségessé elvi, értékelő kérdések megoldása, valamint, hogy országaink szellemi életének számtalan eseménye közepette minden anyag a megfelelő helyre kerüljön. Jóval magasabbak a követelmények a lefordítandó irodalmi művek kiválasztásában. Nyelvi elszigeteltségük ellenére a magyar írók egyre kritikusabban és megfontoltabban döntenek arról, hogy hozzájárulnak-e műveik lefordításához a Szovjetunióban. A magyar irodalom fordítóinak novemberi konferenciáján ezeket a hangulatokat összegezve Kardos László professzor azt a tételt emelte ki, hogy a lefordított művek fogadtatását mostanság nem annyira a fordítás színvonala határozza meg, ami természetesen szintén fontos, hanem az, hogy a szerző és a fordító országában a társadalmi fejlődés fázisa megfelel-e vagy nem felel meg egymásnak. Egyszóval a szorosabb együttműködés lehetetlen országaink szellemi életének alapos ismerete, sőt összehasonlító elemzése nélkül.

Ezzel a kérdéskörrel kapcsolatban figyelmet érdemelnek Köpeczi Béla elképzelései.⁴⁸ Szerinte a kulturális élet a Szovjetunióban túlságosan „átpolitizált”. Természetesen ez számos komoly okokkal magyarázható, részben a húszas, harmincas években kialakult hagyományokkal. Ennek ellenére szerinte nem normális, hogy nálunk nagy szakadék tátong a kulturális politika hivatalos álláspontja és az alkotó értelmiség e kérdésekhez való tényleges viszonya között. Mellesleg, Köpeczi véleménye szerint az embernek az az érzése, hogy a hivatalos körök nemcsak hogy nem értenek egyet az övétől eltérő véleménnyel, hanem gyakran úgy tesznek, mintha az egyáltalán nem is létezne. Ez oda vezet, hogy kulturális politikai kérdésekben az álláspontok rendki-

vüli mértékben polarizáltak, kölcsönös megvitatásuk pedig a kelleténél kiélezettebb vitába torkollik. Az értelmiség egészséges alkotó csoportjai majdnem krónikusan ellenzékben vannak.

Köpeczi véleménye szerint ez a helyzet megnehezíti kulturális együttműködésünket. Az országaink közötti politikai kapcsolatokban, az alapvető kérdésekben teljes nézetazonosság van, vagy ahogy Kádár elvtárs fogalmazott: kapcsolataink „felhőtlenek”. Megértve, hogy mennyire fontos – különösen a mostani helyzetben – az ilyen légkör a politikai kapcsolatokban, természetesen mindannyian azt szeretnénk, ha ilyen kölcsönös egyetértés alakulna ki az együttműködés minden konkrét területén, egyebek között a kultúrában is. E jóakarattól vezérelve mindkét fél egynemű képviselője azonban kissé előreszalad, és már most hajlamosak kulturális kapcsolatainkat teljesen felhőtlennek tartani. Úgy vélem, folytatta Köpeczi, hogy ez nincs így. Annak, aki figyelemmel követi az utóbbi öt-hét évben Magyarország és a Szovjetunió kulturális életének fejlődését, be kell ismernie, hogy a kultúra fejlesztését irányító módszereink nem egyformák. Minél inkább elmélyítjük kulturális együttműködésünket, annál gyakrabban és gyakrabban kell ezzel szembesülnünk; s amint az lenni szokott: a gyakorlati munka szintjén. Magyarország szellemi életének légköre és szerkezete a kultúra területén nem felel meg mindenben a szovjet irányító szervek irányelveinek. Másrészt nem felel meg a szovjet értelmiség ellenzékieskedő rétegei hangulatának sem. Ebből számtalan félreértés származik. A hivatalos magyar álláspontot a kultúra terén a Szovjetunióban néha túlságosan liberálisnak tartják, és ez gyanút ébreszt. Magyarországon pedig két rossz közül hajlamosak a kisebbiket választani, és a szovjet kulturális életben az ún. „progresszív” erők felé tájékozódnak, még nagyobb bizalmatlanságot keltve ezzel a szovjet elvtársakban.

Véleményünk szerint Köpeczi értékelése alapján véve hitelesen tükrözi a magyar értelmiség körében uralkodó hangulatot, és jól megragadja a kérdés lényegét. Köpeczi értékelése némileg elvont, s érezni rajta, hogy kevésbé ismeri művészetünk képviselőinek alkotómunkásságát és hangulatait. Ez érthető is, hiszen Köpeczi nem szakértője a szovjet irodalomnak, csak mostanában kezdett el komolyan foglalkozni az orosz nyelvvel, nincs elég személyes és szakmai kapcsolata

48 V. Kiporenko lábjegyzete: „Köpeczi Béla az egyik legkiválóbb magyar irodalomtörténész. Néhány évig az MSZMP KB kulturális osztályának helyettes vezetője volt. Régóta ő az ELTE francia tanszékének vezetője, jelenleg az egyetem rektora, az Írószövetség elnökségének tagja. Jól eligazodik a kulturális politika kérdé-

seiben. Annak kapcsán osztotta meg velünk gondolatait, hogy a múlt év nyarán három hónapos utat tett a Szovjetunióban, ami nagy hatással volt rá. (Valójában 1964–1966 között az MSZMP osztályvezetője, 1967–1970 között pedig az ELTE rektorhelyettese volt – B. A. – S. A.)

értelmiségünkkel (csak mostanság kezd aktívabb lenni ebben a tekintetben). Sok más magyar irodalmár azonban még kedvezőtlenebb helyzetben van. Egészsében véve hitelesen tükrözi a magyar értelmiség körében uralkodó hangulatot, és helyesen fogja meg kérdés lényegét.

Ezeket a gondolatokat néhány irodalmi példával lehet megerősíteni. Az utóbbi másfél-két évben egyre gyakrabban támadnak abból nehézség, ahogyan a magyar szerzők a Szovjetunió életét ábrázolják. Aczél György, Ilku Pál és más magyar elvtársak kitartó javaslatai ellenére a szovjet fél nem fordította le Gyurkó László *Lenin, Október* című publicisztikai könyvét. Nem fordították le Mesterházi Lajos *Férfikor* című regényét és a belőle készült színházi darabot sem. Különben mindkét könyvet az év legjobb irodalmi művének⁴⁹ választották a Magyar Népköztársaságban. Lengyel József *Visegrádi utca* című regényének fordítása és kiadása azért húzódott el, mert a szerzővel számos kérdésben egyeztetni kellett. Jellemző, hogy mindegyik

esetben politikai jellegű nehézségek merültek föl. És végül elégedetlenséget és elővigyázatosságot keltettek Csák Gyula Szibériáról szóló úti jegyzetei (*Élet és Irodalom*, 1968. 43. sz.),⁵⁰ valamint Moldova György *Malom a pokolban* című regénye (Kortárs, 1968. 6–10. sz.).⁵¹

Mesterházi Lajos *Férfikor* című regényét⁵² pozitívan fogadta a magyar közvélemény. Lényegében ez az első irodalmi mű, amely egy hivatásos forradalmár és pártmunkás életét hosszú időtartamon keresztül mutatja be: 1919-től a hatvanas évekig. Helyes a regény ideológiai

kiindulópontja, életteli, jól dokumentált, a szerző nem kerül meg a súlyos politikai kérdéseket. Mivel szovjet olvasók számára értékes ismereteket tartalmaz, véleményünk szerint ez a könyv nagy sikert aratna a Szovjetunióban. (Népszerű formában és helyesen mutatja be a két világháború közötti és az 1945 utáni Magyarország történetét.) A könyv szovjetunióbeli kiadása erkölcsi támogatást jelentene szerzőjének, Mesterházi Lajosnak, az ismert kommunista írónak, a Szovjetunió őszinte barátjának. (Jelenleg súlyos beteg). A könyv kapcsán felmerült problémák véleményünk szerint megoldhatók. A főhős rövid beszélgetései Rákosi Mátyással, Nagy Imrével és Gerő Ernővel benne maradhatnak az orosz fordításban, mert ezek a részek nagyon tapintatosan vannak megírva. A könyvben úgy jellemzi a Vörös Hadsereg 1945-ös magyarországi tevékenységét, ahogyan magyar szerző eddig még nem tette. (Lásd a 2. sz. mellékletet).⁵³ Magyarországon úgy tartják, hogy a mű őszinte és jóindula-

Veress Pál (1920–1999): Zöld szemű lány (1950-es évek),
zsirkréta, 40,8×28 cm

tú a szovjet emberek iránt.

Nem hagyhatjuk ki folyton a magyar könyvekből a hasonló momentumokat. Ezért most ki kell használni, hogy a szerző politikai szempontból helyesen és tapintatosan fejt ki őket.⁵⁴ Arról sem szabad megfeledkezni, hogy mióta a Szovjetunió és a Magyar Népköztársaság megállapodást kötött a szerzői jogokról, a fordításról szóló szerződés aláírásakor a szövegben végrehajtott összes rövidítést és változtatást egyeztetni kell a szerzővel.

49 Talán saját könyvkiadóik választották az év legjobb művének.

50 L. Csák Gyula: *Szibériában*. *Élet és Irodalom*, 1968. 41. sz. 1.; 42. sz. 4.; 43. sz. 4.

51 L. Moldova György: *Malom a pokolban*. Kortárs, 1968. 6. sz. 920–941.; 7. sz. 1089–1108.; 8. sz. 1249–1272.; 9. sz. 1425–1448.; 10. sz. 1565–1569.

52 V. Kiporenko gépelt aláhúzása. L. Mesterházi Lajos: *Férfikor*. Bp., 1967.

53 Az irathoz csatolva a regény 416–419. lapjai közötti rész orosz fordítása.

54 V. Kiporenko lábjegyzete: „A regényről az Inosztannaja litteratura szerkesztősége és a Progressz kiadó is írt recenziót.” (Az Inosztannaja litteratura 1967–1968. évi számaiban nem található recenzió Mesterházi regényéről. Valószínűleg inkább arról van szó, hogy a nagykövetség kérésére belső, hivatali használatra szánt recenziót írt a lap és a kiadó. – B. A. – S. A.)

Hasonló problémák merültek fel Lengyel József *Visegrádi utca* című könyvével kapcsolatban is. Maga a könyv egyedülálló történeti riport 1918–1919-ről, amit az események egyik szemtanúja és résztvevője, a Kommunisták Magyarországi Pártjának alapító tagja vetett papírra. Ezt a könyvet némelyek John Reednek az oroszországi forradalomról szóló közismert könyvéhez hasonlítják. A *Visegrádi utca* kiadása fölöttébb kívánatos lenne a magyar Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulójára. Azonkívül Lengyel Józsefnek jóformán ez az egyetlen műve, ami a Szovjetunióban kiadható. (Szinte az összes többi műve a lágerekkel foglalkozik, amelyekben tizenhét évet töltött el nálunk.) A könyv dokumentum jellegének megőrzése végett a szerző ragaszkodik a teljes szöveg és az összes előszó megtartásához. Mellesleg még 1932-ben írott előszavában Kun Béla, Sztálinnak *A bolsevizmus történetének néhány kérdéséről*⁵⁵ című előadása⁵⁶ kapcsán mint a „Kommunista Internacionálé vezérére” hivatkozik Joszif Visszarionovicsra, és arról a salakról beszél, amit a kommunista pártok a szociáldemokráciából hoztak. Saját 1956-os előszavában a szerző hangsúlyozza, hogy mivel dokumentarizmusra törekedett, szándékosan hagyta benne Kun Béla előszavában a Sztálinra vonatkozó utalást. Meg kell érteni, írja Lengyel, hogy ez 1932-ben volt, „mikor még a jó kommunisták se valamennyien tudtak különbséget tenni a sztálini szavak és a sztálini tettek között.”⁵⁷ Amíg nem vagyunk biztosak benne, hogy mindez elfogadható számunkra, nem szabad szerződést kötni a szerzővel, és nincs értelme lefordítani magát a könyvet sem. A *Progressz* kiadó azonban még nem hallatta véleményét az előszavak kapcsán.

Három hónappal ezelőtt Magyarországon megjelent ennek a könyvnek az új kiadása. Engedve a szerző csökönyösségének, meghagyták az eredeti szöveget, noha a magyar elvtársaknak nem felelt meg, hogy Kun Béla élesen bírálta a magyar szociáldemokratákat. A könyvet rövidítések és változtatások nélkül sok országban, köztük néhány kapitalista országban is kiadták.

A *Gyurkó László Lenin, Október* című könyvével⁵⁸ kapcsolatos kérdésnek szintén megvan a maga történe-

te. Bár a magyar elvtársak kitartóan kérték, ezt a könyvet nem fordították le a Szovjetunióban. És ez rendben van így.⁵⁹ Ezzel szemben ők a mai napig aktívan propagálják ezt a könyvet az elvtársainknak, kiemelve, hogy a szerző éppen etikai nézőpontból közelít Lenin személyéhez. Amikor ez év januárjának végén Aczél György, az MSZMP KB titkára fogadta G. M. Markov⁶⁰ és P. P. Bocu⁶¹ elvtársakat, a Szovjet Írók Szövetségének titkárait, megajándékozta őket a könyv egy-egy példányával, és lelkesen nyilatkozott róla. Jelenleg Gyurkó László a könyv második részén dolgozik.⁶² Megjegyzendő, hogy ezen a két kiadást megért könyvön kívül a közeljövőben Magyarországon aligha fog bármilyen jelentős munka a lenini témáról megjelenni.

Moldova György *Malom a pokolban* című regénye⁶³ egy budapesti egyetemista fiatalember másfél évét (1951–1953) meséli el. Keményen, de élethűen mutatja be a személyi kultusz időszakának légkörét. A hős váratlanul találkozik az akkori évek egyik vezető, a szovjet emigrációból nemrég hazatért munkásával, és beleszeret a Szovjetunióban felcseperedett lányába. A lány sok mindenben nem ért egyet az apjával. Közöttük zajlik le a 3. számú mellékletben lefordított beszélgetés.⁶⁴

Megemlíthető, hogy a magyar olvasók manapság nyugodtan fogadják a láger-témát, és ez a regény nem vonta magára különösebben a közvélemény figyelmét. Az igazság kedvéért meg kell említeni azt is, hogy a szerző eléggé terjengősen és naturalistán ábrázolja a hős gyötrődését a magyar hadseregben. Véleményünk szerint nem szerencsés, hogy ez a regény nem sokkal a Kommunisták Magyarországi Pártja megalakulásának 50. évfordulója előtt jelent meg. Bár erre itt nem figyeltek fel.

Ami Csák Gyula Szibériáról szóló *Útjegyzeteit*⁶⁵ illeti, némely részének hangneme egyszerűen a szerző nyárs-polgáriságával magyarázható. Csák Gyula a negyvenes korosztályhoz tartozó író, paraszti származású, nézetei az ún. „újnépiekéhez” állnak közel, az *Élet és Irodalom* című irodalmi hetilap szerkesztőségének rovatvezetője. Tud oroszul, egy hónapra utazott a Szovjetunióba az írószövetségeink közötti csereegyezmény keretében. Egészében véve jól viszonyul hozzánk.

55 In: I. V. Sztálin művei. Bp., 1951. 13. köt. 88–107.

56 Valójában ez a Proletarszkaja Revoljucija folyóirat szerkesztőségének küldött levél.

57 Lengyel József: *Visegrádi utca*. Bp., 1968. 15–16.

58 V. Kiporenko gépelt aláhúzása. L. Gyurkó László: *Lenin, Október*. Bp., 1968.

59 Kézírási aláhúzás a szövegben.

60 Markov, Georgij Mokejevics (1911–1991): 1956-tól a Szovjet Írók Szövetségének titkára, 1971-től 1986-ig első titkára. Legfőbb írói élménye szülőföldje, Szibéria.

61 Bocu (Boțu), Pavel (1933–1987): moldován költő, prózaíró, műfordító. 1965-től az 1980-as évek végéig a Moldován Írószövetség elnöke, egyúttal a Szovjet Írók Szövetségének egyik titkára.

62 Kézírási aláhúzás a szövegben.

63 V. Kiporenko gépelt aláhúzása. A regény első kiadása: Moldova György: *Malom a pokolban*. Bp., 1968.

64 Az íráshoz csatolva a Kortárs 1968. 9. számában megjelent fejezet 1446–1447. oldala közötti részének orosz fordítása.

65 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

A megvizsgált példákból a következő következtetések vonhatók le. Mindenekelőtt, az ilyen a műveket nem szabad az írók politikai nézeteiben bekövetkező kedvezőtlen változások jelének tekinteni, és nincs köztük a csehszlovák értelmiség szovjetellenes magatartásához. Éppen ezért a magyar alkotó értelmiségi körök helyzetének általános értékeléséből kiindulva nem szabad elszórt következtetéseket levonni egy-egy magyar irodalmár álláspontjára vonatkozóan. (Inkább a folyóiratok és a könyvkiadók szerkesztőivel szemben kellené igényeket támasztani.) Az ehhez hasonló dolgok inkább azon különbségek természetes következményének tekinthetők, amelyek országaink szellemi életének feltételei, valamint a kulturális élet irányítási módszereiben és szerkezetében jelentkeznek. Az együttműködés elmélyítése ezen a téren és országaink ideológiai életének fokozatos közelítése a megbízható eszköze annak, hogy befolyásunk legyen a magyar értelmiségre, közöttük az irodalmárookra.

Ugyanakkor tagadhatatlan, hogy az utóbbi időben a magyar alkotó értelmiség körében némiképp haverkodó és bizalmaskodó színezetű magatartás jelent meg a Szovjetunió irányában. Ismeretes, a magyar vezetés kulturális politikájának egyik legfőbb eleme az, hogy csak korlátozott mértékben alkalmaz adminisztratív eszközöket.⁶⁶ Az utóbbi időben, gyakorlatilag az után, hogy Aczél György elvtárs került az MSZMP KB titkári posztjára, ezt a fajta politikát egyre gyakrabban vitatták meg értelmiségi körökben, egyebek között a sajtóban is. E megbeszélések során született meg egyebek között a jelenlegi magyarországi kulturális politikai irányításra leginkább illő kifejezés – maguk a magyar elvtársak gondolják ezt –, amit feltételesen a „futballbíró módszerének” neveznek. Ennek az a lényege, hogy az összes játékos ismeri a szabályokat, és maguk játszanak. A bíró szabad kezét ad nekik, és csak akkor sípol, ha megsértik a játékszabályokat. Ez a módszer nagyon fontos eleme az ún. „Aczél-kurzusnak”, amiről mostanság itt

sokat beszélnek. Az értelmiségnek tetszik ez a gyenge kezű irányítás. És valóban, ez a kurzus csökkentette a belső feszültséget, s hozzájárul az alkotók konszolidációjához. Például erről tanúskodik a csehszlovákiai eseményekre adott válasz, Lukács György visszatérése a pártba, és a viszony rendezése vele. Mivel azonban a bíró sípja csak post factum szólal meg, természetes, hogy ennek a koncepciónak ára van: egynemely jelenséget nehéz ellenőrizni. Igaz, ebben az a pozitívum, hogy a felsorolt példákkal lényegében kimerítettük a Szovjetunió iránti magatartás azon jelenségeit, amelyekről jelen esetben szó van.⁶⁷ Ezek mind a közvélemény és a vezetés szeme előtt történnek, és szükség esetén bírálják őket. (Például Csák Gyula jegyzeteit sok irodalmár és személyesen Aczél elvtárs is helytelenítette, amit meg is mondtak a szerzőnek).

Az elmúlt esztendő irodalmi életének számottevő mozzanata volt a Magyarországgal szomszédos országokban élő magyar kisebbségek irodalmának fejlődéséért vállalt „közös felelősség” elvének, valamint az ún. „kettős kötődés” elvének,⁶⁸ a megfogalmazása. Év elején a Magyar Népköztársaság Művelődésügyi Minisztériumának irodalmi osztálya javasolta, hogy bővítsék a kapcsolatokat a szomszédos országokban, legfőképp az Erdélyben, Szlovákiában és Jugoszlávia Magyarországgal határos megyéiben élő írókkal. Az indok az volt, hogy ezekkel az írókkal a kapcsolatok eddig csak esetlegesek voltak, és elmaradtak a tösgyökeres nemzetiségek íróival ápoltságok mögött. A javaslatot jóváhagyták a Minisztériumban és az MSZMP Központi Bizottságában is.⁶⁹ Ezzel összhangban az Írószövetségben vitát rendeztek a szomszédos szocialista országok, köztük a Szovjetunió magyar irodalmáról. A vitára adott válaszbán, amelyet az Élet és Irodalom című irodalmi hetilap 1968. május 18-i számában publikáltak,⁷⁰ jelent meg először nyilvánosan a „kölcsonös felelősség” és a „kettős kötődés” elve. Annak ellenére, hogy tisztázták: a formulának tisztán iro-

66 Kézírásos aláhúzás a szövegben.

67 V. Kiporenko lábjegyzete: „Ismereteink szerint ezeken kívül még egy olyan művel vannak problémák, amelynek köze van a Szovjetunióhoz. A már említett Lengyel József múlt év nyarán befejezte önéletrajzi regényét, amelyben ismételen ír életének a Szovjetunióban, emigrációban és lágerekben eltöltött szakaszáról. A kiadó vonakodott kiadni a regényt, amire Lengyel természetesen felháborodottan reagált. A Kádár elvtárral folytatott beszélgetése után Lengyelt rávetették, hogy ne ragaszkodjon a regény kiadásához. Most azt követeli, hogy az Írószövetségben szervezzenek irodalmi vitát a kéziratról. Lengyel el is kezdte sokszorosítani a szöveget az Írószövetség tagjai számára. Igazából el jogos igény a részéről, de mivel ebből úgyis tömegrendezvény kerekedne ki (az Írószövetségnek 360 tagja van), az elvtársak egyelőre nem kívántak belemenni ebbe.”

68 V. Kiporenko gépelt aláhúzása.

69 Az MSZMP iratainak a MOL-ban őrzött anyagában nem találtuk nyomát, hogy a javaslatot megvitatták volna az MSZMP KB-ben is. Sőt, ezzel ellenkezőleg, a magyar állam semmilyen komolyabb diplomáciai lépést nem tett a határon túl élő magyarok helyzetének javítása érdekében. 1968 elején Péter János külügyminiszter nem tartotta célszerűnek és reálisnak, hogy az új magyar–román barátsági, együttműködési és kölcsönös segítségnyújtási egyezmény megkötéséről folyó tárgyalásokon a magyar fél javasolja a kisebbségek jogainak biztosítására vonatkozó megfogalmazás bevitelét a szerződésbe. Az MSZMP Politikai Bizottsága ülésének jegyzőkönyve. 1968. február 6. MOL, 288. f., 5. csop., 445. ö. e., 10, 159–160. fol.

70 Kettős kötődés – kettős felelősség. Vita a szomszédos országok magyar irodalmáról. Élet és Irodalom, 1968. május 18. 1–2.

dalmi értelme van, rögtön negatív reakciókat szült Szlovákiában, Jugoszláviában és legfőképpen Romániában. Ezt a magyar akciót ezekben az országokban nemzeti és állami szuverenitásuk elleni merényletnek és szellemi ellenzék létrehozására tett kísérletnek értékelték. Szlovákiában és Jugoszláviában az elégedetlenség inkább társadalmi és főként írói csatornákon keresztül fejeződött ki, ellenben Romániában a „legmagasabb” szinten hoztak megfelelő intézkedéseket. A magyar elvtársak tudják, hogy személyesen Ceaușescu elvtárs hívta össze a magyar nemzeti kisebbség legtekintélyesebb képviselőit, és élesen bírálta a magyar akciót.⁷¹ Ennek csak azért nem voltak komoly adminisztratív következményei, mert a nemzeti kisebbség képviselői elhatárolódtak a magyar formulától, és lojalitásukról biztosították a román vezetést.⁷² Az egyik Romániában kiadott magyar irodalmi lap szerkesztőjét arra kényszerítették, hogy magyarázódó szerkesztőségi cikket közöljön.⁷³

Ez a tényszerű váza a magyar irodalmi élet ezen új fejleményének. Viszont ennek hosszú előtörténete van. Ismert, hogy 1964-ben Szirmai elvtárs kezdeményezésére – aki akkor az MSZMP KB ideológiai titkára⁷⁴ volt – számos kérdést fölvetettek a szocialista országokkal folytatott kulturális együttműködéssel kapcsolatban. (Szirmai elvtárs 1965. évi levele az MSZMP KB Politikai Bizottsága nevében az európai szocialista országok pártvezetésének.) Az e kérdéseket ismerő magyar elvtársak arra hívják föl a figyelmet, hogy Szirmai elvtárs kezdeményezésére éppen akkoriban élénkült meg a munka a szomszédos szocialista országokban élő magyar nemzeti kisebbségekkel. Alapja az a tézis volt, hogy ezeknek a kisebbségeknek a kultúrája a magyar kultúra szerves része. Sok munkatárs nem értett egyet ezzel az elméleti alappal.⁷⁵ A vezetés azonban némi nyomást fejtett ki. Rámutattak, hogy a jugoszlávok, akiknek a legtöbb tapasztal-

talatuk van a nemzetiségi kérdés megoldásában, állítólag egyetértenek ezzel a tézissel (egyébként akkoriban Magyarországon sokat beszéltek arról, hogy Jugoszláviában példaszerűen oldották meg a nemzetiségi kérdést), a szlovákok pedig közel állnak az elismeréséhez. Így egyedül a románok maradnak, akikre – a többi szomszéd támogatását megnyerve – könnyebb lesz nyomást kifejteni, s bizonyítani, hogy sovínisztán bánnak a magyar kisebbséggel. Jellemző, hogy akkor, e tézis megerősítése érdekében a magyar elvtársak először hozták szóba a Szovjetunióban élő magyar nemzeti kisebbséget, de természetesen nem emelték ki azt a döntő körülményt, hogy Erdélyben, Kárpátaljával ellentétben, önálló és fejlett magyar kultúra létezik.

A gyakorlat hamar megmutatta ennek az orientációnak az illuzórikusságát. Elsősorban Szlovákia kapcsán számították el magukat alaposan. A két-három évvel azelőtt a szlovákok és a magyarok között megindult ideiglenes közeledés leginkább a csehekkel szembeni érzelmek eredménye volt, és nem teremthette meg a kedvező körülményeket a magyar–szlovák történeti és kulturális kapcsolatok problémái tömegének kiküszöböléséhez. Szirmai elvtárs kezdeményezésére többek között az alábbi lépést tették. Úgy döntöttek, azzal a kéréssel fordulnak a szlovákiai, az erdélyi és a jugoszláviai magyar kisebbség vezető kulturális képviselőihez, hogy mondják el véleményüket a magyar kisebbségek helyzetéről ezekben az országokban, hogy milyen úton lehetne kiküszöbölni a nacionalista csökevényeket, és hogyan lehetne megerősíteni a magyarok és a szomszéd népek közötti internacionalista barátságot. Az eszmecsere a Kortárs című lapban tervezték megmagyarázni. Azonban Illyés Gyula levele és az említett személyek, többek között Laco Novomeský⁷⁶ és Fábry Zoltán író – akiket a szlovákiai magyar kisebbség szellemi atyjának tekintenek – válasza annyira nacionalista szelleműnek bizo-

71 Minden bizonnyal az 1968. június 27-i bukaresti értekezletről van szó, amelyre több mint száz vezető magyar értelmiségit rendelték a román fővárosba. Itt hangzik el nyilvánosan először, hogy „valójában mind románok vagyunk, ha a származásunk különböző is.”

72 A „kettős kötődés” elvétől élesen elhatárolódott Domokos Géza, Huszár Sándor, Szász János, Méliusz József, megértőbben viszonyult hozzá Balogh Edgár, Szemlér Ferenc. Vö. Vince József nagykövet jelentése a romániai magyar irodalom helyzetéről. Bukarest, 1968. december 12. MOL, az MSZMP KB Külügyi Osztályának iratai, M-KS 288. fond, 32/1968/8. ő. e., 171–175.

73 Három szóba jöhető cikket sikerült felkutatni. Az egyik az Utunk hetilap *A felelősség oszthatatlan* című cikke (1968. aug. 2.): „A romániai nemzetiségi irodalom kérdésében, miképpen a közélet bármely más kérdésében is, a felelősség oszthatatlan, és arra csakis a Román Kommunista Párt és az ország népe tarthat igényt.” A másik cikk napilapban látott napvilágot: „Nem érthetünk egyet semmi szín alatt [...] a magyarországi sajtóban és folyóiratokban meg-

fogalmazott »kettős kötődés – kettős felelősség« programjával [...] Lényegében olyan beavatkozási kísérletet takar, amely a kölcsönös megértés és együttműködés szellemének ápolása helyett csak zavart kelt és félreértést okoz.” (Domokos Géza: Az igazság és tárgyilagosság szellemében. Előre, 1968. júl. 24.) A harmadik cikk: Hajdú Győző – Gálfalvi Zsolt: Felelősség azonos eszmények szolgálatában. Igaz Szó, 1968. 8. sz.

74 Szirmai István 1959-től 1966-ig a Központi Bizottság titkára, később az Agitációs és Propaganda Bizottságnak volt a vezetője.

75 V. Kiporenko lábjegyzete: „Például a magyar könyvkiadók munkatársai folytonosan szembetalálták magukat a csehszlovák, a román és a jugoszláv könyvkiadók és írók tiltakozásával, amikor ezeknek az országoknak a területén élő magyar származású szerzőket bevették magyar irodalmi almanachokba”.

76 Novomeský, Laco (1904–1976): szlovák költő, publicista, politikus. Gyermekkorát Budapesten töltötte. 1945 után tiltakozott a magyarság kollektív bűnössé nyilvánítása ellen, de mégis részt vett a kitelepítésekben.

nyult, hogy a magyar elvtársak teljes elgondolása dugába dőlt.⁷⁷ Kiderült, hogy a nacionalista érzelmek a kisebbségek körében sokkal erősebbek, mint magában Magyarországon. Számos magyar kisebbségi íróval kialakult kapcsolat a gyakorlatban mutatta meg, hogy a Magyar Népköztársaságba érkezve magyarnak mondják magukat, és szerfölött érdeklik őket a publikációk és a honoráriumok, hazatérve pedig gyakran lemondanak a szellemi autonómia követeléséről, és legalábbis nem helyeslik a védelmükre tett magyar diplomáciai lépéseket.

Mindezek után, véleményünk szerint a múlt év tavaszán kissé meggondolatlan lépés volt a magyar kisebbségi irodalmak „kettős kötődése” elvének megfogalmazása, de legalábbis nem időszerű. A külpolitikai bonyodalmon kívül e tézis legeltökéltebb híveinek körében magán Magyarországon is felerősítette a nacionalista érzelmeket, ellenben az ellenfelei, akik az ilyesfajta kérdésfelvetést nem tartották marxistának, és nem értették, hogy miért erőltették ezt „fentről” az Írószövetségre, élesen bírálták.

Véleményünk szerint ennek az egész kampánynak az elgondolása, ideje, elindítása és lebonyolításának módja – nem kellő átgondoltság, elsietett nyilatkozatok – sok közös vonást mutat a magyar fél által a külpolitika terén felvetett ún. „dunai koncepcióval”.

Az e téma körül fellángolt indulatok mára általában lehiggadtak. Az irodalmi lapokban a korábbinál jóval nagyobb figyelmet fordítanak a szlovákiai, jugoszláviai és a romániai magyar írókra. Nemrég megjelent az első recenzió egy kárpátaljai magyar költő verseskötetéről is. Múlt év májusában a budapesti könyvnapra meghívták ezen országok magyar könyvkiadóinak képviselőit. A kiadóknak lehetőséget biztosítottak, hogy a város központjában pavilont nyissanak, és kiadványaikat árusítsák. (A Kárpáti Könyvkiadó képvi-

selői – miként a Nagykövetség már jelentette – nem jöttek el a könyvhétre.) Határozott munkát végeztek a magyar irodalom fordítói első konferenciájának (1968 novembere) szervezésekor. Egyelőre ez minden, és úgy látszik, a Magyar Írószövetség elégedetlen vele, hogy nagy és fölösleges lárma után, aminek nyilván semmi köze nem volt az irodalomhoz, nehéz megvalósítani a valóban ésszerű és hasznos dolgokat. Éppen ezért Darvas József és Dobozy Imre, amikor 1968 végén Pozsonyban jártak, pozitívan viszonyultak a szlovákiai magyar írók azon kívánságához, hogy Magyarországra küldhessék küldöttségüket. A Szlovák Írószövetség beleegyezett ebbe, és mindebből ítélve ez év tavaszán ilyen küldöttség érkezik majd a Magyar Népköztársaságba. Ez lesz a magyarok első gyakorlati lépése fentebb kifejtett elképzelésük megvalósítására. Megemlítendő, hogy a magyarok nagy figyelemmel és körültekintően viszonyulnak a Magyar Népköztársaság és Kárpátalja közötti kulturális kapcsolatok élénkítésére vonatkozó különféle kijelentéseinkhez.

Melléklet: 10 lapnyi, nem titkos.⁷⁸

A Szovjetunió magyarországi nagykövetségének harmadtitkára
Valentyin Kiporenko

Elküldve 4 helyre:

1. – G. A. Kiszjeljov⁷⁹ elvtársnak, SZKP KB osztálya⁸⁰
 2. – Sz. T. Asztavin⁸¹ elvtársnak, Külügyminisztérium 5. Európai osztálya
 3. – V. M. Ozerov⁸² elvtársnak, Szovjet Írók Szövetsége
 4. – az irattárba
1969. február 14.

Gépelte eredeti. RGANYI, f. 5. op. 61. gy. 83. l. 19-47.

77 Az eset kapcsán 1968. aug. 25-én Illyés a következőt jegyezte fel naplójába: „Este Simon István Bazsiból jövet, Pestre Menet. Ismét – hányadszor már – a két levél ügyében. Ezt a nem rövid tanulmányt még 1966-ban, közvetlenül a PEN New York-i kongresszusa után gondoltam el, s a pesti költői találkozás után írtam le. Hol a szlovák, hol a román és végül a magyar nacionalizmus tüneteit forgatva a cikk irányvonala az, hogy a nemzeti érzés alapjait rég nem a történelem, hanem a pszichológia, a patológia eszközeivel kellene világitgatnunk. A jó harminc gépoldalas tanulmányt a Kortárs kényesnek ítélte. Kiszedték huszonöt példányban a párt és kormány vezető tagjainak. A kívánalom az volt, szóljon hozzá egy csehszlovák, egy jugoszláv, egy román író is, és ezekkel együtt jelenjék meg az enyém is, így »elvesszük az élet«. Novomeský megírta a magáét, Krleža megígérte; román vitafél nem akadt. De mivel Novomeský és Krleža pártvezető, s így a párt tudta nélkül ilyen ügyekbe nem szólhat bele, lefordították a tanulmányt csehre, szlovákra, horvátra is. De a közléssel így is várni kellett, előbb a horvát–szerb, majd a szlovák–cseh kötélpótlás miatt. Júniusban Simon kérte, hogy a már addig gondolhatni hányszor átalakított cikket kurtítsuk a kétharmadára: a lényegét mégis napvilágra hozhatjuk. Ez elé előszót, én utószót írtam, így került a

kiszedendő anyagba. Most magam kértem, hogy várjunk a közléssel.” Illyés Gyula: Naplójegyzetek 1961–1972. Bp., 1989. 275. Illyés tanulmánya tudunkkal csak 1988-ban, a *Szellem és erőszak* című kötetében, *Három levél* címmel jelent meg.

78 Erre l. a 38., 53., és 64. sz. lábjegyzeteket.

79 Kiszjeljov, Gennagyij Alekszejevics (1916–): szovjet diplomata. 1959–1965 között Lengyelországban szolgált különböző beosztásban, 1965–1968 között a Szovjetunió svájci nagykövete, 1968-tól az SZKP Külügyi osztályának munkatársa.

80 Kiporenko nem nevezi meg pontosan a szervezeti egységet, de nyilvánvalóan az SZKP Külügyi osztályáról van szó.

81 Asztavin, Szergej Tyimofejevics (1918–): 1955-től követségi tanácsos, 1958-tól ideiglenes ügyvivő az NDK-ban. 1960-tól 1970-ig a Szovjetunió Külügyminisztériuma V. Európai osztályának vezetője, 1970–1973: izlandi nagykövet.

82 Ozerov, Vitalij Mihajlovics (1917–): szovjet orosz kritikus, irodalomtörténész. 1967-ben választották a Szovjet Írószövetség Vezetősége titkárává, 1967–1986 között egyúttal a Szovjet Írószövetség Kritikai és Irodalomtörténeti Tanácsának elnöke. 1959–1979 között a Voproszi lityeraturi főszerkesztője.

HÍREK, ESEMÉNYEK

Csokits János költőnek és Dursun Ayan török műfordítónak adták át az idén a Balassi-Bálint-émlékkardot, hagyományosan február 14-én a budai Gellért szállóban. Makovecz Imre, a kutórium elnöke hangsúlyozta „a Balassi-kard a túlélésben születő második Magyarország egyik jelképe, és semmi köze a jogászkodó és hazudozó politikusok világához”. Az idei Balassi-kardos Csokits János öt évtizedet Nyugat-Európában élt, ott szervezte a magyar irodalmi életet, Balassi, Pilinszky és mások verseinek fordítását segítette. Hét éve hazaköltözött, s itthon ír költeményeket, esszéket. A kitüntetett műfordító, Dursun Ayan tavaly novemberben adta ki – *Tasnádi Edit* műfordítóval közösen írt – kétnyelvű kötetét, amely négy évszázad elteltével törökül is hozzáférhetővé teszi az annak idején török dalokat magyarra fordító Balassi strófáit.

A Magyar Emlékekért a világban közhasznú egyesület márciusi programjai: 13-án, kedden 18 órakor: *Vámbéry Ármin életútjának emlékei, születésének 175. évfordulóján.* Előadó: Dr. Kubassek János, a Magyar Földrajzi Múzeum Igazgatója. *Egy fiatalember kerékpártúrája Vámbéry Ármin nyomában...* Bujna Zoltán vetített beszámolója. 27-én, kedden 18 órakor: *Magyar emlékek Ausztriában (I.) Bécs és Salzburg magyar emlékeinél.* Juhász László író, kutató, a *Bécs magyar emlékei* írójának mozgófilm előadása. Az előadások helyszíne:

Magyar Kultúra Alapítvány Székháza, Budapest I., Szentháromság tér 6., tel.: (1) 224-8178, e-mail: promeh@hotmail.com, www.mka.hu/meve

A Budapest Galériában március 1–április 1-jéig *Takáts Márton* grafikusművész *Színesben(is)* és *Jakobovits Miklós* festőművész *Idő és csend* című kiállítása tekinthető meg hétfő kivételével naponta 10–18 óráig. (Cím: Budapest III., Lajos utca 158., www.budapestgaleria.hu)

PÁLYÁZATOK

Balatonfüred városa tizenötödik alkalommal hirdeti meg a Salvatore Quasimodo költőversenyt, amelyet idén először középiskolások számára is kiírnak. A Nobel-díjas olasz költő emlékére rendezett felnőtt irodalmi versengésre 2007. május 31-ig nyújthatják be a pályázók magyar nyelvű alkotásaikat a következő címre: Polgármesteri Hivatal, 8230 Balatonfüred, Szent István tér 1. A költőversenyre két magyar nyelvű, publikálatlan, másol nem díjazott verssel lehet jelentkezni. Az idén először olaszul tanuló középiskolások diákok is indulhatnak a számukra rendezett pályázaton. A diákoktól egy 10–12 soros magyar nyelvű költeményt és annak olasz nyelvű fordítását várják a szervezők április 15-ig. Az ifjú költőket öt korosztályban díjazzzák.

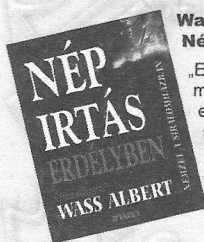
Az Aranytíz Művelődési Központ meseíró pályázatát hirdeti In memoriam Lázár Ervin címmel 14 és 30 közötti fiatalok számára két kategóriában: 14–18

éves diákok és 19–30 éves amatőr alkotók számára. Pályázni egy 20 gépelt oldalnál nem hosszabb terjedelmű eddig nem publikált mesével lehet. Tematikai megkötés nincs. A fiatal meseírók feladata, hogy tovább vigyék Lázár Ervin örökségét. A pályázatokat neves irodalmárokból álló zsűri bírálja el. Beadási határidő: 2007. március 12., hétfő. Bővebb információ: (1)354-3400, www.aranytiz.hu.

A Kráter Műhely Egyesület mese-mondóversenyt hirdet a kelet-erdélyi csíki népmesékből felső tagozatos általános iskolás tanulók számára, *mesejátékversenyt Wass Albert meséiből* óvodások és alsó tagozatos általános iskolás tanulók számára, valamint pályázatot ír ki Németh László szépirodalmi munkáinak megismertetésére, *Egyén és közösség (v)iszonya Németh László prózájában* témában. Bővebb információ: (1)266-6288, www.krater.hu.

Erdöss Pál Balázs Béla-díjas filmrendező február 14-én súlyos betegség után elhunyt. A művész a nyolcvanas években dokumentarista stílusú, társadalmi érdeklődésű játékfilmjeivel aratott először sikereket. Legújabb filmjét, a *Budakeszi srácokat*, amely *Kovács Istvánnak A gyermekkor tiündöklete* című regénye (Magyar Napló Kiadó, 2006) alapján készült, vetítették az idei Magyar Filmszemle versenyprogramjában.

A KRÁTER MŰHELY EGYESÜLET KÖNYVAJÁNLATA:

Wass Albert: Népiertás Erdélyben

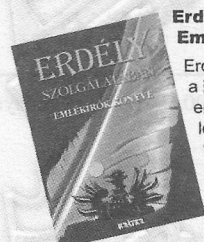
„E dokumentációs munka magába foglalja az utolsó hús esztendő hitelesített visszaéléseit, amit a román hatóságok az erdélyi magyarokkal szemben elkövettek” – Wass Albert 1985. A/4, keménytáblás, 152 oldal 2500 Ft

Hugh Kenner: Flaubert, Joyce és Beckett: A sztoikus komédiások

Rengeteg humorral és roppant szórakoztatóan, példátlan szellemességgel megírt esszé-kötet, afféle „segédkönyv” a prózáirás mikéntjéről. AK/40, 164 oldal Kartonált: 1400 Ft

Az élő Isten hegye ANTOLOGIA

Főleg a kortárs világliteratúrából izellőt adó, de a régebbi korok felé is visszapillantó prózaválogatás, a kisebb lélekszámú népek íróinak tolla alól kikerülő alkotások túlsúlyával. A/5, kartonált, 160 oldal 1400 Ft

Erdély szolgálatában Emlékirók könyve

Erdély másfél száz éves története a kortársak szemével! A kötet az erdélyi emlékirat-irodalomból válogatja össze a teljes eseménytörténetet a fejedelemség megszületésétől (1541) Apafi lemondásáig – vagyis az önállóság végéig. A/5, keménytáblás, 192 oldal 2200 Ft

Hankiss János: Európa és a magyar irodalom

TANULMÁNY Irodalmunk nyugati értelemben vett irodalom s igazi értékét és szerves funkcióit ebből a szemszögből is meg kell mérni. AK/40, keménytáblás 576 oldal, 2800 Ft

Wass Albert: Igazságot Erdélynek!

Kétnyelvű dokumentumgyűjtemény az erdélyi magyarságot ért megszállhatatlan igazságtalanságról. A/5, 228 oldal Keménytáblás: 2300 Ft Kartonált: 1800 Ft

MEGRENDELHETŐ:

Kráter Műhely Egyesület, 2013 Pomáz, Búzavirág u. 2. Tel./Fax: 26/328-491, info@krater.hu, www.krater.hu

KAPHATÓ:

Kráter Könyvesház, 1072 Budapest, Rákóczi út 8/a Ny: H-P: 10–18 Tel.: 1/266-3153, konyveshaz@krater.hu

A Magyar Írószövetség, a Szépirodalmi Társaság, a FISZ, a JAK,
a Magyar Írók Egyesülete, a MAOE irodalmi tagozata és az Írók Szakszervezete tagjai részére

Kedves Íróársunk!

Kiadónk 1989 óta jelenteti meg **A magyar irodalom évkönyve** című adattárat, amely az elmúlt év irodalommal kapcsolatos adatait (az év irodalmi eseményeit, a határainkon belüli és kívüli alkotók nevét, születési adatait, lakcímét, díjait, a színházakban, televíziókban, rádiókban elhangzott művek címét, az írószervezetek, könyvkiadók, emlékházak, könyvtárak, hungarológiai kutatóhelyek stb. címét, az elmúlt évben kiadott irodalmi díjakat) tartalmazza. A kiadvány legfőbb erénye, ha valóban naprakész adatokat közöl, és ezzel elősegíti mind a szakmabeliek, mind az olvasóközönség gyors tájékozódását. Emellett természetesen szeretnénk, ha adatgyűjteményünk a későbbiekben az irodalomtörténeti kutatás számára is hiteles forrásként maradna hátra.

E célok elérése érdekében kérjük a szerkesztésben való közreműködését az alábbi, személyes kérdőív kitöltésével, melyen megkérdezzük olyan adatokat is, amelyeket másként nem tudnánk összegyűjteni, pl. a külföldi megjelenéseket. A kérdőívben egyszerre mind a hozzájárulását is kérjük személyes adatainak közzétételéhez, ezért csak a nyilvánosságra hozható adatait közölje velünk.

Immár az interneten is hozzáférhető a Magyar Irodalom Évkönyve *Alkotók* című fejezete, mely honlapunkon, www.szephalom-konyvmuhely.hu olvasható. Kérjük, ellenőrizze az ott található adatokat, és a téves, idejétmúlt információkra hívja fel a figyelmünket.

Ugyanakkor fontos tudni, hogy az elektronikus levelezés nem helyettesíti az aláírva visszaküldött adatlapot: kiadónk jogi okokból csak az aláírással ellátott adatsort tudja a kiadványban közzétenni.

Reméljük, együtt jobban sikerül egy a lehetőség szerinti legteljesebb adatbázist létrehozunk, amely 2007-ben önmaga is az év irodalmi eseményének számít majd.

A szerkesztők

A kitöltött Adatlapot kérjük aláírva 2007. március 31-ig a következő címre elküldeni: **Széphalom Könyvműhely, 1068 Budapest, Városligeti fasor 38.** E-mail: iroszak@t-online.hu

Adataim a Magyar Irodalom Évkönyve 2006. számára

1. Név:
2. Írótestületi tagság: Magyar Írószövetség, Magyar P. E. N. Club, Írók Szakszervezete, JAK* Egyéb:
3. Születési hely és idő (év, hó, nap):
4. Műfaj: író, költő, drámaíró, kritikus, irodalomtörténész, műfordító, esszéista*; egyéb, azaz:
5. Irodalmi díjak, kitüntetések, ösztöndíjak, tudományos fokozatok (évszámmal):
6. 2006-ban megjelent műve/i (kérjük, jelezze **önálló köteté/einek** címét, kiadóját, a kiadás helyét), továbbá idegen nyelvre lefordított és 2006-ban megjelent **önálló köteté/einek** címét, a fordító nevét, kiadóját és a kiadás helyét:
7. A 2006-os év azon fontosabb irodalmi eseményei, melyek munkásságával kapcsolatosak:
8. Lakcíme:
9. Telefon/fax/e-mail:
10. Már megjelent adataim közül a következők kiegészítését vagy helyesbítését kérem:

Hozzájárulok fenti adataim közléséhez. Hozzájárulásom visszavonásig érvényes. Az *Alkotók* című fejezetbe csak azokat az írókat tudjuk felvenni, akik az első öt pontban kért adataikat közlik a szerkesztőséggel.

.....
aláírás

Megrendelem a 2800 Ft fogyasztói áru A MAGYAR IRODALOM ÉVKÖNYVE 2006. című gyűjteményt 1800 Ft-os kedvezményes áron példányban.

Kérem, a kötet megjelenéséről értesítsenek, hogy a kiadóban átvehessem azt.*

Kérem, hogy postai utánvétellel szíveskedjenek címemre az évkönyvet kiküldeni.*

.....
a megrendelő aláírása

A *-gal jelzett helyeket kérjük aláhúzással kitölteni.

Babus Antal (1960, Gyöngyös) irodalomtörténész, kéziratár. Debrecenben a KLTE magyar-orosz szakán végzett 1984-ben, ugyanitt szerzett PhD-fokozatot. Budapesten él, 1986 óta az MTA Kéziratárában dolgozik. Fő kutatási területe a XX. századi magyar, valamint az orosz-szovjet irodalom. Önálló kötete: *Tanulmányok Fülep Lajosról*, Tatabánya, 2003.

Bíró Gergely (1979, Budapest) szerkesztő. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsészettudományi Karán végzett magyar és kommunikáció szakon 2003-ban. Azóta a Magyar Napló belső munkatársa. Budapesten él. 2005 óta a Mundus Magyar Egyetemi Kiadó szerkesztője.

Both Balázs (1976, Sopron) költő. 2002-ben végzett a Benedek Elek Pedagógiai Főiskola szociálpedagógia szakán. 1999 óta publikál. Első önálló verseskötete: *Árnyéktalan pillanat* (Magyar Napló Kiadó, 2005).

Burány Nándor (1932, Zenta): író, újságíró. Az Újvidéki Tanárképző Főiskolán végzett 1954-ben, majd az Újvidéki Egyetem jogi karán 1963-ban. 1955–56-ban a zentai gimnázium tanára. 1957-től 1962-ig az újvidéki Ifjúság Szava, 1962 és 1991 között a Magyar Szó munkatársa. Újvidéken él. Szenteleky Kornél-díjban részesült (1991). Legutóbbi kötete: *Szórványban* (riportok, Dudás Károllyal, Német Istvánnal és Tari Istvánnal közösen, 2005).

Györfly Ákos (1976, Vác) költő. Nagymaroson és Budapesten él. Gérecz Attila-díjas (2000). Legutóbbi kötete: *Akutagava noteszéből* (versek, JAK – Ulpius Ház, 2004).

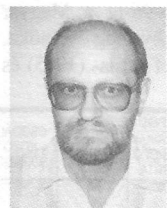
Horváth (EÖ) Tamás (1959, Szentgotthárd) író. Éneket tanít a budapesti Szinyei Merse Pál Gimnáziumban, ahol a Németh László Önképzőkör munkáját is segíti. Tanítványaival közösen adja ki a VITA című folyóiratot. Írásai 2000 óta jelennek meg. Legutóbbi kötete: *Vizek fészke* (elbeszélések, Magyar Napló Kiadó, 2005).

Iancu Laura (1978, Magyarfalu, Bákó m.) költő. PhD-hallgató a Pécsi Tudományegyetemen. Kötetei: *Johófiú Jankó* (mesegyűjtemény, 2002), *Pár csángó szó* (versek, 2004), *Az aranymerce* (mesegyűjtemény, 2005), *Magyarfalusi emlékek* (fényképmonográfia, 2005). Új verseskötete a 2007-es Könyvhétre jelenik meg a Magyar Napló Kiadó gondozásában.

Ijjas Tamás (1978, Budapest) költő, Budapesten él. Egy ideig szerkesztője volt a Széphalom Könyvműhelynek. Mozgó Világ-nívódíjas. Első kötetét készíti elő.

Ittész Mihály, Dr. (1938) karnagy, zenepedagógus, kutató, a kecskeméti Kodály Intézet ny. tanára. Fő kutatási területe a magyar zenetörténet, valamint Kodály Zoltán élete és munkássága. Tanulmánykötete: *22 zenei írás* (1999. Kodály Intézet, Kecskemét); Kodály-tanulmányai 2002-ben angol nyelven jelentek meg.

Kődböcz Gábor (1959, Vásárosnamény) irodalomtörténész, 1983-ban végzett a KLTE magyar-történelem szakán, jelenleg az Eszterházy Károly Főiskola magyar irodalomtudományi tanárszékének adjunktusa. Egerben él. Kutatási területe az 1945 utáni magyar irodalom. Művei: *Hagyomány és újítás Kányádi Sándor költészetében* (2002); *Értékvilág és formarend* (2003).

Máry Szabó Eszter (1967) újságíró. Tanulmányait a Bartók Béla Zeneművészeti Szakiskolában és az egeri Eszterházy Károly Főiskolán végezte.

Mezey Katalin (1943, Budapest) író, költő, a Széphalom Könyvműhely vezetője. Budapesten él. Füst Milán-díjas, József Attila-díjas. Legutóbb megjelent könyvei: *Párbeszéd* (új versek, 2001), *A kidöntött kerítés* (elbeszélések, 2003)

Móser Zoltán (1946, Szekszárd) fotóművész, tanár. Az ELTE magyar-történelem szakán végzett. Bicskén él. Hat éve tanít a PPKE Bölcsészettudományi Karán, két éve a kolozsvári Sapientia Egyetem vendégtanára. 1965 óta fo-

tózik. Eddig közel kétszáz fotókiállítása volt és harminchat önálló könyve (albuma) jelent meg. Írásai a mai magyar irodalommal, a modern magyar művészettel, fotóesztétikával, a magyar középkorral, a népköltéssel és a népzenevel foglalkoznak.

Pécsi Györgyi (1958, Zalaszentgrót) szerkesztő, kritikus, irodalomtörténész. Volt tanár, könyvtáros, könyvkiadói szerkesztő, jelenleg az *Új Könyvpiac* című könyvszakmai lap felelős szerkesztője, a Magyar Katolikus Rádió külsős munkatársa. Budapesten él. Legutóbbi kötetei: *Kányádi Sándor* (kismonográfia, 2003), *Olvasópróbák 2.* (tanulmányok, kritikák, 2003). Díjak: Kölcsey-, Pro Literatura- és József Attila-díj.

Rosonczy Ildikó (1953, Szekszárd) történész, a Magyar Napló szerkesztője. Az ELTE Bölcsészettudományi Karán végzett. Budapesten és Salföldön él. Kutatási területe az 1848/49-es forradalom és szabadságharc témaköre. Legutóbb fordításában és gondozásában megjelent: Ivan Ivanovics Orosz: *Oroszország háborúja a magyarok ellen 1849-ben.* (Balassi Kiadó, 2002)

Seres Attila (1975, Szekszárd) történész, az ELTE Bölcsészettudományi Karán történelem-orosz szakon végzett, 2006-ban szerzett PhD-fokozatot. Jelenleg tudományos munkatárs az MTA Történettudományi Intézetében. Fő kutatási területe Magyarország és a Szovjetunió politikai, gazdasági és kulturális kapcsolatainak története a XX. században, illetve a magyar nemzeti kisebbségek története a Kárpát-medencében a XIX–XX. században. Tanulmányai többek között a *Lymbus Magyar-ságtudományi Forrásközleményekben* és a *Századokban* jelentek meg.

Sigmund István (1936, Torda) író. 1973-tól 1990-ig a Kolozsvár megyei kulturális bizottság művészeti szaknácsadója, 1980 és 1983 között a kolozsvári Magyar Opera művészeti igazgatója. 1990 óta a *Helikon* szépirodalmi lap szerkesztője felelős titkára. Díjai: Kolozsvári Írói Egyesület próza- (1979, 1985), Nagy Lajos- (1995, 1997) és a Magyar Írószövetség Év könyve (*És markukba röhögnek az égiek*, 2003). Legutóbbi kötete: *Varjúszereplő* (Alexandra Kiadó, 2006) első díjas az Irodalmi Jelen regény pályázatán.

Sirokai Máttyás (1982, Tapolca,) költő, zenész, jelenleg a Liszt Ferenc Zeneművészeti Egyetem végzős hallgatója ütőhangszer szakon. 2006-ban a Fialat Írók Szövetségé kötetpályázatán II. helyezést ért el.

Somogyi Győző (1942, Budapest) festőművész, az egyháztörténet doktora, hadtörténeti munkák társszerzője, többek között Barcy Zoltánnal közösen: *A magyar szabadságharc hadserege* (Corvina, 1986). Salföldön él. Munkácsy-díjas, a Magyar Köztársaság Kiváló Művésze. 2003-ban jelent meg térképalbuma *A Kárpát-medence madártávlattól* címmel a Magyar Napló Kiadónál. Legutóbb megjelent műve: *A magyar királyok arcképsarnoka* (Kairosz, 2006)

Szokolay Sándor (1931, Kunágota) zeneszerző. Békéstarhosi évek után a Zeneakadémián Szabó Ferenc és Farkas Ferenc tanítványaként végzett. Zenekari, oratorikus és versenyművei mellett külföldön operáival (*Várnász, Hamlet, Bölcs Nánán, A háló* stb.) is nagy sikert aratott. 1994-ig a Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskola egyetemi tanára volt. Sopronban él. Erkel- és Kossuth-díjas, Kiváló Művész, megkapta a Magyar Művészetért díjat, 2001-ben Corvin-lánccal tüntették ki. A Magyar Művészeti Akadémia tagja.

Tornai József (1927, Dunaharaszti) költő, író, műfordító, Budapesten él. 1977-97-ig a Kortárs munkatársa. 1992-96-ig a Magyar Írószövetség elnöke. József Attila- (1975) és

Babérkoszorú-díjas (2001). Legutóbbi kötete: *Villámsújtotta kor* (esszék, 2003).

Vesztróczy Zsolt (1966, Budapest) történész, az Országos Széchényi Könyvtárban dolgozik. Kutatási területe Közép-Európa története, szlovák-magyar, lengyel-magyar kapcsolatok a XIX. században, iskolapolitika és magyarosítás. Publikációk helye: Limes, Pro Minoritate, Valóság, Klió, Magyar Könyvszemle, Honismeret, Új Szó (Szlovákia), Bécsi Napló, Magyar Napló

Zsille Gábor (1972, Budapest) költő, műfordító, publicista. 2000-2004-ig Krakkóban, jelenleg Budapesten él. 1999-től az *Új Ember* katolikus hetilap munkatársa. Legutóbbi kötetei: *Gondolj néha Zalalövőre* (versek, Pamasszus Kiadó, 2005), Bohdan Zadura: *Éles határok* (fordítások Kovács Istvánna, Magyar Napló Kiadó, 2005), *Krakkói Jegyzetek* (kultúrcevej, Napkút Kiadó, 2007).

ODIN RÓZSAGYÖKÉR

nővényi kapszula

ENERGIABOMBA
A NORVÉG TERMÉSZETBŐL

Időseknek, tanulóknak, sportolóknak (amatőröknek, profiknak), nőknek, férfiaknak

Lemerült, elfáradt, már semmi sem a régi. Töltsd fel magad újra!
Szuper energia napi egy kapszulában.

A Rózsagyökér egyike a világ három legértékesebb növényének. Testünk-lelkünk, gondolataink, szexuális vágyaink újra élednek.

Odin Rózsagyökér = teljesítmény, egészség, energia, fiatalosság.

Orosz, amerikai, skandináv sportolók engedélyezett étrend-kiegészítője. Skandináviában az a mondás járja: aki rendszeresen Rózsagyökert fogyaszt az száz évig is egészségben élhet.

Elérhetőség, információ: Sópipa-Pharma Kft. 467-0802, 222-0259
Importőr: Bio-World Kft.

Keresse: Gyógynövényboltokban, Medilíne, Herbaház, Naturprof, Zöldforrás, ÖMKER üzletekben és a gyógyszerárakban.

KIVÁNAS, AKARÁS		RÓTVAD, AMERIKAI HORDOZÓ RAKÉTA		CSODÁLKOZÓ SZŐCSKA		ÉPÜLET-SZINT	MEGGYŐZÖDES, ESZME	PARAJ		HAJSZOL KERGET
BEKÜLDENDŐ, 1.						!				Í
EZÜST VEGYJELE			HÉLIUM VEGYJELE MEGELÉGEDES		ABCÜGI PRO SECUNDO	ELPIHEN EGY KICSITI EME				VAGY, RÖVIDEN ELŐTAG: HAS
RIAD, RETTEN	FILC					NEPÁLI LÉGITÁRS, TV-TORONY HEGYE				
KÉTLÓVAS ÓKORI VERSENYKOCSI						CSIBÉSZ, HUNGUT SZERBIAI VÁROS(NIS)				
PAJTÁS, HAVER						BRAZIL VÁROS LAZADNI KEZDI!				
3,14		MŰSOR RÉSZEI NEM LEG ERZÉKELTLEN(NÖ)		DALMÁT SZIGET, IRÁNI LOVAS NÉP V.						KONTRA FOKOZÁSA, KARVÉGI!
										ROKKAN EGYIK FELE!
BEKÜLDENDŐ, 2.	A	LATIN KÖTŐSZÓ ÖSSZEFUTI	TŰZHELY SÜTŐJE, TAJ.	ÁSATÁSI TÁRGY	KÖZÉPEN MEGFOGI MAROKKÓI, SPANYOL G.I.					
EZEN A HELYEN DEFINIÁLNI KEZDI!			EGYMAS UTÁN NEM JON ELŐTAG: LEGI							
			ELTERJEDÉSI TERÜLET, POPULÁCIÓ JEAN FR. ZENESZERZŐ		IZRAELI SÉKEL, R. ERRE A HELYRE					
ELEONÓRA, OLASZ SZÍNÉSZ-NŐ				MEGSZÁLL LEGYŐZ						
				ÜRES TOKI						
		... LEGIS, SZABALYOSAN GIGA, RÖV.			... RISI, OL. FILMRENDEZŐ DIÓBÉLI					
ESZTEN-DŐ	A									KÖR KÖZÉPI

A rejtvény besatírozott fősoraiban Petőfi Sándor gondolatát rejtettük el. Ezt küldje be a kivágott pályázati szelvényvel együtt címünkre. A helyes megfejtést beküldők között **egy nyertes könyvjutalomban** részesül.

Magyar Napló Szerkesztősége
1450 Bp., Pf. 77.

Beküldési határidő: 2007. március 31.

PÁLYÁZATI SZELVÉNY
MAGYAR NAPLÓ
2007./MÁRCIUS

Könyvek olcsóbban!

www.debrecezeny.hu

www.konyvhalo.hu

2006. januári számunk rejtvényének megfejtése: „Lesz még egyszer ünnep a világon”
Nyertes: Irodalombarátok Köre (Községi Könyvtár, 8456 Noszlop)

72

2007. MÁRCIUS 14. (SZERDA), 18.00

MAGYAR NAPLÓ EST A TÉMA KÁVÉZÓBAN

Bemutatásra kerül

Németh László

A kísérletező ember.

Írások a világirodalomról II.

című kötete.

A kötet szerkesztőjével,

Ekler Andreával

Csíkváry Gábor irodalomtörténész

beszélget.

Az est házigazdája

Oláh János

kiadóigazgató, főszerkesztő

 téma
Könyv. Kávé. Kultúra.

Cím:

1126 Bp., Márvány u. 48.

Telefon:

06 (1) 201-0263

Honlap:

www.temakavezo.hu

E-mail:

info@temakavezo.hu

Nyitva tartás:

Hétfői 10.00–22.00

Kedd 10.00–22.00

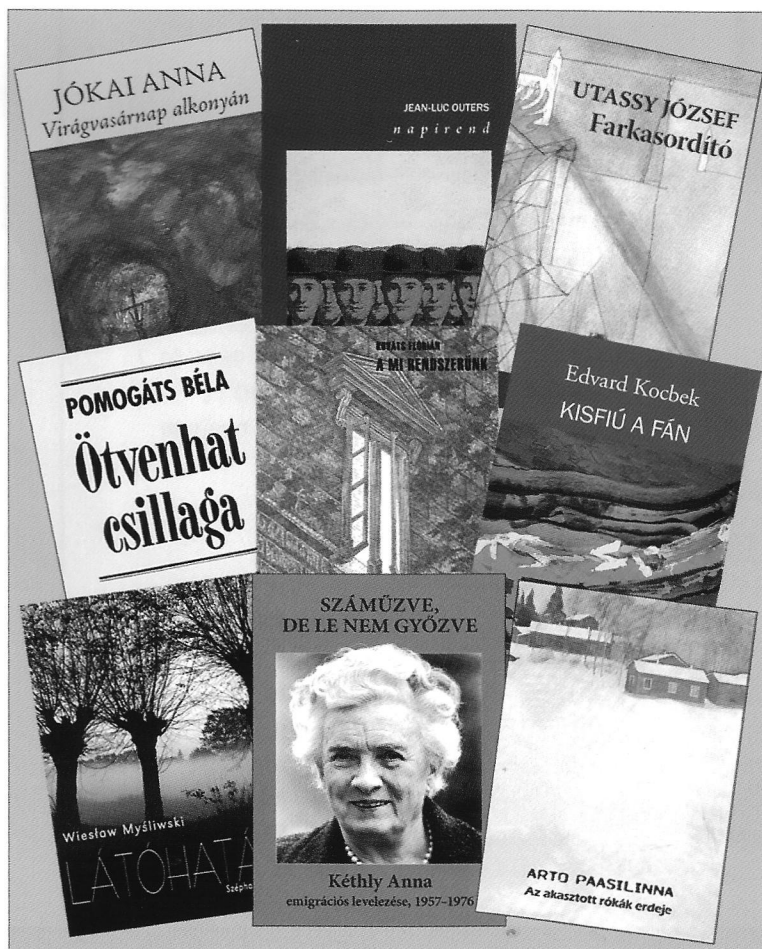
Szerda 10.00–22.00

Csütörtök 10.00–22.00

Péntek 10.00–24.00

Szombat 15.00–24.00

Vasárnap 15.00–22.00

A SZÉPHALOM KÖNYVMŰHELY
KÖNYVAJÁNLATA 2007 MÁRCIUSÁBAN

Csanády János: *Kicsi vagy, világ!* – 1700 Ft

Jókai Anna: *Krónikásének 1956–2006* – 1000 Ft

Pomogáts Béla: *Ötvenhat csillaga* – 2000 Ft

Barabás Zoltán: *Kútbanézők* – 1300 Ft

Carrère, Emmanuel: *A bajusz* – 1700 Ft

Kocbek, Edvard: *Kisfiú a fán* – 1400 Ft

Kováts Flórián: *A mi rendszerünk* – 1500 Ft

Myśliwski, Wiesław: *Látóhatár* – 2900 Ft

Outers, Jean-Luc: *Napirend* – 1800 Ft

Paasilinna, Arto: *Az akasztott rókák erdeje* – 1700 Ft

Pósa Zoltán: *Alászállás* – 1300 Ft

Szöllősy Tibor: *Áthallatszik a harangszó* – 1900 Ft

Utassy József: *Farkasordító* – 1500 Ft

Vasy Géza: *Későmodern prózaírók* – 2900 Ft

Zichy Mihály (szerk.): *Kéthly Anna
emigrációs levelezése, 1957–1976* – 3300 Ft

MEGJELENÉS ELŐTT:

Jókai Anna: *Virágvásárnap alkonyán,*

Krónikásének 1956–2006 – 2500 Ft

Szilágyi Imre: *Önismeret és egzisztencia* – 1900 Ft

Címünk:

1068 Budapest, Városligeti fasor 38. Tel./Fax: 351–0593
iroszak@t-online.hu, www.szephalom-konyvmuhely.hu

A kiadóban vásárlóknak

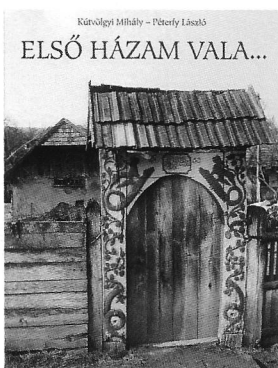
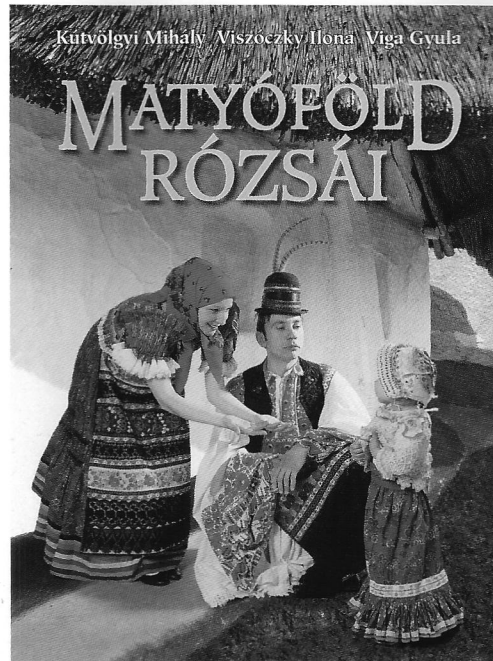
20% kedvezményt biztosítunk!

**Kútvölgyi Mihály – Viga Gyula – Viszóczky Ilona:
Matyóföld rózsái**

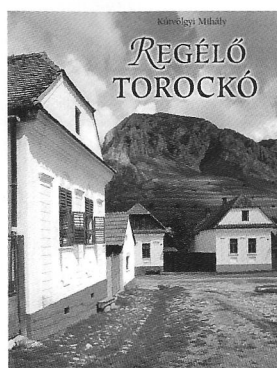
A matyóság a viszonylag későn kialakult néprajzi csoportjaink egyike. Mezőkövesd, valamint a hagyományosan hozzá tartozónak tartott Tard és Szentistván népi kultúrája – leginkább római katolikus népessége révén – azonban csak a 18–19. század folyamán különült el környezetétől. Jellegzetes, ám részleteiben egymástól is különböző díszítő művészetük is ebben az időszakban alakult ki. A kötet szerzői ezt a sajátos világot tárják elénk, részben a féltve őrzött műtárgyak, részben a tárgyalakítás és a hagyományőrzés mai formáinak bemutatásával. Matyóföld rózsáinak világába kalauzolják az olvasót.

225 x 282 mm • 132 oldal
Cérnafűzött, keménytáblás, védőborítás
ISBN: 963 9614 13 0
3990 Ft

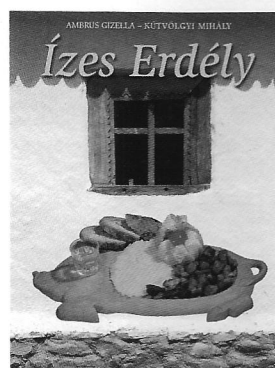
Magyar, angol és lengyel nyelven

219 x 278 mm
132 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás
ISBN: 963 00 9929 2
3800 Ft
Csak angol nyelven

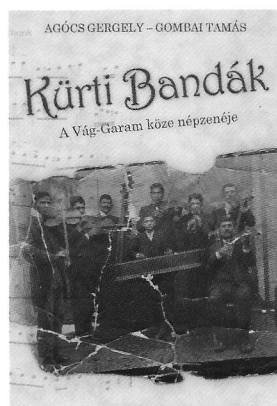
225 x 282 mm
132 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás
ISBN: 963 86478 0 9
3980 Ft
Magyar nyelven

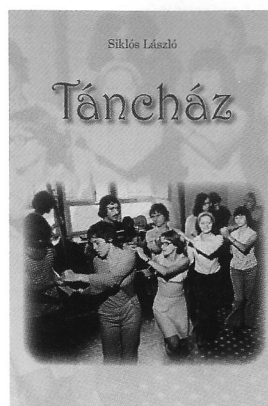
225 x 282 mm • 132 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás,
védőborítás
ISBN: 963 86678 4 2
3990 Ft
Magyar nyelven

225 x 282 mm • 132 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás,
védőborítás
ISBN: 963 9614 01 7
3990 Ft
Magyar nyelven

165 x 236 mm
224 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás
ISBN: 963 86437 6 5
2.500 Ft
CD-melléklettel

165 x 236 mm
180 oldal
Cérnafűzött,
keménytáblás
ISBN: 963 9614 10 6
2.700 Ft

Timp®

K I A D Ó

A kiadóban történő vásárlás esetén 20 % kedvezményt biztosítunk. LaVik 92™
Kft. Timp® Kiadó • 1027 Bp., Vitéz u. 5–7. vagy 1139 Bp., Frangepán u.
12–14. • e-mail: konyv@timpkaido.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

Spaller Árpád - Spaller Katalin

Gyógypedagógiai ismeretek tára

45. **tobia** - Kóros gyöttré félelem; reális alap nélküli rettegés, iszony. A nagyon intenzív, leküzdhetetlen félelem bármilyen helyzetbe, tárgyra vagy élőlényre vonatkozhat. Gyakran kísérik vegetatív zavarok. Depressziós, neurotikus betegségeknél igen gyakori. A leggyakrabban előforduló tobiasz a féltől való rettegés, vagy tobiasz (nyílt féltől való iszony) és a klauszrofóbia (zárt féltől való rettegés), valamint az állatokra vonatkozó indok nélküli félelem.

41. **fizikoterápia** - Fizikai erőkkel és eszközökkel történő gyógykezelés (torna, elektroterápiás eszközök stb.), amelyek keretében az izületek, az izmok passzív és aktív mozgást végeznek.

40. **fixa idea** - rögeszme, kényszerképzet; A tudatba állandó és akaratlanul feltelakodó, emocionálisan színezett gondolat, feltételezés, eszme, amely körösen befolyásolja az ember cselekedeteit, állásfoglalását. A betegre nem hatnak az észérvek, saját érveit makacsul ismételi. Számos lelkiállapot jellemzője, pl. a kényszerneurozisé, a kóros féltékenység vagy a búskomorság.

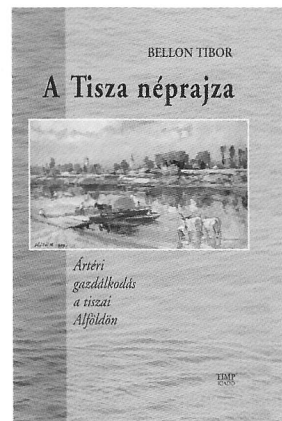
82. **borderline - határvonal**; A pszichometriában azokat a személyeket jelenti, akiknek intelligenciahányadosa 70 és 80 között van, vagyis határesetet képviselnek. A klinikai pszichológiában olyan személyt jelent, akinek érzelmi zavarai súlyosabbak, mint a neurozisé, de még nem jutottak el a pszichózis szintjére, vagyis a kettő közti határon vannak. Ez a személyiségzavar elbizonytalanodást a hosszú távú feladatok megoldásában, a túlértékelés és az alulértékelés közötti ingadozást, ingerelhetőséget, agresszivitást és egyúttal szorongásos tüneteket is jelent.

Timp

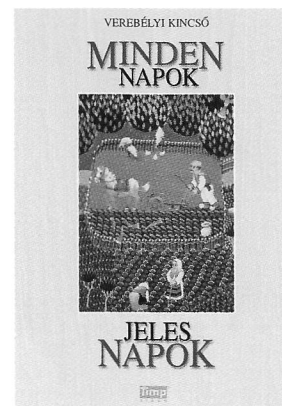
Spaller Árpád – Spaller Katalin: Gyógypedagógiai ismeretek tára

Tudományos ismeretterjesztés
165 x 236 mm • 424 oldal • Cérnafűzött, keménynyitáblás
ISBN: 963 9614 30 0
2900 Ft

Se nem szótár, se nem lexikon, műfaja a kettő közé esik, mert elsősorban a rendeltetésére, a használatára, a célszerűségére figyeltek a szerzők. A kötet a címszavak alatt és azokon belül mindent megmagyaráz, nem alkalmaz rövidítéseket, a nyevezete egyszerű, elsősorban a szülőkhöz szól, de ajánljuk a gyógypedagógiai iskoláknak és minden érdeklődőnek is. A kötet 1801 címszót tartalmaz.

Néprajzi monográfia
ISBN: 963 206 607 3
1500 Ft

Néprajztudomány
ISBN: 963 86678 7 7
2400 Ft

VOIGT VILMOS A VALLÁS MEGNYILVÁNULÁSAI

Bevezetés a vallástudományba

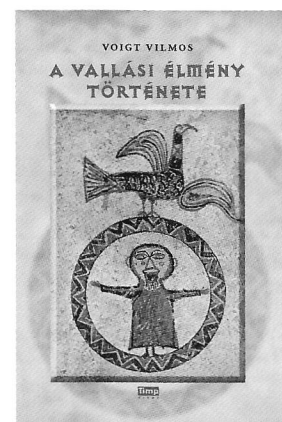

Voigt Vilmos: A vallás megnyilvánulásai

Bevezetés a vallástudományba

Összehasonlító vallástudomány
165 x 236 mm • 320 oldal • Cérnafűzött, keménynyitáblás
ISBN: 963 8667 82 6
3100 Ft

Az összehasonlító vallástudomány fontos területeinek hiánypótló magyar nyelvű kézikönyve. A szerző előző, hasonló munkájának (*A vallási élmény története* – Budapest, 2005) a folytatása. E könyvben a vallások megnyilvánulási formái és ezek elemzése kerül előtérbe. A könyv célja az egykor vagy ma ismert vallások összevető bemutatása, különös tekintettel a hivatalos vallások mellett megtalálható változatokra. Külön foglalkozik a magyar olvasókat kiváltképp érdeklő olyan

Összehasonlító vallástudomány
ISBN: 963 86678 2 6
2800 Ft

témákkal, mint a sámánizmus, a magyar „ősvallás”, illetve az utóbbi évszázadokban világszerte terjedő szekták és „új vallások”. A munkában igen sok területre kiterjedő szakirodalom található, amely megkönnyíti az olvasó további tájékozódását a világ vallásainak hihetetlenül gazdag világában. A két könyv együtt teljes áttekintést ad, befejezett egész.

Timp®
K I A D Ó

Postai megrendelés esetén a *Kalendárium a kereszt jegyében* – 2007 szállítási költségét a kiadó átvállalja. LaVik 92™ Kft. Timp® Kiadó • 1139 Budapest, Frangepán u. 12–14. • e-mail: konyv@timpkaido.hu • Tel.: 412-5251 Fax: 412-5248

MAGYAR HÍRLAP

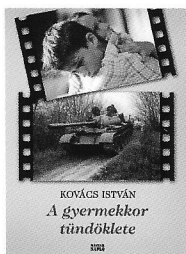
EURÓPAI NAPILAP

A Magyar Hírlap Kultúra rovata úgy gondolja,
a kultúra nem egy szelet a körből,
hanem a kultúra maga a kör.

MAGYAR HÍRLAP

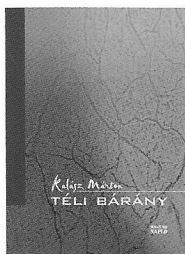
A nap témája | Belföld | Külföld | Gazdaság | Vélemény & vita | Kultúra | Iránytű | Sport | 24 óra

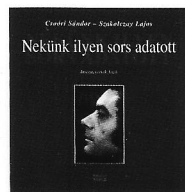
Kovács István
A gyermekkor tündöklete
(regény)
A/5, keménytáblás
192 oldal
1890 Ft

A szerző önéletrajzi regénye egy félárva kisfiú szemével látja az ötvenes évek első felét és az 56-os forradalmat. A könyvből Erdőss Pál rendező készített filmet Budakeszi srácok címmel a forradalom 50. évfordulója alkalmából.

Kalász Márton
Téli bárány
(regény, 2. kiadás)
A/5, keménytáblás
272 oldal
1995 Ft

Az önéletrajzi regény egyszerre lírai emelkedettséggel és dokumentatív pontossággal kíséri végig a magyarországi németiség sorsát, megrendítően, lélektanilag is hitelesen szól szülőföldjének tragikus fél évszázadáról.

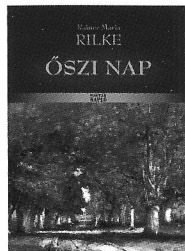
Csoóri Sándor – Szakolczay Lajos
Nekünk ilyen sors adatott
20x20 cm, keménytáblás
96 oldal
1995 Ft

A kiváló kritikus és irodalomtörténész Szakolczay Lajos képekkel, versekkel illusztrált mélyinterjúban mutatja be a nagyhatású költő életét és munkásságát, miközben valamennyi fontos életútállomásra igyekszik kitérni.

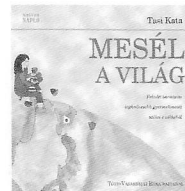
Peter Paul Wiplinger
Életjelek (versek,
ford.: Tölgyesi Gábor)
Fr/5, keménytáblás
170 oldal
1995 Ft

Peter Paul Wiplinger író, költő, fotóművész, a kortárs osztrák irodalom egyik legtermékenyebb szerzője. Életjelek című köteté az elmúlt négy évtized során született verseiből ad válogatást.

Rainer Maria Rilke
Őszi nap
(válogatott versek,
ford.: Réfi János)
Fr/5, keménytáblás
92 oldal
1490 Ft

A legújabb válogatást Rilke (1875-1926) lírai életművéből Réfi János tolmácsolta. „Csak dicsérni tudom Réfi barátomat, amiért a legjobb és legszebb Rilke verseket válogatta gyűjteményébe.” (Faludy György)

Tasi Katalin – Tóth-Vásárhelyi Réka
Mesél a világ
(mesekönyv)
20x20 cm, keménytáblás
82 oldal
1995 Ft

A kötet egy-egy bangladesi, bolgár, chilei, japán, fehérorosz, thai, brazil, indiai, maláj, szenegáli mesét tartalmaz. A gondolathoz méltó, igényes illusztrációkat Tóth-Vásárhelyi Réka rajztanár, iparművész készítette.

Sneé Péter
Gyuri után
(regény)
A/5, kartonált
250 oldal
1900 Ft

A neves publicista személyes élmények alapján állít emléket a forradalmár Krassó Györgynek, aki hét év börtönnel a háta mögött az 1956-os forradalom örökségéhez a Kádár-korszakban és annak összeomlása idején is hű maradt.

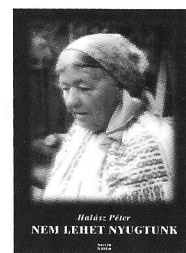
Súlyok Vince
Szegegy ország
(saját versek és műfordítások 1956-ról)
Fr/5, kartonált
150 oldal
1260 Ft

Súlyok Vince a nyugati emigráció meghatározó alkotója 1957-ben hagyta el Magyarországot. Összeállításában feleleveníti az '56-os forradalommal kapcsolatos személyes emlékeit és csokorba gyűjti saját verseit, illetve műfordításait.

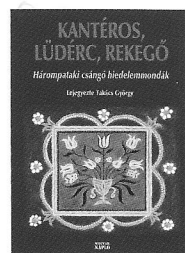
Piros a vér a pesti utcán
(Az 56-os forradalom versei és gúnyiratai)
(Szerkesztette Györi László)
A/5, keménytáblás
316 oldal
2492 Ft

Kuriózum értékű Györi László munkája. A forradalom évében röplapokon, újságokban stb. napvilágot látott verseket gyűjtötte össze, a komoly művektől kezdve a népköltészetet át egészen az alkalmi rigmusokig.

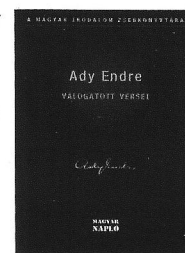
Halász Péter
Nem lehet nyugtunk
(esszék, cikkek,
tanulmányok)
A/5, kartonált
496 oldal
3360 Ft

A szerző etnográfiai kutatómunkája mellett számos publicisztikai és ismeretterjesztő írást, esszét is megjelentetett a moldvai magyarok művelődéséről, sorsáról, emberjogi helyzetéről. Ezekből állította össze hiánypótló kötetét.

Kantéros, lüderc, rekegő
Hárompataki csángó hiedelemmondák
(Takács György gyűjtése)
CD melléklettel
B/5, keménytáblás
650 oldal
4900 Ft

Takács György mondagyűjteménye nemcsak hiánypótló vállalkozása a csángó kultúráról rendelkezésünkre álló tudásnak, hanem az egyetemes magyar folklornak is rendkívül fontos alapköve.

Ady Endre
Válogatott versei
(Szerk.: Alföldy Jenő,
A magyar irodalom zsebkönyvtára sor.)
A/6, kartonált,
358 oldal
945 Ft

A közkedvelt sorozat legújabb darabja Balassi Bálint, József Attila, Kányádi Sándor és Utassy József után Ady Endre Válogatott versei, a nagy költő születésének közelgő 130. évfordulója alkalmából.

Az év versei 2006
(szerk. Szentmártoni János)
Ára: 2499 Ft

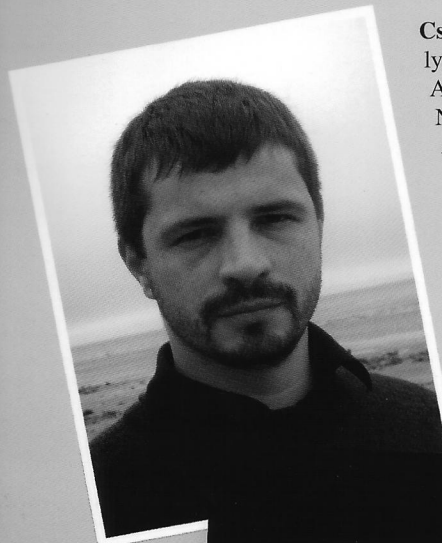
Az év esszéi 2006
(szerk. Ekler Andrea – Rosonczy Ildikó)
Ára: 2499 Ft

Az év novellái 2006
(szerk. Bíró Gergely)
Ára: 2499 Ft

Az év műfordításai 2006
Hamletgép
(szerk. Turczai István)
Ára: 3490 Ft

EGYÜTT A MAGYAR ÉS A VILÁGIRODALOM! 34 FOLYÓIRAT LEGJOBB ÍRÁSAI, 138 MAGYAR ÉS 57 KÜLFÖLDI SZERZŐ 4 REPRESENTATÍV ANTOLÓGIÁBAN! A kortárs magyar szépirodalom reprezentatív antológiái – hagyományainkhoz híven – az elmúlt év legjobbnak ítélt műveiből nyújtanak színvonalas, sokoldalú válogatást: Az év verseiben ezúttal 73 kortárs költő, a novellaantológiában 32 prózaíró legjobb művei szerepelnek. Az esszéantológia a 2006-os év gondolati körképét tárja az olvasók elé. 33 szerző műveinek tükrében. A műfordítás-kötet a korábbi nagyszerű antológiák új társa. A közelmúlt és a kortárs világirodalom legismertebb alkotóinak életműveiből nyújt színvonalas fészelt, a legjobb magyar műfordítók tolmácsolásában. A kötetben 57 kiváló alkotó legjobbnak ítélt műveit ismerheti meg a magyar olvasóközönség.

Könyveink kedvezményes áron megvásárolhatók szerkesztőségünkben (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány), valamint megrendelhetők könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Csenger Levente *Eltartási szerződés* című novellája az Alexandra Kiadó novellapályázatán 1058 pályamű közül megosztott első díjat nyert, melyet a szerző a Nyugati téri Alexandra Könyvesházban vett át 2006. december 20-án. Csenger Levente a Magyar Napló rendszeres szerzője, immár két novelláskötete jelent meg kiadónk gondozásában: a *Zsírnak való* (2003) és a nyertes művet is tartalmazó *Szűnőföldem* (2006).

„Egyetlen hosszú mondat. A faluról városra, az agrárszegénységből a poszt-indusztriális nyomorba, a paraszti életformából a lumpenbe, a kisebbségből a nagy bűdös semmibe való átkerülés mondata. Legnagyobb erénye a tömörség. A Szűnőföldem négy flekken többet mond Csenger mikrovilágáról és a nagyvilágról, mint egy négyszáz oldalas regény.” (Ferdinandy György)

A kötetek kedvezményesen megvásárolhatók a Magyar Napló szerkesztőségében (Budapest IX., Ferenc krt. 14. I/5., Írott Szó Alapítvány) és megrendelhetők könyváruházunkban a www.magyarnaplo.hu weboldalon.

Csenger Levente

SZŰNŐFÖLDEM

Támogatóink:

nka
Nemzeti Kulturális Alap